

SORULARLA
ANAYASA MAHKEMESİNE
BİREYSEL BAŞVURU

Dr. Hüseyin EKİNCİ • Dr. Musa SAĞLAM

Anayasa Mahkemesi Yayınları

Ankara, 2014

© Anayasa Mahkemesi Yayınları

© Dr. Hüseyin EKİNCİ

© Dr. Musa SAĞLAM

1. Baskı, 25.000 Adet , Ankara, 2012

2. Baskı, 25.000 Adet , Ankara, 2013

3. Baskı (Genişletilmiş), 5.000 Adet Ankara, 2014

ISBN: 978-975-7427-54-4

Bireysel Başvuru El Kitapları -1

Bu eser, kapak tasarımı ve kapağında kullanılan fotoğraf dahil olmak üzere 5846 sayılı “Fikir ve Sanat Eserleri Kanunu” kapsamında korunmaktadır. Anayasa Mahkemesinin ve/veya yazarların yazılı izni olmaksızın eserin tümü bir kitabın bölümü olarak kullanılamaz; eserin tümü veya bir kısmının elektronik, mekanik ya da fotokopi yoluyla basımı, yayımı, çoğaltılması ve dağıtımı yapılamaz.

Kitapta yer alan yazılarda ileri sürülen görüşler yazarlara aittir; Anayasa Mahkemesini bağlamaz.

Bu eserin kapağında yer alan fotoğraf telif sahibinin izni ile kullanılmıştır.

Kapak Tasarımı Salih Ayvallı

Sayfa Mizampaj Gamze Tiraki

Baskı ve Cilt

KALKAN MATBAACILIK

www.kalkanofset.com • 0312 341 92 34

GENİŞLETİLMİŞ ÜÇÜNCÜ BASKIYA ÖNSÖZ

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru, 7.5.2010 tarih ve 5982 sayılı *Türkiye Cumhuriyeti Anayasasının Bazı Maddelerinde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun*'un 12 Eylül 2010 tarihinde yapılan referandumla kabul edilmesiyle hukuk sistemimize girmiş yeni bir hak arama yoludur. Yeni olmasının yanında hem mevcut idari ve yargısal hak arama yollarından hem de Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinde düzenlenen bireysel başvuru mekanizmasından farklılıklar içermesi bu yolun tanıtılmasını daha da önemli hale getirmiştir. Bu nedenle bireysel başvuru yolunun işlemeye başlamasının (23 Eylül 2012 tarihinin) hemen öncesinde bu yola ilişkin kapsamlı ve nesnel bilgileri kamuoyu ile paylaşmak için “66 Soruda Bireysel Başvuru” kitapçığı hazırlanmıştır.

Ancak bireysel başvuruların alınmaya başlanmasından itibaren geçen bir buçuk yılı aşan süre içinde Anayasa Mahkemesi Bölümleri ve Komisyonları tarafından Mahkemenin kabul edilebilirlik kriterlerine ilişkin yaklaşımını ve başvuru konusu hakların anlamı ve içeriğini ortaya koyan çok sayıda karar verilmiştir. Örneğin 7/4/2014 tarihi itibarıyla 1658'i idari ret, 4344'ü komisyon kararı ve 318'i bölüm kararı olmak üzere toplamda 6320 karar verilmiştir. Böylece Mahkeme toplam başvuruların %40'a yakını hakkında bir sonuca varmıştır. Bilindiği üzere Mahkeme bölümleri başvuruya ilişkin ilkesel nitelikteki kararları almakta, bu kararlar Komisyon önündeki başvuruların ve sonrasında Bölümler önünde aynı konuya ilişkin başvuruların çözümüne dayanak sağlamaktadır. Bu nedenle bireysel başvuru

yapılmadan önce Mahkeme içtihadının incelemesinde yarar bulunmaktadır. İşte bu noktada Mahkemenin özellikle Bölümlerinin ilkesel nitelikteki kararlarını dikkate alarak “66 Soruda Bireysel Başvuru” kitapçığının gözden geçirilmesi ihtiyacı doğmuş ve bu ihtiyaca binaen “Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru” hazırlanmıştır.

Bu kitapçık; Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapacak kişiler ile onlara hukuki destek sağlayacak avukatlar yanında bu alanda temel bilgilere erişme kaygısı güden herkese yönelik olarak kaleme alınmıştır. Kitapçıkta, ilgililerin başvuru konusunda karşılaşılabilecekleri düşünülen sorunlar sorularla formüle edilerek bunlara cevap verilmeye çalışılmıştır. Böylece ortaya çıkacak bazı tereddütlerin mümkün olduğu ölçüde giderilmesi hedeflenmiştir. Kuşkusuz bir buçuk yılı aşkın uygulamada bütün sorunların bir çözüme kavuşturulmuş olduğunu söylemek mümkün değildir. Sürekli gelişen ve yeni sorunlarla karşılaşılan bireysel başvuru uygulamasında zamanla yeni soru ve sorunlar ortaya çıkabilecektir. Bunların çözümü ise Anayasa Mahkemesinin daha sonraki zamanlarda vereceği içtihadı ile sağlanacaktır. Bu açıdan bu kitapçığın Anayasa Mahkemesinin onun baskısından sonra verilen kararlarının dikkatle takip edilmesi gerekmektedir.

“Sorularla Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru” kitapçığında sorular metni daha anlaşılır kılmak ve sorulara daha kolay ulaşılması için 10 başlık halinde gruplandırılmıştır: İlk olarak bireysel başvuruya ilişkin genel açıklamaları içeren sorulara (I) yer verilmiştir. Daha sonra Anayasa Mahkemesinin kişi, yer, zaman ve konu bakımından yetkisi (II) ile Mahkemede bireysel başvuruyu inceleyen birimleri tanıtan sorular (III) sıralanmıştır. Bireysel başvurunun şekli (IV) ve maddi şartları (V) ile başvuru süresine ilişkin sorular (VI) ise izleyen başlıklarda ele alınmıştır. Mahkemeye başvuruların nasıl yapılacağı (VII) ve bunların Mahkemede hangi usuller izlenerek inceleneceğinin açıklandığı soruları (VIII) içeren başlıkların ardından ise Mahkemenin verdiği karar-

lar ve sonuçlarına ilişkin sorular (IX) bir araya getirilmiştir. Son olarak ise Anayasa Mahkemesi ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi ilişkisine dair soruların toplandığı bölüm (X) yer almaktadır. Elbette bir önceki baskıdan farklı olarak bu yeni kitapçıkta her bir başlık ve soru Anayasa Mahkemesi kararları ve uygulamaları ile güncellenmiş ve zenginleştirilmiştir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun tanıtılmasında yararlı olacağına inandığımız bu kitapçığın hazırlanması sürecinde görüş ve önerileri ile katkıda bulunanlara ve üçüncü baskının gözden geçirilmesinde desteğini esirgemeyen meslektaşlarımız başta Mehmet Oğuz Kaya olmak üzere Mustafa Baysal, Hasan Tuna Göksu, Doç. Dr. Serdar Gülener ve Dr. Recep Kaplan'a, ayrıca Kalkan Matbaacılığın değerli çalışanlarına minnettarlığımızı belirtmek isteriz.

Dr. Hüseyin EKİNCİ • Dr. Musa SAĞLAM

İÇİNDEKİLER

I. GENEL AÇIKLAMALAR

1. Bireysel başvuru nedir?	1
2. Bireysel başvurunun temel nitelikleri nelerdir?	1
3. Bireysel başvuru yolu hangi ülkelerde uygulanmaktadır?	2
4. Ülkemizde bireysel başvuru kurumuna neden ihtiyaç duyulmuştur?	3
5. Bireysel başvuruyla ilgili hukuki düzenlemeler nerelerde bulunmaktadır?	5

II. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNİN KAPSAMI

6. Bireysel başvuruya konu edilebilecek temel haklar nelerdir?	6
7. Hak arama hürriyetinin bireysel başvuru bağlamında kapsamı nasıldır?	6
8. Eşitlik ilkesinin ihlali iddiası bireysel başvuru bağlamında hangi çerçevede ileri sürülebilir?	8
9. Anayasa'nın "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" kenar başlıklı	
40. maddesinin ihlali bireysel başvuru bağlamında hangi çerçevede ileri sürülebilir?	9
10. Anayasa Mahkemesine göre yaşam hakkının kapsamı nedir?	9
11. Anayasa Mahkemesi işkence ve eziyet yasağının kapsamını nasıl belirlemektedir?	10
12. Anayasa Mahkemesi kişi hürriyeti ve güvenliği kapsamında hangi hususları açıklığa kavuşturmuştur?	11
13. Anayasa Mahkemesinin mülkiyet hakkına ilişkin yaklaşımı nasıldır?	15
14. Hangi tür kamu gücü işlemleri aleyhine bireysel başvuru yapılabilir?	16
15. Genel düzenleyici işlemler aleyhine bireysel başvuru yapılabilir mi?	18
16. Genel düzenleyici işlemler haricinde hangi işlemler bireysel başvuru kapsamı dışında bırakılmıştır?	19
17. Herkes bireysel başvuru yapabilir mi?	20
18. Yabancı ülke vatandaşlarına da bu hak tanınmış mıdır?	21
19. Özel hukuk tüzel kişileri bireysel başvuru yapabilir mi?	21
20. Kamu hukuku tüzel kişileri bireysel başvuru yapabilir mi?	22

21. Mahkemenin kişi bakımından yetkisi çerçevesinde özel durumlar nelerdir?	23
22. Mahkemenin yer bakımından yetkisi nedir?	24

III. ANAYASA MAHKEMESİNDE BİREYSEL BAŞVURULARI İNCELEYEN BİRİMLER

23. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru ile ilgilenen yargısal ve idari birimlerinin oluşumu nasıldır?	25
24. Bölümlerin oluşumu nasıldır?	25
25. Komisyonların oluşumu nasıldır?	26
26. Bireysel başvurular Anayasa Mahkemesinde hangi organlar tarafından incelenmektedir?	26
27. Genel Kurulun bireysel başvurulara ilişkin bir görevi var mıdır?	27
28. Raportörlerin bireysel başvurudaki işlevi nedir?	28
29. Bireysel Başvuru Bürosunun oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?	29
30. Komisyonlar Raportörlüğünün oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?	29
31. Bölümler Raportörlüğünün oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?	30
32. Araştırma ve İçtihat Biriminin (Ar-İç) oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?	30

IV. BİREYSEL BAŞVURUNUN ŞEKLİ ŞARTLARI

33. Bireysel başvurunun şekil şartları nelerdir?	32
34. Başvuru formu nereden, nasıl temin edilebilir ve nasıl doldurulur?	32
35. Başvurunun mutlaka başvuru formu kullanılarak mı yapılması gerekir?	33
36. Başvuru formu doldurulurken nelere dikkat edilmelidir?	33
37. Başvuru formunda ihlal iddiasına konu olayın hukuki vasıflandırmasında hata yapılmasının sonuçları nelerdir?	35
38. Mahkemenin incelemesi başvuru formunda ve özellikle de talep sonucunda belirtilen hususlarla sınırlı olarak mı yapılmaktadır?	36
39. Başvuru yapılırken ya da başvurunun ilerleyen aşamalarında avukat tutulması zorunlu mudur? Mahkeme önünde başvurucuyu kimler temsil edebilir?	36
40. Başvuru formuna hangi belgelerin eklenmesi gerekmektedir?	37
41. Başvuru formuna eklenmesi gerekli belgelere başvurucu erişemiyorsa ne yapmalıdır?	37

42. Başvuru ile ilgili koşullarda sonraki aşamalarda herhangi bir değişiklik olması hâlinde başvurucu ne yapmalıdır?	38
43. Başvuruda kimlik gizli tutulabilir mi?	39
44. Başvuru harca tâbi midir? Harç miktarı ne kadardır?	39
45. Adli yardımdan yararlanma koşulları nelerdir? Başvurunun kabul edilemezliğine ya da bir hakkın ihlal edilmediğine karar verilirse, söz konusu harç ve giderlerin ödenmesi gerekir mi?	40
46. Başvuru formunda ya da eklerinde eksiklikler varsa başvuru hakkında ne tür işlem yapılmaktadır?	42

V. BİREYSEL BAŞVURUNUN MADDİ ŞARTLARI

47. Bireysel başvurunun maddi şartları nelerdir?	44
48. Güncel ve kişisel bir hakkın doğrudan etkilenmesi neyi ifade etmektedir?	44
49. İdari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi neyi ifade etmektedir?	46
50. Tüketilmesi gereken başvuru yollarının özellikleri nelerdir?	48
51. İdari ve yargısal yollara hiç başvurulmaması halinde Mahkeme nasıl bir karar vermektedir?	50
52. Başvuru yollarının tüketilmesi bakımından yetkili ve görevli yargı mercileri neyi ifade eder?	52
53. Birden fazla başvuru yolu var ise tamamının tüketilmesi gerekli midir?	53
54. İdari ve yargısal yolların kişisel olarak tüketilmesi neyi ifade etmektedir?	55
55. Yargılama devam ederken yapılan başvurularda Mahkeme nasıl karar vermektedir?	56
56. Karar düzeltme kanun yolu tüketilmesi zorunlu bir başvuru yolu mudur?	58
57. Mahkemelerin ara kararlarına karşı bireysel başvuru yapılabilir mi?	59
58. Başvurucunun müracaat ettiği ihtiyari nitelikteki idari ve yargısal yolların sonuçlanmasını beklemeyip bundan feragat ettiği durumlarda başvurusu Anayasa Mahkemesince incelenmekte midir?	60
59. Başvuru yollarının tüketilmiş olması kuralının istisnaları var mıdır? Nelerdir?	61
60. Bireysel başvuruda öne sürülen temel hak ihlali iddiasının diğer yargı mercileri önünde ileri sürülmesi zorunlu mudur?	67
61. Başvurucunun başvuru yollarını tüketmemesi nedeniyle kesin hüküm hâline gelen kamu işlemi aleyhine bireysel başvuru yapılabilir mi?	69

62. Yargılanmanın yenilenmesi ile ilgili kararlara karşı başvuru yapılabilir mi? 69
63. Başvurunun (anayasal açıdan ve uğranılan zarar açısından) önem taşımaması neyi ifade etmektedir? 70

VI. BİREYSEL BAŞVURUNUN SÜRESİ

64. Hangi tarihten sonra kesinleşen kamu gücü işlemleri nedeniyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilir? 73
65. Başvurucunun kesinleşen kamu gücü işlemine karşı etkili olmayan ya da olağanüstü yargı yoluna başvurmasının kesinleşme üzerinde bir etkisi bulunmakta mıdır? 77
66. Kesinleşen kararın tebliğinin 23/9/2012 tarihinden sonra olması söz konusu işleme karşı bireysel başvuru yolunu açmakta mıdır? 79
67. Bireysel başvuru için bir süre sınırlaması var mıdır? Bu sürelerin başlangıcı nedir? 79
68. Başvuru süresinin başlangıcı ve sonunun tespitine dair temel ilkeler nelerdir? 80
69. Başvuru süresinin başlangıcında avukatla temsil edilse de tebligatın mutlaka başvurucuya mı yapılması gerekir? 84
70. Hukuk davalarında, idari ve askeri yargıda karar düzeltme yoluna gidilmemişse 30 günlük başvuru süresi hangi tarihten itibaren başlar? 84
71. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına itiraz, yargılamanın yenilenmesi, yazılı emir başvuru yollarına gidilmesinin 30 günlük başvuru süresi üzerinde etkisi var mıdır? 86
72. Başvuru yapıldığında başvuru yolları henüz tüketilmemiş olmakla birlikte Mahkeme önünde derdest iken başvuru yolları tüketilmişse nasıl karar verilmektedir? 90
73. Başvurucu mazereti nedeniyle belirtilen sürede başvurusunu yapamamışsa, bunun telafisi mümkün müdür? 91

VII. BİREYSEL BAŞVURULARIN YAPILMASI

74. Bireysel başvuru nasıl yapılır? Başvurunun Anayasa Mahkemesine mutlaka şahsen mi yapılması gerekir? 93
75. Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlüler başvurularını nasıl yapabilirler? 93
76. Başvuru formunun teslim edildiği mahkeme(ler)de ya da yurt dışı temsilcilik(ler)de ne gibi işlemler yapılmaktadır? 94
77. Bireysel başvurunun posta yoluyla yapılması mümkün müdür? 95

78. Başvuruların yapılmasında en fazla karşılaşılan eksiklikler nelerdir?	95
79. Diğer mahkemeler ya da yurtdışı temsilcilikler aracılığıyla yapılan başvurularda harç dışında ayrıca avans ya da masraf alınmakta mıdır?	97
80. Başvurucular Anayasa Mahkemesi ile yazışmalarını nasıl yapacaklardır?	97
81. Başvurucu, başvurusunun ilerleyen aşamalarına ilişkin olarak bilgilendirilmekte midir?	98
82. Başvurucu, hangi süreler içinde başvurusunun karara bağlanmasını beklemelidir?	98

VIII. BİREYSEL BAŞVURULARIN İNCELENMESİ

83. Anayasa Mahkemesince bireysel başvuru çerçevesinde yapılacak incelemenin kapsamı nedir?	100
84. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru, yeni bir itiraz ya da temyiz yolu mudur?	101
85. Bireysel başvuruların kayıt işlemi ve idari incelemesi kimler tarafından ve nasıl yapılmaktadır?	103
86. Başvurunun idari yönden reddi nedir? Buna karşı itiraz mümkün müdür?	104
87. Bireysel başvuru dosyalarının Bölüm ve Komisyonlar arasında dağıtımını nasıl yapılır?	105
88. Bireysel başvuruların incelenme sırası nasıldır?	105
89. Bireysel başvuru incelemesinde ispat yükü kimdedir?	106
90. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruların incelenmesinde resen bilgi ve belge toplayabilir mi ve gerekli gördüğü kişileri dinleyebilir mi?	107
91. Anayasa Mahkemesi tanık dinleyebilir mi, bilirkişi atayabilir mi, keşif ya da duruşma yapabilir mi?	108
92. Bireysel başvurunun incelenmesinde Anayasa Mahkemesine ulaşan bilgi ve belgeler başvuru ile paylaşılacak mıdır?	108
93. Bireysel başvuru yapılması, başvuruya konu kamu işleminin infazını ya da icrasını durdurur mu?	109
94. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda tedbir kararı verebilmesinin şartları nelerdir?	109
95. Anayasa Mahkemesi, AİHM önündeki başvurularda olduğu gibi dostane çözüm yolunu kullanabilecek midir?	111
96. Bireysel başvurudan vazgeçmek mümkün müdür? Sonuçları nelerdir?	112

IX. ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURUDA VERDİĞİ KARARLAR

97. Bireysel başvuruya ilişkin verilebilecek kararlar nelerdir? 114
98. Komisyonlarca kabul edilebilir bulunan başvuru hakkında sonradan kabul edilemezlik kararı verilebilmesi mümkün müdür? 115
99. Kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılması hangi hallerde mümkündür? 115
100. Kabul edilebilirlik kararı ile esasa ilişkin karar arasındaki fark nedir? 116
101. En çok karşılaşılan kabul edilemezlik nedenleri hangileridir? 116
102. Bireysel başvuruda düşme kararı verilebilir mi? 118
103. Anayasa Mahkemesi esasa ilişkin hangi kararları verebilir ve bu kararların özelliği nedir? 119
104. Bölümlerce verilen bir hakkın ihlal edildiği yönündeki kararın sonuçları nelerdir? 120
105. Anayasa Mahkemesi inceleme sonucunda ihlal tespit ettiğinde ayrıca tazminata da hükmedebilmekte midir? 120
106. Bireysel başvuruda yargılama giderlerinden kim sorumludur? Vekâlet ücreti ve yargılama masrafları konusunda nasıl bir karar verilmektedir? 121
107. Kararlar kimlere tebliğ edilmektedir? 122
108. Hangi kararların yayımlanması gereklidir? 122
109. Mahkeme kararlarına karşı itiraz imkânı var mıdır? Bu kararlar bağlayıcı mıdır? Aynı konunun tekrardan başvuru konusu yapılması mümkün müdür? 123
110. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin kararlarına nasıl ulaşılabilir? 123
111. Kararların infazı (uygulanması) nasıl olmaktadır? 124
112. Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanımı hâlinde bir yaptırım uygulanmakta mıdır? Bireysel başvurusu reddedilenler ayrıca bir yaptırımla karşılaşmakta mıdır? 124

X. BİREYSEL BAŞVURU BAĞLAMINDA AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ İLİŞKİSİ

113. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yolunu kapatmakta mıdır? 126
114. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesizorunlu bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmekte midir? 127

115. Başvurucunun aynı konuya ilişkin hem Anayasa Mahkemesine hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmasının ne tür sonuçları olabilir?	128
116. Bireysel başvuru yargılama sürelerini uzatmakta mıdır, yargı kararlarının kesinleşmesinde gecikmelere neden olacak mıdır?	129
117. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları incelerken Anayasa'yı mı yoksa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni mi esas alacaktır?	129

I. GENEL AÇIKLAMALAR

1. Bireysel başvuru nedir?

Bireysel başvuru, temel hak ve özgürlükleri kamu gücünün işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle ihlal edilen bireylerin diğer başvuru yollarını tükettikten sonra başvurdukları istisnai ve ikincil nitelikte bir hak arama yolu olarak tanımlanabilir.

12/9/2010 tarihinde yapılan halkoylaması ile 1982 Anayasası'nın yargıya ilişkin hükümlerinde önemli değişiklikler içeren 5982 sayılı Kanun kabul edilmiştir. Bu Kanun'la getirilen düzenlemeler içinde en dikkat çekenlerden biri de 1960'lı yıllardan beri ülkemizde tartışılan bireysel başvuru hakkının yeni bir hak arama yolu olarak hukuk düzenimize girmesidir.

Bu düzenlemenin yürürlüğe girmesiyle birlikte kişiler, Anayasa'da güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (AİHS) kapsamındaki birinin kamu gücü tarafından ihlal edilmesi durumunda Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmektedirler.

2. Bireysel başvurunun temel nitelikleri nelerdir?

Bireysel başvuru yolunun temel niteliklerinin şu şekilde sıralanması mümkündür:

a. Bireysel başvuru, Anayasa'da belirtilen hakları ihlal

edilenlere tanınan özel bir hak arama yolu olup diğer hak arama yollarına göre yöntemi ve sonuçları itibarıyla farklı yönleri bulunmaktadır.

b. Bireysel başvurunun varlık nedeni, Anayasa'da güvence altına alınan temel hak ve özgürlüklerin ihlal edilmesini önlemek; ihlal gerçekleşmişse ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmaktır.

c. Bireysel başvuru kural olarak kamu gücü işlemlerine karşı yapılır. Dolayısıyla bireysel başvuruda kamu gücü karşısında korumasız durumdaki bireyin haklarının garanti altına alınması temel amaçtır.

ç. Bireysel başvuru, ikincil nitelikte bir kanun yoludur. İnsan hakları ihlallerinin önlenmesi, öncelikle tüm idare ve yargı mercilerinin görevidir. Zira idare ve yargı mercileri somut hak ihlallerinin önlenmesinde daha etkin konumdadırlar. Bu nedenle söz konusu şikâyetlerin Anayasa Mahkemesine intikal ettirilmesinden önce ilgili mercilerin bu ihlalleri gidermeleri beklenir.

d. Bireysel başvuru, (ek) bir istinaf ya da temyiz yolu da değildir. Kanun yolundaki yargılamalar esnasında ortaya çıkan her türlü hukuka aykırılığın giderilmesinden ziyade, sadece Anayasa'da işaret edilen haklardan birinin ihlal edildiği iddiası, bireysel başvuruya konu olabilmektedir.

3. Bireysel başvuru yolu hangi ülkelerde uygulanmaktadır?

Bireysel başvuru kurumu, uygulama kapsamı ülkeden ülkeye farklılık gösterse de başta Kıta Avrupası ülkelerinden Almanya, Avusturya, İspanya, İsviçre ile Meksika gibi bazı Latin Amerika ülkelerinin yanı sıra ve Macaristan, Çek Cumhuriyeti, Slovak Cumhuriyeti gibi Doğu Avrupa ülkelerinin çoğunda ve Güney Kore gibi 40'tan fazla ülkede uygulanmaktadır.

Anglo-Amerikan hukukunda ise teknik anlamda bireysel başvuru kurumu olmamakla birlikte, "*writ of certiorari, writ of mandamus veya writ of prohibition*" adı verilen kanun

yolları bireysel başvuruyla benzer işlemlere sahiptirler.

4. Ülkemizde bireysel başvuru kurumuna neden ihtiyaç duyulmuştur?

Bireysel başvuru kurumunun kabul edilmesindeki en önemli amaç, kamu gücü işlemlerinden kaynaklanan temel hak ihlallerinin ulusal hukukumuz içinde ortadan kaldırılmasıdır. Tabii ki buna bağlı olarak ülkemiz aleyhine Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine (AİHM) yapılan başvuruların sayısının azaltılması da beklenmektedir.

Ülkemiz, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesine 1954 yılında taraf olmuş; AİHM'e bireysel başvuru hakkını 1987'de, AİHM'in zorunlu yargılama yetkisini ise 1990'da kabul etmiştir. Bireysel başvurunun başlamasından önce, örneğin 2011 yılı sonunda, AİHM önünde ülkemiz aleyhine yapılmış derdest başvuru sayısı yaklaşık 20 bine ulaşmıştı. Bu başvuruların büyük bir kısmı yargının işleyişiyle ilgiliydi.

Diğer ülkelerdeki uygulamalara bakıldığında, ulusal hukukunda etkin bireysel başvuru yolu bulunan ülkeler aleyhine AİHM önünde açılmış çok az sayıda dava olduğu görülmektedir. Yine AİHM tarafından bu ülkeler aleyhine verilen ihlal kararları az sayıdadır (Almanya ve İspanya örnekleri).

Avrupa Konseyi'nin çeşitli organları da AİHS'in iç hukukta uygulanmasını sağlamaya yönelik mekanizmaları kurmaları yönünde taraf devletlere yükümlülüklerini hatırlatmaktadır. Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesinin 2004(6) sayılı Tavsiye Kararında, AİHM'deki dava yükünün azaltılabilmesi için bireysel başvuru yönteminin iç hukukta tanınmasının gerekliliğine değinilmiştir.

Bu kapsamda 19/2/2010 tarihinde Avrupa Konseyi Bakanlar Komitesi tarafından kabul edilen *Interlaken Deklarasyonu* ile taraf devletler ulusal hukuklarında AİHS'i uygulayıcı ve temel hak ihlallerini etkin bir şekilde ortadan kaldıracak mekanizmaları en kısa sürede kurma taahhüdünde bulunmuşlardır. Nitekim aynı kaygılarla toplanan

Nisan 2011 tarihindeki İzmir Konferansı ve Nisan 2012 tarihindeki Brighton Konferansının ardından bu ilkeleri hayata geçirmek amacıyla 15 No.lu Protokol hazırlanmış ve imzaya açılmıştır. Bu Protokol'ün 1. maddesi ile AİHS'in Başlangıcına şu paragraf eklenmektedir: “Yüksek Sözleşmeciler Taraflar, ikincillik ilkesine uygun olarak bu Sözleşme ve O'na Ek Protokollerde tanımlanan hak ve özgürlüklere saygıyı sağlamada esas görevin kendilerine düştüğünü ve bu çerçevede ilgili ülkeler Sözleşme tarafından kurulmuş Avrupa İnsan Hakları Mahkemesinin denetimi altında bir takdir marjından yararlandıklarını deklare ederler”.

Öte yandan Venedik Komisyonu'nun 85. Genel Kurul toplantısında kabul edilen *Anayasa Yargısına Bireysel Ulaşım İlişkin Rapor*'un 82. paragrafında bu etkili mekanizmalardan en önemlisinin anayasa mahkemelerine bireysel başvuru hakkının tanınması olduğu vurgulanmaktadır.

Ülkemizde Anayasa Mahkemesi tarafından 2004 yılında hazırlanan ve bireysel başvuruyu da içeren anayasa değişikliği önerisi, Venedik Komisyonu tarafından 29/6/2004 tarihli ve 296/2004 sayılı görüş ile olumlu bulunmuştur. Ayrıca Venedik Komisyonu 18/10/2011 tarihli ve 612/2011 sayılı görüşü ile 30/3/2011 tarih ve 6216 sayılı Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'u değerlendirmiş ve bireysel başvuruyu ilgili düzenlemelerin diğer Avrupa ülkelerindeki bilinen örnekleri takip ettiğini ve Avrupa standartlarına uygun olduğunu tespit etmiştir.

Dolayısıyla Avrupa Konseyi Kurumları açısından esas olan taraf devletlerin iç hukuklarında insan hakları ihlallerini giderici mekanizmaları oluşturmalarıdır. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkı, kuşkusuz bu mekanizmalardan en önemlisidir.

Ayrıca bireysel başvuru, ülkemizde insan haklarının etkin bir şekilde korunması suretiyle hukuk ve demokrasi standartlarının yükseltilmesine imkân sağlayacaktır.

Öte yandan, ulusal düzeyde temel hak ve özgürlüklerin

korunmasının önemli bir aracı hâline gelen bireysel başvuru iki farklı görevi gerçekleştirir. İlki, tek tek bireylerin temel hak ve hürriyetlerini gerçekleştirmesinin bir aracı olması (ki bu onun sübjektif yönünü ifade eder), ikincisi ise Anayasa'nın yorumlanması ve korunmasının bir mekanizması olmasıdır (ki bu onun objektif yönüne işaret eder). Bireysel başvurunun bu iki yönü birbirini tamamlar niteliktedir. Aslında Mahkeme, bu hak arama yolunda bireysel hakların korunması sayesinde anayasa hukukunun yorumlanması ve güncellenmesi çalışması da yapmaktadır. Dolayısıyla bireysel başvuru, temel metinlerde düzenlenen hak ve özgürlüklerin hayata geçirilmesi aşamasında uygulama birliğinin sağlanması açısından önemli bir işleve sahiptir.

5. Bireysel başvuruyla ilgili hukuki düzenlemeler nelerde bulunmaktadır?

Bireysel başvuru 12/9/2010 tarihinde düzenlenen referandumla kabul edilen 5982 sayılı Kanun'un 1982 Anayasası'nın 148. ve 149. maddelerinde yaptığı değişiklikler ve geçici 18. maddesi hükümleri ile hukuk sistemimize girmiştir.

6216 sayılı Kanun'un özellikle 45 ilâ 51. maddelerinde bireysel başvuru kurumuna dair Anayasa hükümlerini daha somut hâle getiren düzenlemeler yer almaktadır.

12/7/2012 tarihli ve 28351 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü de (İçtüzük) bireysel başvurunun işleyişi konusunda oldukça ayrıntılı hükümler içermektedir.

Bu noktada bilinmelidir ki, Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara ilişkin verdiği kararlar, ilgili olduğu konularda Mahkemenin yaklaşımını, ilgili hakların anlamı ve içeriğini ortaya koymaktadır. Mahkeme "*Bölümleri*" tarafından ortaya konulan ilkesel nitelikteki kararlar, sonraki başvuruların çözümüne dayanak sağladığından bireysel başvuru yapılmadan önce Mahkeme içtihadının incelemesinde yarar bulunmaktadır.

II. ANAYASA MAHKEMESİNİN YETKİSİNİN KAPSAMI

6. Bireysel başvuruya konu edilebilecek temel haklar nelerdir?

Bireysel başvuru, Anayasa’da yer alan temel hak ve özgürlüklerinden AİHS ve buna ek Türkiye’nin taraf olduğu Protokoller kapsamındaki herhangi birinin kamu gücü tarafından ihlalinden dolayı mağdur olduğunu iddia eden kişiler tarafından yapılabilir. Anayasa Mahkemesinin 26/3/2013 tarih ve 2012/1049 başvuru numaralı kararında “Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, kamu gücü tarafından müdahale edildiği iddia edilen hakkın Anayasa’da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi (Sözleşme) ve Türkiye’nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi gerekir. Bir başka ifadeyle, Anayasa ve Sözleşme’nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir.” denilmektedir.

Bu çerçevede Anayasa’da tanınan örneğin yaşama hakkı, işkence ve eziyet yasağı, zorla çalıştırma yasağı, kişi hürriyeti ve güvenliği, hak arama hürriyeti, suç ve cezaların kanuniliği, özel hayata, aile hayatına, konut ve haberleşmeye saygı, düşünce, din ve vicdan hürriyeti, düşünceyi açıklama ve yayma hürriyeti, toplantı ve örgütlenme hürriyeti, mülkiyet hakkı, serbest seçim hakkı, temel hak ve hürriyetlerin korunması, eğitim ve öğretim hakkı ve ödevi ile eşitlik bu kapsamda sayılabilecek haklar arasında gösterilebilir. Anayasa Mahkemesi bugüne kadar verdiği kararlarında bu haklardan sadece bir kısmının hangi kapsamda bireysel başvurunun konusu olabileceğini ortaya koymuştur.

7. Hak arama hürriyetinin bireysel başvuru bağlamında kapsamı nasıldır?

Anayasa Mahkemesinin pek çok kararında hak arama

hürriyeti ve bunun kapsamına ilişkin değerlendirme yapılmıştır. (Örn. B.No: 2012/1049, 26/3/2013). Mahkemeye göre Anayasa’da adil yargılanma hakkının kapsamı düzenlenmediğinden bu hakkın kapsam ve içeriği, AİHS’in “adil yargılanma hakkı” madde kenar başlıklı 6. maddesi ve AİHM içtihatları çerçevesinde belirlenmelidir. Kaldı ki Mahkeme, Genel Kurul kararları bağlamında da adil yargılanma hakkını AİHS ve onu yorumlayan AİHM kararları bağlamında değerlendirmiştir (Bkz., AYM, E.2008/12, K.2011/104, K.T. 16/6/2011).

AİHS’nde “adil yargılanmaya ilişkin hak ve ilkelerin “medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili uyumsuzlukların” ve bir “suç isnadının” esasının karara bağlanması esnasında geçerli olduğu belirtilerek hakkın kapsamı bu konularla sınırlandırılmıştır. Bu ifadeden, hak arama hürriyetinin ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilmek için, başvurucunun ya medeni hak ve yükümlülükleriyle ilgili bir uyumsuzluğun tarafı olması ya da başvurucuya yönelik bir suç isnadı hakkında karar verilmiş olması gerektiği anlaşılmaktadır. Dolayısıyla bahsedilen hâller dışında kalan adil yargılanma hakkının ihlali iddiasına dayanan başvurular Anayasa ve Sözleşme kapsamı dışında kalacağından, bireysel başvuruya konu olamaz.” (B. No: 2012/917, 16/4/2013; B. No: 2012/1049, 26/3/2013)

Bu çerçevede kararlarda ortaya konulan iki hususun vurgulanması gerekir: Bunlardan birincisi, medeni hak ve yükümlülükler ile ilgili görülmeyen bir uyumsuzlukta adil yargılanmaya ilişkin ihlal iddialarının Mahkeme tarafından incelenmeyecek olmasıdır.

İkincisi ise bir ceza davasında salt üçüncü kişilerin suçlanması veya cezalandırılmasını talep eden mağdur, suçtan zarar gören, şikâyetçi veya katılan sıfatını haiz kişilerin iddialarının adil yargılanma hakkının kapsamı dışında kalmasıdır.

8. Eşitlik ilkesinin ihlali iddiası bireysel başvuru bağlamında hangi çerçevede ileri sürülebilir?

Eşitlik ilkesine aykırılık iddiaları, Anayasa ve AİHS hükümleri birlikte değerlendirilerek ve her iki metnin ortak koruma alanı tespit edilerek sonuçlandırılmaktadır. Başka bir deyişle eşitlik ilkesinin ihlal edildiğine yönelik iddialarda ilk olarak, Anayasa'nın 10. maddesinde düzenlenen eşitlik ilkesi ve AİHS'in 14. maddesinde düzenlenen ayrımcılık yasağı birlikte ele alınarak, iddiaların konu bakımından bireysel başvuru kapsamında olup olmadığına karar verilmektedir. Bu nedenle başvuru ancak Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanındaki bir hakla bağlantılı olarak eşitlik ilkesinin ihlalini ileri sürebilirler. Aksi durum eşitlik ilkesinin soyut olarak ele alınması ve Türkiye'nin henüz tarafı olmadığı 12 No.lu Protokol'ün "ayrımcılığın genel olarak yasaklanması" kenar başlıklı 1. maddesinin Anayasa ve 6216 sayılı Kanun'un açık hükmüne rağmen bireysel başvuruda uygulanması anlamına gelecektir.

Bir başka ifadeyle eşitlik ilkesinin ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için, kişinin bireysel başvuru kapsamındaki temel hak ve özgürlüklerinden biri konusunda eşitlik ilkesine aykırı bir muameleye maruz kaldığını ortaya koyması gerekir. Dolayısıyla eşitlik ilkesi; bireysel başvuru çerçevesinde bağımsız nitelikte koruma işlevine sahip olmayıp tamamlayıcı nitelikte bir haktır (B. No: 2012/1049, 26/3/2013).

Sonuç itibarıyla başvuru bireysel başvuru kapsamına giren haklarından birinin (hak arama hürriyeti, suç ve cezaların kanuniliği, özel hayata, aile hayatına, konut ve haberleşmeye saygı vb.) ihlali iddiası çerçevesinde eşitlik ilkesinin ihlalini ileri sürebilir. Ancak bunun için eşitlik ilkesi ya da ayrımcılık yasağına aykırılık şikayetinin temelinde olan başvuru kapsamındaki haklardan birinin, yaşama hakkı, işkence ve eziyet yasağı vb., mutlaka ihlal edilmiş olması ise şart değildir.

9. Anayasa'nın "Temel hak ve hürriyetlerin korunması" kenar başlıklı 40. maddesinin ihlali bireysel başvuru bağlamında hangi çerçevede ileri sürülebilir?

Anayasa'nın 40. maddesinde düzenlenen temel hak ve hürriyetlerin korunması ilkesinin içeriğinin tespitinde Anayasa ve AİHS hükümlerinin birlikte değerlendirilmesi ve ikisinin ortak koruma alanının tespit edilmesi gerekir. Dolayısıyla Anayasa'nın 40. maddesi ve AİHS'in 13. maddesinde düzenlenen etkili başvuru hakkı birlikte değerlendirilerek bu hakkın ihlal edildiğine yönelik iddiaların bireysel başvuru kapsamında olup olmadığına karar verilmektedir. Bu nedenle bu hakkın ihlal edildiğine yönelik iddiaların soyut olarak değerlendirilmesi mümkün olmayıp, mutlaka Anayasa ve Sözleşme kapsamında yer alan diğer temel hak ve özgürlüklerle bağlantılı olarak ele alınması gerekir. Etkili başvuru hakkının ihlal edilip edilmediğinin tartışılabilmesi için kişinin hangi temel hak ve özgürlüğü konusunda etkili başvuru hakkının kısıtlandığı sorusuna cevap vermesi gerekir.

Bir başka ifadeyle etkili başvuru hakkı, bağımsız nitelikte koruma işlevine sahip olmayıp, temel hak ve özgürlüklerin kullanılmasını, korunmasını ve başvuru yollarının güvence altına alınmasını sağlayan tamamlayıcı nitelikte haklardandır. Bu çerçevede, başvurucunun bireysel başvuru kapsamına giren bir hakkına yönelik müdahalenin bulunmaması hâlinde etkili başvuru hakkı açısından inceleme yapılması imkânı bulunmamaktadır (B. No: 2012/1049, 26/3/2013).

10. Anayasa Mahkemesine göre yaşam hakkının kapsamı nedir?

Anayasa ve Sözleşme'nin ortak koruma alanı içinde yer alan, hakların sert çekirdeği içinde bulunan ve demokratik toplumların temel değerlerinden biri olan yaşama hakkı bireysel başvuru kapsamında korunan temel haklardan biridir. Mahkemeye göre yaşam ve vücut bütünlüğü üzerin-

deki bu temel hak, kamu makamlarına pozitif ve negatif yükümlülükler getirmektedir (B. No: 2012/752, 17/9/2013).

Yaşama hakkı kapsamında kamu makamlarının, yetki alanında bulunan bireylerin yaşamına kasıtlı ve hukuka aykırı olarak son vermeme yükümlülüğü bulunmaktadır (*negatif yükümlülük*).

Ayrıca, devlet yetki alanında bulunan tüm bireylerin yaşam hakkını kamusal makamların, diğer bireylerin ve hatta kendisinin eylemlerinden kaynaklanabilecek risklere karşı koruma yükümlülüğü altındadır (*pozitif yükümlülük*). Bu yükümlülük bağlamında kamu makamları, doğal olmayan her ölüm olayının sorumlularının belirlenmesini ve gerekiyorsa cezalandırılmasını sağlayabilecek etkili resmî bir soruşturma yürütmek durumundadır. Bu tarz bir soruşturmanın temel amacı, yaşam hakkını koruyan hukukun etkin bir şekilde uygulanmasını güvenceye almak ve kamu görevlilerinin ya da kurumlarının karıştığı olaylarda, bunların sorumlulukları altında meydana gelen ölümler için hesap vermelerini sağlamaktır (B. No: 2012/752, 17/9/2013).

11. Anayasa Mahkemesi işkence ve eziyet yasağının kapsamını nasıl belirlemektedir?

İnsanın fiziksel bütünlüğü ile insan onurunu korumayı amaçlayan ve demokratik toplumların temel değerlerinden birini içeren işkence ve eziyet yasağı, Anayasa'nın 17. maddesinin üçüncü fıkrasında da kimseye "işkence", "eziyet" yapılamayacağı ve kimsenin "insan haysiyetiyle bağdaşmayan" muamele ve cezaya tâbi tutulamayacağı şeklinde düzenlenmektedir. Mahkemeye göre bu fıkra da geçen ifadeler arasında bir yoğunluk farkı vardır. Kişinin fiziksel bütünlüğü ile onuruna en ağır saldırıların "işkence"; bu seviyeye varmayan fakat yine de kişinin vücudunda zarar ya da yoğun fiziksel etki doğuran veya kişiye ruhsal ızdırap veren insanlık dışı muamelelerin "eziyet"; küçük düşürücü ve alçaltıcı nitelikteki daha hafif muamelelerin ise "insan haysiyetiyle bağdaşmayan muamele veya ceza" olarak nitelen-

dirilmesi mümkündür (B. No: 2012/969, 17/9/2013).

Bununla beraber Mahkeme, bir muamelenin işkence ve eziyet yasağı kapsamına girebilmesi için minimum bir ağırlık düzeyine erişmesi gerektiğini ifade etmektedir. Bu asgari eşiğin aşılmayıp aşılmadığının belirlenmesinde her olayın somut özellikleri dikkate alınarak bir değerlendirme yapılır. Bu bağlamda muamelenin süresi, fiziksel ve manevi etkileri ile mağdurun cinsiyeti, yaşı ve sağlık durumu gibi faktörler önem taşır (B. No: 2012/969, 17/9/2013).

Öte yandan yaşama hakkında olduğu gibi işkence ve eziyet yasağı da kamu makamları açısından negatif ve pozitif yükümlülükler getirir. Negatif yükümlülük; kamu makamlarına hiç kimseye işkence ve eziyet yasağı kapsamına giren bir muamele yapmama mükellefiyeti yükler. Pozitif yükümlülük ise devletin, kişiyi kamusal makamlardan ve diğer bireylerden kaynaklanabilecek bu tür muamelelere karşı koruma yükümlülüğünü içerir. Ayrıca devlet, bireyler Anayasa'nın 17. maddesini ihlal eder biçimde bir muameleye maruz kaldıklarında, etkili resmî bir soruşturma yapma yükümlülüğü altındadır. Bu yükümlülük çerçevesinde yürütülen soruşturma, sorumluların belirlenmesini ve cezalandırılmasını sağlamaya elverişli olmalıdır. Şayet bu mümkün olmazsa, söz konusu madde, sahip olduğu büyük öneme rağmen pratikte etkisiz hâle gelecek ve bazı hâllerde kamu görevlilerinin fiili dokunulmazlıktan yararlanarak, kontrolleri altında bulunan kişilerin haklarını istismar etmeleri mümkün olabilecektir. Bu ise insan haklarına dayanan bir hukuk devletinde kabul edilebilir bir durum değildir (Bkz. B.No: 2012/752, 17/9/2013)

12. Anayasa Mahkemesi kişi hürriyeti ve güvenliği kapsamında hangi hususları açıklığa kavuşturmuştur?

Anayasa Mahkemesine göre Anayasa'nın "Kişi hürriyeti ve güvenliği" kenar başlıklı 19. maddesinin amacı bireyi keyfi bir şekilde özgürlüğünden alıkoymaya karşı korumaktır. Kişi özgürlüğüne yönelik kısıtlamalar ancak bu

maddede öngörülen istisnai hâllerde söz konusu olabilir. Bu çerçevede anılan maddenin birinci fıkrasında herkesin kişi özgürlüğü ve güvenliği hakkına sahip olduğu ilke olarak konduktan sonra, ikinci ve üçüncü fıkralarında şekil ve şartları kanunda gösterilmek şartıyla kişilerin özgürlüğünden mahrum bırakılabileceği durumlar sınırlı olarak sayılmıştır. Dolayısıyla kişi hürriyeti ve güvenliğine yönelik kısıtlamalar, ancak bu madde kapsamında belirtilen durumlardan herhangi birinin varlığı hâlinde söz konusu olabilir. Fakat bu sınırlamaların da maddenin amacına uygun olması ve keyfi uygulamaya yol açmaması gerekir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

Mahkeme bireysel başvurularla ilgili bir yılı aşan uygulamada verdiği kararlarda, kişi hürriyeti ve güvenliği hususunda önemli bazı hususlara açıklık getirmiştir. Bunlardan ilki, tutukluluğun *kanuniliği* meselesidir.

Anayasa'nın 19. maddesinin ikinci ve üçüncü fıkralarında yer alan hürriyetten yoksun bırakmanın şekil ve şartlarının kanunda gösterilmesi kuralı gereğince, başvurusunun *tutukluluğunun "kanuni" dayanağının bulunup bulunmadığı*; kanunun özgürlükten yoksun kılmaya izin verdiği hâllerde ise, bu kez kanunun keyfiliği önlemek için yeterli ölçüde erişilebilir, açık ve öngörülebilir olup olmadığı Mahkeme tarafından incelenmektedir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

İlgili kanunlarda bazı suçlar bakımından azami tutukluluk sürelerinin öngörüldüğü görülmektedir. Bu suçlar bakımından azami tutukluluk sürelerinin aşılması da tutukluluğun kanuniliği açısından bir sorun olarak görülmektedir (B.No: 2012/1137, 2/7/2013).

İkinci husus, tutukluluk süresinin makul olup olmadığıdır. Anayasa'nın 19. maddesinin yedinci fıkrasında, bir ceza soruşturması kapsamında tutuklanan kişilerin, yargılamanın makul sürede bitirilmesini ve soruşturma veya kovuşturma sırasında serbest bırakılmayı isteme hakkına sahip oldukları güvence altına alınmıştır. *Tutukluluk sü-*

resinin makul olup olmadığı konusu, her davanın kendi özelliklerine göre değerlendirilmektedir. Tutukluluğun devamı ancak masumiyet karinesine rağmen Anayasa'nın 19. maddesinde güvence altına alınan kişi hürriyeti ve güvenliği hakkından daha ağır basan gerçek bir kamu yararının mevcut olması durumunda haklı bulunabilir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

Tutuklulukta makul sürenin hesaplanmasında ise sürenin başlangıcı olarak başvurucunun ilk kez yakalanıp gözaltına alındığı durumlarda bu tarih; doğrudan tutuklandığı durumlarda ise tutuklama tarihi esas alınmaktadır. Kişinin serbest kaldığı veya ilk derece mahkemesinin hükmünü kurduğu tarih ise tutukluluk süresinin sonu olarak kabul edilir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

Diğer yandan tutukluluk süresi için kanun ile getirilen üst sınırların makul sürenin aşılmadığı istisnai durumlar için söz konusu olabileceği akıldan çıkarılmamalıdır. Başka bir ifadeyle böyle bir hüküm, hiçbir şekilde kişinin azami tutukluluk süresinin sonuna kadar tutulabileceği anlamına gelmez. Aksine, üst sınırın aşılmadığı durumlarda dahi, tutukluluk makul süreyi aşmışsa, anayasal hakkın ihlal edildiği sonucuna varılabilecektir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

Üçüncü olarak, Mahkeme *tutukluluk statüsünü* açıklığa kavuşturmuştur. Yukarıdaki ilkeler çerçevesinde özgürlüğünden mahrum bırakılan kişi, tutuklu olarak yargılandığı davada *ilk derece mahkemesi kararıyla mahkûm olmuşsa*, bu tarih itibarıyla tutukluluk hâli sona erer. Çünkü bu durumda kişinin hukuki durumu "*bir suç isnadına bağlı olarak tutuklu*" olma kapsamından çıkar. Mahkûmiyetle birlikte kişinin kuvvetli suç şüphesi ve bir tutuklama nedenine bağlı olarak tutukluluk hâli sona erer. Bu açıdan mahkûmiyet kararının kesinleşmiş olması ayrıca gerekmez (B. No: 2012/726, 2/7/2013).

Dördüncüsü, 4/12/2004 tarih ve 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. ve 142. maddelerinde öngörülen tazminat yolunun tutuklulukla ilgili şikâyetler açısın-

dan tüketilmesi gereken bir yol olup olmadığı hususudur.

Anayasa Mahkemesi *devam eden tutukluluk* bakımından anılan tazminat yolunu etkin bir yol olarak görmemiştir. Bilindiği üzere devam eden tutukluluğun hukuka aykırı olduğu iddiasıyla yapılan bireysel başvurularda şikâyetlerin temel amacı, tutukluluğun hukuka aykırı olduğunun ya da devamını haklı kılan sebep veya sebeplerin bulunmadığının tespitidir. Bu tespit yapıldığı takdirde buna bağlı olarak ilgilinin tutukluluk hâlinin devamına gerekçe olarak gösterilen hukuki sebeplerin varlığı sona erecek ve böylece kişinin serbest kalmasının yolu açılacaktır. Ancak Ceza Muhakemesi Kanunu'nun anılan maddelerinde öngörülen tazminat yolu pratikte buna imkan vermediğinden kişinin tutukluluk hâli devam ettiği sürece kanunda düzenlenen itiraz mekanizmalarını tükettikten sonra Anayasa Mahkemesine başvuru yapılabilmesi mümkündür (B. No: 2012/726, 2/7/2013).

Bununla beraber, Anayasa Mahkemesine göre başvuru- cu tahliye olmuş ya da hükümlü hâle gelmiş ise tutuklulukla ilgili şikâyetinin incelenmesi, varsa hukuka aykırılığın tespiti ve gerekiyorsa başvuru lehine belli bir miktar tazminata hükmedilmesiyle sınırlı kalacaktır. Bu nedenle tutuklunun tahliye edilmesi ya da hükümlü hâle gelmesinden sonra öngörülen tazminat yolu etkin ve tüketilmesi gerekli bir yol olarak değerlendirilebilir. Çünkü bu yol, bir yandan başvuru maruz kaldığı tutukluluk süresinin hukuka aykırı olduğunun (kanunda öngörülen usul ve esaslara uygun olmadığı ya da makul süreyi aştığı) tespiti, diğer yandan da uğradığı zararın tazmini imkânını sağlayabilmektedir. Tabi ki burada ayrıca somut olay bağlamında derece mahkemelerinin bu tazminat yolunun teori ve pratikte etkin olduğunu ortaya koyan kararlarının olması aranmaktadır. Dolayısıyla bu tür ihlal iddiaları bakımından varsa etkililiği kabul edilmiş başvuru yolları denendikten sonra bireysel başvuru yapılmalıdır (B. No: 2012/726, 2/7/2013).

Şimdiye kadarki kararlarında Mahkeme, şikâyete konu yargılamanın yapıldığı davada hükmün kesinleştiği durumlar için bu yolun bireysel başvuru öncesi tüketilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Kesinleşmeyenler için, uygulamada örnek bulunmadığından, anılan yolun tüketilmesine gerek olmadığına karar vermiştir.

13. Anayasa Mahkemesinin mülkiyet hakkına ilişkin yaklaşımı nasıldır?

Anayasa'nın 35. maddesinde herkesin, mülkiyet hakkına sahip olduğu, bu hakkın ancak kamu yararı amacıyla, kanunla sınırlanabileceği, mülkiyet hakkının kullanılmasının toplum yararına aykırı olamayacağı hükme bağlanmıştır. Mülkiyet hakkı, kişiye başkasının hakkına zarar vermemek ve kanunların koyduğu sınırlamalara uymak koşuluyla, sahibi olduğu şeyi dilediği gibi kullanma, ürünlerinden yararlanma ve tasarruf olanağı veren bir haktır. Ayrıca mülkiyet hakkı mutlak bir hak olmayıp kamu yararı amacıyla sınırlandırılabilir ve bu sınırlandırmanın ölçülü ve orantılı olması gerekir. (B. No: 2012/1315, 16/4/2013).

Anayasa Mahkemesi mülkiyet hakkının ihlali iddiasını içeren bir bireysel başvurunun esasının incelenebilmesi için, şikâyete konu hususun Anayasa ve AİHS'in ortak koruma alanı içinde olmasını aramaktadır. Bu kapsamda Mahkemeye göre mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri süren başvuru, öncelikle Anayasa ve Sözleşme bağlamında mülkiyet olarak tanımlanan ve korunan bir hakkın varlığını kanıtlamak durumundadır. Bu nedenle, şikâyetlerde öncelikle başvuru, öncelikle Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca korunmayı gerektiren mülkiyete ilişkin bir menfaate sahip olup olmadığı noktasındaki hukuki durumu incelenmektedir. Bu çerçevede şikâyet edilen kamu gücü işlemi, başvuru, öncelikle Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca korunmayı gerektiren mülkiyete ilişkin bir menfaate sahip olup olmadığı noktasındaki hukuki durumu incelenmektedir. Bu çerçevede şikâyet edilen kamu gücü işlemi, başvuru, öncelikle Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca korunmayı gerektiren mülkiyete ilişkin bir menfaate sahip olup olmadığı noktasındaki hukuki durumu incelenmektedir. Bu çerçevede şikâyet edilen kamu gücü işlemi, başvuru, öncelikle Anayasa'nın 35. maddesi uyarınca korunmayı gerektiren mülkiyete ilişkin bir menfaate sahip olup olmadığı noktasındaki hukuki durumu incelenmektedir.

vuru “konu bakımından yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır (B. No: 2013/382, 16/4/2013).

14. Hangi tür kamu gücü işlemleri aleyhine bireysel başvuru yapılabilir?

Bireysel başvuruya konu edilebilecek ihlal iddiaları ancak işlem, eylem ya da ihmalin *Türkiye Cumhuriyeti Devletinin kamu gücünü kullanan organlarınca gerçekleştirilmesi* ya da bu hususta kamu gücüne atfedilebilir bir eylem ya da ihmalin mevcut olması hâlinde incelenebilecektir. 6216 sayılı Kanun’un 45. maddesinin (2) numaralı fıkrası gereğince bireysel başvuruların konusu, “kamu gücü”nün işlemleri, eylemleri ya da ihmalleridir. Fıkroda yer alan “kamu gücü”nü kullanan organlar devlet tüzel kişiliği içinde yer alan yasama, yürütme ve yargı organları ve bu organlara tâbi olan merciler ile yerinden yönetim kuruluşlarıdır (B. No: 2012/171, 12/2/2013).

Bireysel başvuru konusu kamu gücü davranışı, bir eylem ya da işlem şeklinde olumlu bir davranış olabileceği gibi, yapılması gereken bir işlem ya da eylemin yapılmaması biçiminde *olumsuz bir davranış* da olabilecektir. Örneğin yaşama hakkı ile işkence ve eziyet yasağı bağlamında devletin, kişileri kamusal makamlardan ve diğer bireylerden kaynaklanabilecek hak ihlallerine karşı koruma yükümlülüğü vardır. Kamu makamlarının bu hakların ihlal edilmesi durumunda etkili resmi bir soruşturma yapması gerekir (Bkz., B. No: 2012/752, 17/9/2013). O hâlde böyle bir hak ihlali söz konusu olduğunda devletin derhal harekete geçmesi gerekirken hiç harekete geçmemesi ya da gereğini yapmakta gecikmesi ihlal olarak değerlendirilebilecektir.

Benzer şekilde kamu gücünün *ihmali nitelikteki* faaliyetlerinin bireysel başvuruya konu edilebilmesi, ancak kamu organlarının bir işlemde bulunma zorunluluğunun olduğu hâllerde mümkündür. Bu konuda ilk akla gelebilecek hususlardan birisi davaların makul sürede bitirile-

memesidir. Bilindiği üzere makul sürede yargılanma, adil yargılanma hakkının bir unsurudur. Ayrıca Anayasa'nın 141. maddesine göre davaların en az giderle ve mümkün olan süratle sonuçlandırılması yargının görevidir. Mahkeme makul süre değerlendirmesi yaparken sadece yargı makamlarının tutumunu değil, devletin kamu gücü kullanan tüm organlarına atfedilebilir gecikmeye sebep olan bir kusur olup olmadığını da değerlendirmektedir. Hatta derece mahkemeleri, tarafların yargılamayı geciktirmeye yönelik işlem ve davranışlarını, ilgili usuli imkânları kullanmak suretiyle engelleme sorumluluğu altındadır (B. No: 2012/13, 2/7/2013). Anayasa Mahkemesi bu konuya ilişkin şikâyetleri değerlendirirken başvuru dosyasında yer alan belgeleri incelemekte ve yargılamanın uzamasına neden olan ihmali bir davranış veya yetkililere yüklenebilecek bir eksikliğin olup olmadığını araştırarak sonuca varmaktadır (B. No: 2013/1134, 16/5/2013).

Öte yandan, özel kişilerin eylemlerine karşı kural olarak bireysel başvuru yapılamaz. Ancak, kamunun yükümlüklerini özel kişi ya da kurumlara devrettiği durumlarda Devlet, bu kişilerin eylemleri nedeniyle ortaya çıkan hak ihlallerinden de sorumlu olabilecektir.

Özel kişi ya da kurumların eylemlerinden dolayı bireysel başvuru yapılamayacağı kuralının bir diğer istisnası ise bireysel başvuru kapsamındaki anayasal haklara yönelik özel kişilerce yapılabilecek ihlallerin önlenmesi konusunda kamu makamlarının pozitif yükümlülüğünün bulunması durumudur. Temel hakların korunmasında kamu makamlarının ne tür pozitif yükümlülüklerinin bulunduğu ancak söz konusu hak özelinde yapılacak bir incelenmeyle belirlenebilecektir.

Son olarak bireysel başvuruya konu olabilecek olan işlemler, bireyler bakımından bağlayıcı ve emredici kamu gücü işlemleridir. Başvuru konusu olabilecek işlemin bireyin temel anayasal hakkını ihlal edebilmesi gerekeceğinden, bağlayıcı nitelikte olmayan işlemler (örn. genel direk-

tifler, kurum içi görüş bildirimleri, bilirkişi raporları, öneri ya da tavsiyeler vs.) bireysel başvuru konusu edilemez.

15. Genel düzenleyici işlemler aleyhine bireysel başvuru yapılabilir mi?

Bireysel başvuru yolu, kamusal bir düzenlemenin soyut olarak Anayasa'ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmediğinden, yasama işlemleri (kanun, içtüzük vb.) ile idarenin düzenleyici işlemleri (tüzük, yönetmelik vb.) doğrudan bireysel başvuruya konu edilemez. Anayasa Mahkemesi de doğrudan yasama işleminin iptali içerikli başvuruları "*konu bakımından yetkisizlik*" nedeniyle kabul edilemez bulmaktadır. Bu kapsamda Mahkeme bir kararında, başvurucunun ilgili kanunun doğrudan Anayasa'ya aykırılığını ileri sürerek iptali talebini, bireysel başvuru kapsamında bir yasama işleminin doğrudan ve soyut olarak Anayasa'ya aykırı olduğu iddiasıyla Anayasa Mahkemesine başvuru yapılamayacağı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2012/837, 5/3/2013).

Ancak bu durum, yasama işlemi ya da düzenleyici işlemin kişiye uygulanması ve bunun da bir hak ihlaline yol açması hâlinde söz konusu uygulama işlemi aleyhine bireysel başvuru yapılmasına engel oluşturmamaktadır. Başka bir ifadeyle bir yasama işleminin, temel hak ve özgürlüğün ihlaline neden olması durumunda, bireysel başvuru yoluyla doğrudan yasama işlemine değil, ancak yasama işleminin uygulanması mahiyetindeki işlem, eylem veya ihmallere karşı başvuru yapılabilecektir. Bu şekilde bireysel başvuru yolunun kullanılabilmesi için söz konusu işlem, eylem ya da ihmallere yönelik olarak varsa başvurulabilecek kanun yollarının önceden tüketilmiş olması gerekir. Bu gibi durumlarda bireysel başvurunun doğrudan yasama işlemine karşı değil, bunun uygulaması mahiyetindeki işlem, eylem ya da ihmale karşı yapıldığı kabul edilmektedir (B. No: 2012/837, 5/3/2013).

Nitekim Mahkemenin bir kararında, başvurucunun

idareye karşı açtığı davada 659 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'ye (KHK) dayanılarak vekâlet ücretine hükmedilmesinin hak arama hürriyetini kısıtladığı yönündeki şikâyeti doğrudan yasama işlemine yönelik başvuru olarak değerlendirilmemiştir. Mahkeme, söz konusu KHK hükmünün yetkili mahkeme önündeki bir davada uygulanmış olduğunu bu anlamda KHK'nin uygulanmasına yönelik bir işlemin (mahkeme kararının) mevcudiyetini tespit etmiş ve dolayısıyla incelemenin bu işlem üzerinden yapılmasına karar vermiştir. Başka bir ifadeyle Mahkeme kararında, derece mahkemesi tarafından vekâlet ücretine hükmedilmesinin hak arama özgürlüğü bağlamında ölçülü olup olmadığı değerlendirilmiştir (B. No: 2013/1613, 2/10/2013).

16. Genel düzenleyici işlemler haricinde hangi işlemler bireysel başvuru kapsamı dışında bırakılmıştır?

Anayasa Mahkemesi kararları ile Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler aleyhine hiçbir şekilde bireysel başvuru yapılamaz. Bu açıdan Anayasa Mahkemesinin yaptığı denetimin türü önemli değildir. Anayasa Mahkemesinin kararı, ister Yüce Divan sıfatıyla hareket ederken, isterse siyasi partilerin anayasallık veya malî denetimi çerçevesinde verilsin, bireysel başvuruya konu yapılması mümkün değildir. Ayrıca söz konusu kararların Anayasa Mahkemesinin hangi organı tarafından alındığı başka bir ifadeyle komisyon, bölüm ya da genel kurul kararı olması arasında da bir fark bulunmamaktadır.

Öte yandan Cumhurbaşkanının tek başına yaptığı işlemler, Yüksek Askeri Şûranın terfii işlemleri ile kadrosuzluk nedeniyle emekliye ayırma işlemleri; Hâkimler ve Savcılar Yüksek Kurulunun meslekten çıkarma cezasına ilişkin olanlar dışındaki kararları gibi Anayasa'nın açıkça yargı denetimi dışında bıraktığı işlemler de bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilmesi imkânı olmayan işlemlerdir.

Anayasa Mahkemesi, Anayasa'nın yargı denetimi dışında bıraktığı kamu gücü işlemlerine karşı yapılan başvurular hakkında "konu bakımından yetkisizlik" nedeniyle kabul edilemezlik kararı vermektedir. Örneğin Anayasa'nın 59. maddesinde spor tahkim kurulu kararlarına karşı hiçbir yargı merciine başvurulamayacağı hükme bağlanmıştır. Bu nedenle spor federasyonu başkanı olan başvurucunun, görevi nedeniyle açılan soruşturma sonucunda Spor Genel Müdürlüğü Merkez Ceza Kurulunun kararıyla hakkında verilen hak mahrumiyeti cezasına karşı yaptığı itirazın Spor Genel Müdürlüğü Tahkim Kurulunca reddi işleminin bireysel başvuruya konu olamayacağına karar verilmiştir (B. No: 2012/620, 12/2/2013).

Başka bir kararda ise hâkimler hakkındaki şikâyetin işleme konulmamasına yönelik itirazların HSYK tarafından reddedilmesi kararına karşı yapılan başvuru kabul edilemez bulunmuştur. Anayasa Mahkemesi incelemesinde, Anayasa'nın 159. maddesinin onuncu fıkrası ile HSYK'nın meslekten çıkarma cezası dışındaki kararlarının yargı denetimi dışında bırakıldığını vurguladıktan sonra, başvuru konusu işlemin bu nitelikte olduğunu tespit etmiş ve bireysel başvuruya konu olamayacağı sonucuna varmıştır (B. No: 2013/1581, 16/4/2013).

17. Herkes bireysel başvuru yapabilir mi?

Anayasa ve Anayasa Mahkemesinin Kuruluşu ve Yargılama Usulleri Hakkında Kanun'a göre, kamu gücünün bir işlemi nedeniyle "Anayasada güvence altına alınmış temel hak ve özgürlüklerinden, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi kapsamındaki herhangi birinin" ihlal edildiğini iddia eden "herkes" bireysel başvuru hakkına sahiptir. Ancak "herkes" ifadesinin bireysel başvurunun niteliklerinden kaynaklanan bazı sınırları vardır ve 6216 sayılı Kanun bu konuya açıklık getiren bir düzenleme yapmıştır.

18. Yabancı ülke vatandaşlarına da bu hak tanınmış mıdır?

Yabancılar için başvuru hakkı sadece ulusal hukukumuzda yabancılara tanınan haklarla sınırlı olarak kabul edilmiştir: “Yalnızca Türk vatandaşlarına tanınan haklarla ilgili olarak yabancılar bireysel başvuru yapamaz”.

Bu nedenle salt Türk vatandaşlarının sahip olduğu seçme ve seçilme hakkı gibi konularda yabancıların yaptığı başvurular reddedilir. Bununla birlikte yabancılar, örneğin yaşama hakkı ya da işkence ve eziyet yaşağının kamu gücünün işlemleri nedeniyle ihlal edildiğini iddia ederek Anayasa Mahkemesine başvurabilirler.

Örneğin Anayasa Mahkemesi Amerika Birleşik Devletleri vatandaşı olan başvurucunun hakkındaki sınır dışı edilmesi ve ülkeye giriş yasağı konulmasına karşı yaptığı başvurusunu incelemiştir. Bu kararında Mahkeme, kişi yönünden yetki açısından bir sorun görmemiş, ancak başvurunun tedbire ilişkin kısmını kabul edilebilirlikten ayırarak ayrıca değerlendirmiş ve tedbir talebinin reddine karar vermiştir (B. No: 2013/1243, 16/4/2013).

Buna karşılık yabancılara sınırlı biçimde tanınmış haklar bakımından ise (toplantı ve gösteri yürüyüşü, yerleşme ve seyahat özgürlüğü vb.) ancak hukukun kendilerine tanıdığı sınırlar çerçevesinde bireysel başvuruda bulunulabileceği göz önünde bulundurulmalıdır.

19. Özel hukuk tüzel kişileri bireysel başvuru yapabilir mi?

Özel hukuk tüzel kişileri (dernekler, vakıflar, ticari ortaklıklar, vb.) örgütlenme hürriyeti veya hak arama hürriyeti gibi sadece tüzel kişiliğe ait haklarının ihlal edildiği gerekçesiyle bireysel başvuruda bulunabilirler. Örneğin Anayasa Mahkemesi bir kararında ihlal iddiasının özel hukuk tüzel kişisi olan bir vakfın tüzel kişiliğine ait haklarıyla ilgili olduğunu değerlendirerek başvuruyu esas açısından incelemiştir. İncelenen kararda başvurucu vakıf, daha önce maliki olduğu ve kullandığı taşınmazın bir bölümünün

kadastro çalışması sonucunda Hazine adına tescil edilmesinin ardından 2009 yılında açtığı tapu tescil ve iptal davasının reddedilmesi nedeniyle din ve vicdan hürriyeti, hak arama hürriyeti ve mülkiyet hakkının ihlal edildiğini ileri sürmüştür (B. No: 2013/757, 13/6/2013).

Bununla beraber özel hukuk tüzel kişilerine, üyelerinin durumlarını etkilemekle birlikte tüzel kişiliklerine yönelik bir etki doğurmayan ve doğrudan mağduru olmadıkları işlemler aleyhine, yani üyelerinin haklarını savunmak amacıyla, başvuru hakkı tanınmamıştır. Bu nitelikteki başvurular “*kişi bakımından yetkisizlik*” gerekçesiyle kabul edilemez bulunmaktadır (B. No: 2012/95, 25/12/2012).

20. Kamu hukuku tüzel kişileri bireysel başvuru yapabilir mi?

Bireysel başvuru, kamu gücünün kullanılmasından kaynaklanan hak ihlallerine karşı tanınan bir hak arama yolu olduğundan kamu gücünün sağladığı ayrıcalık ve yükümlülükleri kullanan kamu tüzel kişilerine bireysel başvuru hakkı tanınmamıştır. Bu nedenle kamu tüzel kişilerince yapılan başvurular “*kişi yönünden yetkisizlik*” nedeniyle kabul edilemez bulunmaktadır. Mahkeme, “*kamu tüzel kişisi*” kavramının içine, merkezi idare birimlerinin yanında, mahalli idarelerin de girdiğini vurgulamıştır. Bu açıdan mahalli idareler üzerindeki vesayet denetiminin gevşek ya da sıkı olmasının ya da ilgili idarenin içinde bulunduğu hukuki ilişkinin niteliğinin önemi yoktur. Bu bağlamda Mahkeme bir kararında köy tüzel kişiliğinin yaptığı başvurunun, anılan gerekçelerle kabul edilemezliğine karar vermiştir. (B. No: 2012/22, 25/12/2012).

Öte yandan Mahkemeye göre kamu tüzel kişisi kavramı içine, kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları da girmektedir. Anayasa’nın 135. maddesi uyarınca kamu kurumu niteliğinde meslek kuruluşu olan ticaret ve sanayi odaları da kamu tüzel kişiliğini haizdir ve bireysel başvuru ehliyeti bulunmamaktadır (B. No: 2012/743, 5/3/2013).

21. Mahkemenin kişi bakımından yetkisi çerçevesinde özel durumlar nelerdir?

Bireysel başvuru, bireylerin maruz kaldığı hak ihlallerini ortadan kaldırmaya yönelik bir başvuru yolu olduğundan kural olarak başvurucunun ölümü üzerine davanın incelenmesine devam edilmeyip başvuru hakkında düşme kararı verilmektedir. Ne var ki, bireysel başvuruya konu edilen hakkın niteliği itibarıyla mirasçılara intikali mümkünse ve incelemeye devam edilmesinde mirasçıların menfaatleri varsa bu takdirde başvuru hakkında düşme kararı verilmeyip incelemeye devam edilir. Burada söz konusu olan mağdur statüsü, başvuru konusu edilen şikâyetlerin devredilebilir ya da devredilemeyen haklara ilişkin olmasıyla yakından ilişkilidir. Bunun için mirasçıların bu yöndeki taleplerini içeren dilekçe ve mirasçılık belgesiyle Anayasa Mahkemesine müracaat etmeleri gerekir.

Aynı şekilde ihlale konu olan temel hak ölen kişiler adına, ölümün ardından da korumayı gerektirecek nitelikte ise başvuru imkânının varlığı tartışılabilir. Ancak burada başvurunun ölen kişiyi temsilen yapılmasıyla; onun mirasçıları ya da temsilcilerinin ölüm olayının kendi haklarını ihlali ettiği iddiasıyla yapılması durumlarının birbirlerinden ayrılması gerekir. Bilindiği üzere, istisnai durumlarda ve özellikle yaşam hakkının ihlali sonucunu doğuran koşullar altında ölen bir kişinin yakınları, Anayasa'nın 17. maddesi bağlamında kendi haklarının ihlal edildiği iddiasıyla da bireysel başvuru yapabileceklerdir.

Nitekim Mahkeme bir kararında yaşam hakkının ihlali nedeniyle, hakkı ihlal edilenin yakınlarının ölen kişi için başvuru yapabileceğini kabul etmiştir. Mahkemeye göre yaşam hakkının doğal niteliği gereği, yaşamını kaybeden kişiler açısından bu hakka yönelik bir başvuru ancak yaşanan ölüm olayı nedeniyle mağdur olan ölen kişinin yakınları tarafından yapılabilecektir. Somut olayda ölen kişinin eşi, çocukları ve kardeşlerinin başvurusunda başvuru ehliyeti açısından bir eksiklik bulunmamıştır. Ancak Mahkeme

başvurunun kabulü için ölen kişinin yakınlarının derece mahkemeleri önünde ölüm olayı ile ilgili gerekli girişimlerde bulunmasını istemektedir (B. No: 2012/752, 17/9/2013).

22. Mahkemenin yer bakımından yetkisi nedir?

Bireysel başvuruya konu işlemin, Türkiye Cumhuriyeti Devletinin egemenlik yetkisini kullandığı coğrafi alanlardaki kamu gücü işlemleri olması gerekir. Türkiye'nin tanıdığı bir başka devletin egemenlik alanı içinde o devletin kamu gücü işlemleri nedeniyle haklarının ihlal edildiğini ileri sürenler Anayasa Mahkemesine başvuru yapamazlar.

Nitekim Anayasa Mahkemesi yabancı devletlerin ya da uluslararası veya uluslararası örgütlerin işlemleri aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleme yetkisi bulunmadığını kararında vurgulamıştır. Bu yöndeki bir başvuruda ihlal iddiası, Fransa Devleti tarafından gerçekleştirilen emeklilik maaşında kesinti yapılması işlemine dayanılmıştır. Mahkeme, bu işleme dayanan temel hak ihlali iddiasının Türkiye Cumhuriyeti Devletine atfedilemeyeceğini belirterek başvurunun "*Anayasa Mahkemesinin yetkisizliği*" nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (B. No: 2012/171, 12/2/2013).

III. ANAYASA MAHKEMESİNDE BİREYSEL BAŞVURULARI İNCELEYEN BİRİMLER

23. *Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuru ile ilgilenen yargısal ve idari birimlerinin oluşumu nasıldır?*

Anayasa Mahkemesi; Genel Kurul, iki Bölüm ve altı Komisyon'dan oluşmaktadır. Bölümlerin kararları arasında oluşmuş ya da oluşabilecek farklılıkları gidermekle görevli Genel Kurul 17 üyeden oluşmaktadır. Başkan ve en az oniki üye ile toplanır ve kural olarak katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Bölümler bireysel başvuruların esas incelemesi, komisyonlar ise kabul edilebilirlik incelemesini yapmaktadırlar.

Öte yandan bireysel başvuru ile birlikte Mahkemede, yargısal ve idari çalışmalara yardımcı olmak üzere ilâve yeni birimler meydana getirilmiştir. Yeterli sayıda rapor-tör ve personelin yer aldığı bu birimler; *Bireysel Başvuru Bürosu, Komisyonlar Raportörlüğü, Bölümler Raportörlüğü ve Araştırma ve İçtihat Birimidir (Ar-İç)*.

24. *Bölümlerin oluşumu nasıldır?*

Bölümler, başkanvekilleri hariç yedişer üyeden oluşur, başkanvekili başkanlığında en az dört üye ile toplanır ve katılanların salt çoğunluğu ile karar alır. Toplantıya katılacak başkanvekili dışındaki üyeler, kıdem durumuna göre yapılan sıralama esas alınmak suretiyle ve her ay dönüşümlü olarak belirlenir. Bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih itibarıyla, bölümler, Başkanvekili başkanlığında o tarihteki kıdem sırasına göre ilk dört sıradaki üye ile oluşturulmuştur.

Sonraki aylarda heyetteki en kıdemli üye ile o ayki heyette yer almayan en kıdemli üyenin değişimi ve her üyenin dönüşümlü olarak toplantılara katılması esasına göre aylık Bölüm toplantılarına katılacak üyeler belirlenmektedir. Bu listeler prensip olarak yıllık olarak hazırlanmakta ve üyelere duyurulmakta olup, heyete katılacak üyelere

mazeretli olanının yeri o ayki heyetlerde yer almayanlardan kıdemli olanı tarafından doldurulmaktadır.

Bölümde görevli üyelerin tümünün katılımıyla dahi toplantı yeter sayısı sağlanamamışsa bu takdirde diğer Bölümden üye görevlendirilmesi yoluna gidilir. Bu durumda Bölüm Başkanının önerisi üzerine Mahkeme başkanı diğer bölümden o ayki toplantılara katılmayan üyeleri kıdem sırasına göre eksik olan üyelerin yerine toplantılara katılmakla görevlendirir. Bölüme yeni üyenin katılması durumunda, Bölüm Başkanı tarafından bu listede gerekli düzenlemeler yapılır.

25. Komisyonların oluşumu nasıldır?

Komisyonlar iki üyeden oluşur, iki üye ile toplanır ve oybirliği ile karar alırlar. Bunlar, bağlı buldukları Bölümle birlikte ve numaralandırılmak suretiyle isimlendirilirler. Bölüm başkanı komisyonlarda görev almaz.

Komisyonları oluşturacak üyeler, kıdem durumuna göre yapılan sıralama esas alınmak suretiyle ve her ay dönüşümlü olarak belirlenir. Bireysel başvuruların incelenmeye başlandığı tarih itibarıyla, bölümdeki en kıdemsiz üye dışındakiler ikişerli olarak komisyonları oluşturmuştur. Daha sonraki aylarda, kıdem sırasına göre toplantılara katılmayan üye ile en kıdemli üyeden başlamak ve her üyenin dönüşümlü olarak toplantılara katılması esasına göre aylık komisyon toplantılarına katılacak üyeler belirlenmektedir. Bu listeler prensip olarak yıllık olarak hazırlanmakta ve üyelere duyurulmakta olup, heyete katılacak üyelere mazeretli olanının yeri, o ayki heyetlerde yer almayan üye tarafından doldurulmaktadır.

26. Bireysel başvurular Anayasa Mahkemesinde hangi organlar tarafından incelenmektedir?

Kural olarak Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi ikişer üyeden oluşan

Komisyonlar; esas incelemesi ise bir başkanvekili başkanlığında dört üye ile toplanan Bölümlerce yapılmaktadır.

Ayrıca Bölümler, Komisyonlarca kabul edilebilirliği karara bağlanamamış başvuruların gerekli görüldüğü takdirde kabul edilebilirlik ve esas incelemesini birlikte yapabilirler. Bölümlerin kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığını tespit etmeleri ya da bu durumun sonradan ortaya çıkması hâlinde, incelemenin her aşamasında başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı verebilme yetkileri de vardır.

Komisyonlar ise kabul edilebilirlik ya da kabul edilemezlik kararlarını oybirliği ile alırlar. Oybirliği sağlanamadığında konu, oybirliği sağlanamadığı belirtilmek suretiyle Bölüme havale edilir. Ayrıca komisyonlar, önlerindeki bir başvurunun Anayasa'nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsam ve sınırlarının belirlenmesi açısından önem taşıyıp taşımadığının, başvuru sahibinin önemli bir zarara uğrayıp uğramadığının tespiti ve başvurunun çözümünün bir ilke kararını gerektirmesi veya alınacak kararın Mahkeme tarafından verilmiş başka bir karar ile çelişebilecek nitelikte olması hâllerinde kabul edilebilirlik hususunu karara bağlamadan başvuruyu Bölüme gönderirler.

27. Genel Kurulun bireysel başvurulara ilişkin bir görevi var mıdır?

Genel Kurulun bireysel başvuruların kabul edilebilirlik ve esasının karara bağlanmasında herhangi bir görevi bulunmamaktadır. Genel Kurulun bireysel başvuruya ilişkin tek yargısal yetkisi, Bölümlerin bireysel başvurulara ilişkin verdiği kararlar arasındaki farklılıkları karara bağlamaktır. Bu amaçla bölümlerden biri, bakmakta olduğu başvuruya ilişkin vereceği kararın, Mahkemenin önceden vermiş olduğu bir kararla çelişeceğini düşünüyorsa, başvuruyu karara bağlamadan önce bu hususu Genel Kurul önüne götürebilir.

Öte yandan Genel Kurul, bölümlerden birinin yıl içinde gelen işlerinin normal çalışmayla karşılanamayacak şekilde artması ya da bölümler arasında iş bakımından dengesizlik meydana gelmesi ya da fiilî veya hukuki imkânsızlıktan dolayı bir Bölümün görevine giren işe bakamaması hâlinde diğer Bölümü görevlendirme yetkisine de sahiptir. Ayrıca Bölümlerin önlerindeki bir konuyu gerekli gördükleri takdirde incelenmek üzere Genel Kurula sevk etme imkânı bulunmaktadır. Bu gibi konuların incelenip karara bağlanması da Genel Kurulun görevleri arasında yer almaktadır.

28. Raportörlerin bireysel başvurudaki işlevi nedir?

Komisyonlarda ve Bölümlerde görevlendirilen raportörler, 6216 sayılı Kanun'da ve İçtüzük'te gösterilen bireysel başvuruya ilişkin görevleri yaparlar. Bireysel başvurunun kabul edilebilirliği veya esasına ilişkin karar taslaklarını hazırlarlar ve bu taslakların görüşüldüğü toplantılara katılırlar.

Bireysel başvuru raportörleri, başvurularla ilgili dosyalara dâhil edilmesi gerekli görülen bilgi ve belgelerin ilgili kurum ve kuruluşlardan istenmesine ilişkin yazışmaları yürütürler. Gerekli tebligatları yaptırır ve takip ederler.

Başkanın onayı ile Bölüm Başkanları tarafından bireysel başvuru raportörlerine gerektiğinde yapılması istenen görevin kapsamı ve niteliği de gösterilmek suretiyle tanık veya uzman dinleme ve benzeri görevler verilebilir.

Bireysel başvuru raportörleri, başvuruların daha hızlı ve etkin bir şekilde sonuçlandırılması amacıyla yeni oluşturulan farklı birimlerde görevlendirilmiştir. Bunlardan Komisyonlar Raportörlüğü bünyesindekiler, kural olarak, başvuruların kabul edilebilirliğe ilişkin karar taslaklarını, Bölümler Raportörlüğü Birimindekiler ise esasa ilişkin karar taslaklarını hazırlarlar. Araştırma ve İçtihat Biriminde çalışan raportörler ise diğer görevleri yanında anılan birimlere bireysel başvuru faaliyetlerinde yardımcı olmaktadır. Öte yandan bireysel başvuruların kaydı ile idari

yönden tamamlattırılması ve eksikliklerin tespit edilip giderilmesi için yazışmalar yapmak üzere oluşturulan Bireysel Başvuru Bürosunda da raportör(ler) görevlendirilmiştir.

29. Bireysel Başvuru Bürosunun oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?

Bireysel Başvuru Bürosu, Komisyonlar Başraportörünün gözetiminde yeterli sayıda raportör, raportör yardımcısı ve idari personelden oluşmakta olup başvuruların kaydı, eksikliklerin tespiti ve giderilmesi ile gerekli yazışmaların yapılmasından sorumludur.

Büro, diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla Mahkemeye ulaştırılan başvurular ile doğrudan yapılan başvuruları almakta, dosya içindeki belgeleri tasnif edip, elektronik ortamda taramakta ve sisteme kaydını yapmaktadır. Dosyalar üzerinde idari açıdan yapılan incelemede eksiklik(ler) varsa bunlar giderilmekte, eksiklik bulunmayan ya da var olan eksiklikleri tamamlanmış dosyalar ise Komisyonlar Raportörlüğüne havale edilmektedir.

30. Komisyonlar Raportörlüğünün oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?

Komisyonlar Raportörlüğü, Bireysel Başvuru Bürosunca Komisyonlar önüne sevk edilen başvuruların kabul edilebilirlik incelemesini yapar.

Komisyonlar Raportörlüğüne karar taslaklarının hazırlanmasında daha önce Bölümlerce alınan ilke kararları gözetilmektedir. Birim önüne gelen dosyalar, raportörler arasında daha önceden belirlenen uzmanlık alanlarına göre incelenmekte “*kabul edilebilirlik*”, “*kabul edilemezlik*”, “*birleştirme*”, “*ilke kararı için bölüme sevk*” ya da “*düşme*” karar taslakları hazırlanmaktadır.

Öte yandan karar taslaklarının kalitesinin artırılması amacıyla Birimde her bir kabul edilemezlik nedenine bağlı olarak karar taslakları kontrol mekanizması oluşturulmuş-

tur. Görevli raportörce hazırlanan taslaklar, bu aşamada içerik, içtihat uyumluluğu, hukuk dili ve yazım kurallarına uygunluk açılarından kontrol edilmekte ve işlemlerinin tamamlanmasının ardından Komisyon üyelerinin değerlendirilmesine sunulmaktadır.

31. Bölümler Raportörlüğünün oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?

Bölümler Raportörlüğü, kural olarak bireysel başvuruların esas inceleme karar taslaklarını hazırlamakla görevlidir. Ayrıca komisyon üyelerinin kabul edilebilirlik konusunda ilke kararı alınmasını gerekli gördüğü, kabul edilebilirlik incelemesinin esasla bağlantılı olduğu ya da kabul edilemezlik karar taslağı üzerinde oy birliği sağlanamadığı için Bölüme sevk edilen başvuruların hem kabul edilebilirlik hem de esas inceleme karar taslakları Bölümler Raportörlüğüne hazırlanmaktadır.

Bölümler önüne sunulacak karar taslakları, Bölümler Raportörlüğünde bireysel başvuru konusu haklara göre uzmanlık alanlarına ayrılmış raportörler tarafından hazırlanmaktadır.

32. Araştırma ve İçtihat Biriminin (Ar-İç) oluşumu ve çalışma usulleri nasıldır?

Araştırma ve İçtihat Birimi bireysel başvuruda Komisyonlarla ve Bölümlerle yakın işbirliği içinde çalışmakta, içtihat uyumu ve kararların kalitesinin sağlanması hususlarında görev üstlenmektedir.

Komisyonlar ve Bölümler Raportörlükleri birimlerinde Bölümlere sunulmak üzere hazırlanan karar taslakları, Ar-İç Birimine içtihat uyumluluğu ile şekli şartlar yönünden değerlendirilmek üzere gönderilmektedir. Taslaklar, Birim içinde kabul edilebilirlik kriterleri ve bireysel başvuru konusu haklara göre oluşturulan gruplar tarafından incelenmektedir. Bunun neticesinde rapor hâline getirilen görüş-

ler, ilgili raportöre ve Bölüm üyelerine sunulmaktadır.

Öte yandan Ar-İç, araştırma görevi bağlamında Başkan ve Başkanvekilleri tarafından kendilerinden talep edilen ve Mahkemenin önünde tartışılması muhtemel konularda karşılaştırmalı hukuk incelemesine dayalı raporlar hazırlamakta ve bunlar Mahkeme üye ve raportörlerinin bilgisine sunulmaktadır.

IV. BİREYSEL BAŞVURUNUN ŞEKLİ ŞARTLARI

33. *Bireysel başvurunun şekil şartları nelerdir?*

Bireysel başvuruların Bireysel Başvuru Formu kullanılarak veya başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içeren ve aynı formatta olan bir dilekçeyle yapılması zorunludur. Bu formda istenen bilgiler, tam ve okunaklı bir şekilde doldurulmalı ve başvuru tarafından imzalanmalıdır. Başvurucunun şayet bir avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa form bunlar tarafından imzalanır.

Form, sadece başvurunun esasına yönelik ve başvurunun karara bağlanmasında zorunlu olan özlü bilgileri içermeli ve toplamda ekleri hariç 10 sayfayı geçmemelidir. Sayfa sayısı belirtilenden fazla ise başvuru formuna açıklamalar kısmının en fazla 10 sayfalık bir özetini eklemesi gerekir. 10 sayfalık özeti eklenmemesi bir eksiklik olduğundan verilen süreye rağmen bunun giderilmemesi hâlinde başvurunun reddi kararı verilebilecektir.

Öte yandan başvuru formuna, dosyanın içeriği gerektirdiği takdirde, İktüzüğün 59. maddesinde sayılan belgeler ya da onaylı örneklerinin, eklenmesi gerekir. Başvuru formuna ek sunulan belgelerin tarih sırasına göre numaralandırılarak, her bir belgeyi tanımlayıcı başlıklar hâlinde dizi pusulasına bağlanması şarttır.

Anayasa Mahkemesine gönderilecek bireysel başvuru formunun nasıl doldurulacağına ilişkin açıklamalar başvuru kılavuzunda yer almaktadır. Tüm adliyelere ve ceza infaz kurumlarına gönderilen bu kılavuza ayrıca Mahkemenin internet sitesinden de (http://www.anayasa.gov.tr/BireyselBasvuru/Formlar_Belgeler/index.html) ulaşılabilmektedir.

34. *Başvuru formu nereden, nasıl temin edilebilir ve nasıl doldurulur?*

Başvuru formu, İktüzük Ekinde mevcuttur. Bu for-

mun örneği, Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde de (www.anayasa.gov.tr) bulunmaktadır.

Belirtilen yerlerden temin edilen bireysel başvuru formu, elektronik ortamda doldurulduktan sonra bilgisayar çıktısı olarak alınıp imzalanabileceği gibi, formun daktilo ya da el yazısı ile de doldurulabilmesi de mümkündür.

Başvuru formu el yazısı ile hazırlandığı takdirde yazının okunaklı olmasına özen gösterilmesi önemlidir. Özellikle tarih ve rakamların okunaklı olmamasından dolayı hak kayıplarının ortaya çıkabileceği hatırd tutulmalıdır.

35. Başvurunun mutlaka başvuru formu kullanılarak mı yapılması gerekir?

Bireysel başvuruların kural olarak başvuru formu kullanılarak yapılması ve bu formda yer alan tüm alanların da eksiksiz bir şekilde usulüne uygun olarak doldurulması gerekir. Ancak başvuru sahiplerinin zorunlu hâllerde başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içeren ve aynı formatta olan bir dilekçe ile de başvuru yapabilmeleri mümkündür. Başvuruda formun kullanılmaması hataları da beraberinde getirdiğinden bu yöntem ancak istisnai hallerde başvurulması önerilir.

36. Başvuru formu doldurulurken nelere dikkat edilmelidir?

Başvuru gerçek kişi tarafından yapıldığında başvuru sahibinin başvuru formuna mutlaka T.C. kimlik numarasını, adres ve iletişim bilgilerini eksiksiz olarak yazması gerekir.

Tüzel kişiler, ilgili mevzuat çerçevesinde temsile yetkili organları vasıtasıyla bireysel başvuru yapabileceğinden başvuru yapılırken, ilgili tüzel kişiliğin ana statü çerçevesinde temsil yetkisini gösteren belge de forma eklenmelidir. Özel hukuk tüzel kişiliğini temsile yetkili birden fazla kişi varsa, her biri için kişisel bilgilerin yazılması gerekir. Tüzel kişiliği bulunmayan toplulukların doğrudan temsili söz konusu olmadığından, bunlar adına başvuru yapılabilir.

meleri için ya bu topluluğu oluşturanların ayrı ayrı başvuru formunu imzalaması ya da bu topluluktaki bireyleri temsile usulünce yetkilendirilmiş bir vekil aracılığıyla başvuru yapmaları gerekir.

Ayrıca başvuru avukat aracılığıyla yapılmadığı takdirde, formda vekil bilgilerinin bulunduğu alanlar boş bırakılmalıdır. Bireysel başvuru avukat aracılığıyla yapılmadığı hâlde başvuru öncesindeki aşamalarda başvuru temsil eden vekile ait bilgilerin forma yazılmasının yanlış tebligat yapılmasına, gereksiz yazışmalara, zaman ve hatta hak kayıplarına neden olabileceği unutulmamalıdır.

Formun “Açıklamalar” bölümünde bireysel başvuru kapsamındaki haklardan hangisinin hangi nedenlerle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçeler ve delillere ait özlü açıklamalar yapılmalıdır. Burada yalnızca hakkın adının yazılması yeterli olmayıp her bir ihlal iddiası, dayanaklarıyla birlikte ayrı ayrı belirtilmelidir.

Anayasa Mahkemesi, başvuru temel hakkının ihlaline neden olduğunu iddia ettiği hakka dair vasıflandırmasıyla bağlı olmamakla birlikte, dilekçede ihlal iddiasına dayanak kamu gücü işleminin ve ihlal edildiği ileri sürülen temel hakkın belirtilmesi zorunludur. Buna karşılık Anayasa Mahkemesi, bireysel başvuruları incelerken Anayasa’yı esas alarak inceleme yaptığından ve AİHS sadece başvuru konusu hakların neler olduğu ve kapsamının belirlenmesinde esas alındığından başvuru ayrıca AİHS maddelerine atıf yapmasına gerek bulunmamaktadır.

Formun ilgili bölümünde başvuru konusuna ilişkin tüketilen başvuru yollarına dair gerekli bilgilerin doğru olarak yazılmasına özen gösterilmelidir. Başvurucunun, bu konuda tüketilmesi gerekli idari ve yargısal başvuru yolu bulunmadığını ileri sürmesi durumunda, bunun haklı gerekçesini de formda belirtmesi gerekir.

Formun sonuç talepleri kısmında yer verilmesi gereken husus belli bir anayasal hakka yönelik ihlalin tespiti ve bunun ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere

hükmedilmesi talebidir. Burada başvuruçuların genel ve muğlâk ifadelerle yer vermemeleri, açık ve somut bir şekilde taleplerini belirtmeleri gerekir. Ayrıca başvuruçunun nihai taleplerini özetledikten sonra başvurusu kapsamında adli yardım, tedbir, duruşma, keşif ve bilirkişi incelemesi, tazminat ve yargılama giderlerine hükmedilmesi vb. talepleri varsa bunu da belirtmesi gerekir.

37. Başvuru formunda ihlal iddiasına konu olayın hukuki vasıflandırılmasında hata yapılmasının sonuçları nelerdir?

Anayasa Mahkemesi kamu işlemi ve temel hak ihlali iddiasına dair başvuruçunun tarafından yapılan vasıflandırmalar ile bağlı değildir. Maddi vakıalar ve olguları değerlendirme ve hukuki yönden vasıflandırma yetkisi Anayasa Mahkemesinin yetkisindedir. Bu nedenle başvuruçunun tarafından yapılan hukuki vasıflandırmadaki hatalar kural olarak herhangi bir hak kaybına neden olmaz. Nitekim Anayasa Mahkemesinin bir kararında başvuruçunun, mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı ile eşitlik ve kanuni hâkim güvencesi ilkelerinin ihlal edildiğini ileri sürmüştür. Ancak Mahkeme kendisinin olayların başvuruçunun tarafından yapılan hukuki tavsifi ile bağlı olmadığını altını çizerek başvuruçunun şikâyetlerini sadece mülkiyet hakkı ve adil yargılanma hakkı çerçevesinde ele almıştır (B. No: 2013/1586, 17/9/2013).

Ancak olayların doğru nitelendirilmesi, iddiaların doğru temellendirilmesi ve başvuru formunda bu konudaki açıklamaların hukuki dayanaklarına yer verilmesi, kuşkusuz ihlal iddiasının doğru hukuki vasıflandırılmasıyla mümkündür. Bu tür yanlışların önüne geçilebilmesi için başvuru yapılmadan önce Anayasa ve AİHS metinlerinin incelenmesinin yanı sıra Anayasa Mahkemesinin içtihadının da araştırılması ve gerekiyorsa hukuki yardım alınması yararlı olabilecektir.

38. Mahkemenin incelemesi başvuru formunda ve özellikle de talep sonucunda belirtilen hususlarla sınırlı olarak mı yapılmaktadır?

Mahkeme başvuru formunun hukuki vasıflandırması ile ilgili olmamakla birlikte, başvuru tarafından iddia edilmeyen konularda değerlendirme yapamaz. Mahkemece yapılan inceleme, kural olarak, formda ileri sürülen iddialar ve taleple sınırlıdır. Başvurucunun şikâyetçi olduğu kamu gücü işlemi ve uğradığı zararlara dair açıklama ve taleplerini iyi bir biçimde ortaya koyması bu açıdan önemlidir.

Mahkemenin incelemesi sonucunda bu konularda başvuru tarafından iddia edilenlerin ötesinde inceleme yapılması ve talepten daha fazlaya hükmetmesi beklenmemelidir. Örneğin Mahkeme, özgürlük ve güvenlik hakkı ihlali iddiasıyla yapılan başvuruda başvuru sonucunda taleplerinin temel hak ihlalinin tespiti ve serbest bırakılma ile sınırlı olması nedeniyle benzer başvurularda ayrıca başvuru lehine tazminata da hükmetmesine rağmen bu dosyada tazminata hükmetmemiştir (B.No: 2012/521, 2/7/2013).

39. Başvuru yapılırken ya da başvurunun ilerleyen aşamalarında avukat tutulması zorunlu mudur? Mahkeme önünde başvuru kimler temsil edebilir?

Bireysel başvuruda ilke olarak başvurunun bizzat başvuru tarafından yapılması ve yürütülmesi esası benimsenmiştir. Başvuru yapılırken veya incelemenin ilerleyen aşamalarında avukat tutulması mümkün ise de bu konuda bir zorunluluk bulunmamaktadır.

Avukat aracılığıyla yapılan başvurularda, buna ilişkin vekâletnamenin başvuru ekinde sunulması şarttır. Sunulan vekâletnamede bireysel başvuru konusunda özel yetki bulunması zorunlu değildir. Bu nedenle başvuru genel mahkemelerde temsil etmiş olan avukatının, önceki tarihli de olsa bu mercilere sunduğu geçerli vekâletname ile bireysel başvuru yapabilmesi mümkündür.

Başvurunun, kanuni temsilci tarafından da bu konuda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge sunulmak suretiyle yapılabilmesi ve yürütülmesi mümkündür.

Başvurucunun avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa onunla yapılan yazışmalar ya da ona yapılan tebligatlar başvurucuya yapılmış sayılır.

40. Başvuru formuna hangi belgelerin eklenmesi gerekmektedir?

Başvuru formuna aşağıdaki belgelerin asılları ya da onaylı örneklerinin eklenmesi gerekmektedir:

a. Kanuni temsilci veya avukat vasıtasıyla takip edilen başvurularda başvurucuyu temsile yetkili olduğuna dair belge.

b. Harcın ödendiğine dair belge.

c. Nüfus cüzdanı örneği, başvurucu yabancı ise geçerli kimlik belgesi.

ç. Tüzel kişilerde tüzel kişiliği temsile yetki belgesi.

d. Nihai karar ya da işlem tebliğ edilmişse tebellüğ belgesi.

e. Dayanılan belgelerin asılları ya da onaylı örnekleri.

f. Tazminat talebi varsa uğranılan zarar ve buna ilişkin belgeler.

g. Başvuru süresinde yapılamamışsa mazereti ispatlayan belgeler.

41. Başvuru formuna eklenmesi gerekli belgelere başvuru erişemiyorsa ne yapılmalıdır?

Başvurucu ihlal iddiasına dayanak gösterdiği belgeleri başvuru formu ekinde sunmakla yükümlüdür. Ne var ki, başvurucunun dayandığı belgeler bir resmî kurumun elinde bulunuyor ve başvurucu bunları temin için her türlü hukuki girişimlerini yapmasına rağmen bu bilgi ya da belgeler kendisine verilmiyorsa, başvurucunun bunlara erişememe nedenlerini delilleri ile birlikte formda belirtmesi

gerekmektedir.

Mahkeme, başvuruyu sonuçlandırmak için belirtilen bilgi ya da belgelerin temin ve incelenmesinin gerekli olduğuna karar verdiği takdirde ilgili kurum ya da kuruluştan söz konusu bilgi ve belgeleri resen talep edebilir.

Başvuruda tespit edilen eksiklerin tamamlanması için yapılan bildirimle rağmen bu belgeler süresinde sunulmazsa eksiklik nedeniyle başvurunun reddine karar verilir. Başvuru dosyasına sunulması gereken bu belgeye başvuru elinde olmayan bir nedenle erişememişse bu durumu gerekçe ve delilleriyle Mahkemece verilen kesin süre içinde bildirmelidir. Mahkeme ileri sürülen mazereti yerinde bulunduğu takdirde bu belgeyi ilgili kişi ya da kurumla yazışma yaparak tamamlama yoluna gider. Başvurucu belgeye erişememe nedenini süresinde, gerekçesi ve varsa belgesiyle sunmamışsa başvurusu süresinde eksikliği gidermediği gerekçesiyle reddedilebilecektir.

42. Başvuru ile ilgili koşullarda sonraki aşamalarda herhangi bir değişiklik olması hâlinde başvuru ne yapılmalıdır?

Başvuru formu ve eklerinde sunulan hususlara ilişkin sonraki aşamalarda değişiklikler ortaya çıktığında ya da tamamen yeni bir durum belirdiğinde başvurunun bu hususu en kısa sürede Anayasa Mahkemesine yazılı olarak bildirmesi gerekmektedir. Bu konuda çok sık karşılaşılan durumların başında adres değişiklikleri gelmektedir. Başvurucu güncel adresini Mahkemeye bildirmediği takdirde, başvuru ile yapılan yazışmalar formda kayıtlı adrese yapılmakta ve bu da çeşitli sorunlara neden olabilmektedir.

Sonradan meydana gelen bu gibi değişikliklerin Anayasa Mahkemesine bildirilmemesinden doğan her türlü sorumluluk başvurucuya aittir.

43. Başvuruda kimlik gizli tutulabilir mi?

Mahkemeye yapılan başvuru belgelerinde başvurucunun kimlik bilgilerini gizlemesi mümkün değildir. Bu şekilde yapılan başvurular, başvuru koşullarını karşılamadıkları gerekçesiyle kayda dahi alınmayacaktır.

Ancak, başvurucunun daha sonraki aşamalarda yalnızca kamuya açık olan belgelerde kimliğinin gizli tutulmasını talep edebilme hakkı bulunmaktadır. Kimliğinin açıklanmasını istemeyen başvurucunun bunu belirtmesi ve yargılamanın aleniyeti ilkesinin istisnası niteliği taşıyan bu talebinin gerekçesini başvuru formunda bildirmesi gerekir. Bu talep başvuruyu karara bağlayacak olan Komisyonlar ya da Bölümlerce değerlendirilecektir. Kimliğin saklı tutulması talepleri ancak istisnai durumlarda ve gerekçesi haklı bulunursa kabul edilecektir. Gerekli görüldüğü takdirde, kamuya açık duruşmalarda, işlemlerde ve belgelerde kimliğin gizlenmesi kararlaştırılabilir.

Mahkeme kararlarında başvurucunun kimlik bilgilerinden adı, soyadı ve vatandaşlık numarası yer almaktadır. Bölümlerce verilen kararların tümü Mahkemenin internet sitesinde, ilkesel nitelikte olanları ise Resmi Gazete’de yayımlanmaktadır. Bu yayımlarda başvurucunun kişisel verilerinin korunması amacıyla vatandaşlık numarası karar metninden çıkarılmaktadır.

Komisyonlar ve Bölümlerce incelenen başvurulardaki kimliğin gizli tutulması talepleri ayrıca değerlendirilmekte ve bu talep haklı görüldüğü takdirde gerek Resmî Gazete ve gerekse Mahkemenin internet sitesinde yapılan yayımlarda başvurucunun ad ve soyadına da yer verilmemesi kararlaştırılabilmektedir. Bu takdirde başvurucunun isminin yalnızca baş harfleri ya da “X”, “Y”, “Z” harfleri kullanılabilir (Örn. B. No: 2013/2355, 7/11/2013).

44. Başvuru harca tâbi midir? Harç miktarı ne kadardır?

Bireysel başvuru harca tâbi olup Harçlar Kanunu’na

bağlı tarifede belirtilen bireysel başvuru harcının ilgili yerlere yatırılması gerekmektedir. Ancak bireysel başvuru harcının, her takvim yılı başından geçerli olmak üzere o yıl için tespit ve ilan olunan yeniden değerlendirme oranında artırıldığı hususu dikkate alınmalıdır (2014 yılı için 206.10 TL).

Başvuru harcı, başvuru sürecinin başlatılması için alındığından, fazla ya da yersiz olarak tahsilât yapılması hâlleri hariç başvuru yapıldıktan sonra harç iadesi söz konusu değildir. Bu açıdan başvuru sürecinin ön inceleme, kabul edilebilirlik incelemesi veya esas hakkında incelemede sonuçlanması ya da başvurudan feragat edilmesi nedeniyle düşme kararı verilmesinin bir önemi yoktur (B. No: 2012/69, 12/2/2013).

Başvurucunun söz konusu harcı ödeme gücünün bulunmaması hâlinde adlî yardım talep edebilmesi mümkündür. Bu durumda başvuru, başvuru formunun son sayfasındaki sonuç talepleri bölümünde durumunu belirterek, buna dayanak gösterdiği belgeleri forma eklemelidir.

45. Adli yardımdan yararlanma koşulları nelerdir? Başvurunun kabul edilemezliğine ya da bir hakkın ihlal edilmediğine karar verilirse, söz konusu harç ve giderlerin ödenmesi gerekir mi?

6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'na göre, kendisinin ve ailesinin geçimini önemli ölçüde zor duruma düşürmeksizin, yargılama ve takip giderlerini karşılamaktan kısmen veya tamamen yoksun kimselerin iddia ve savunmalarının açıkça dayanaksız olmaması koşuluyla adli yardımdan yararlandırılmaları mümkündür. Başka bir ifadeyle adli yardımdan yararlanmak için yargılama giderlerini ödeme gücünden yoksunluk ve taleplerin dayanaksız olmaması koşulunun birlikte gerçekleşmesi gerekmektedir. Adli yardım talebinde bulunan başvuru harcının ekonomik durumunun yargılama giderlerini karşılama konusunda yeterli olmadığı konusunda resmi kurumlardan alınmış belgeleri

başvuru formunun ekinde sunması gerekmektedir.

Bu belgeler, Mahkemenin ilgili birimlerince değerlendirilmekte ve UYAP üzerinden başvuru formunun taşınır ya da taşınmaz malvarlığı, sosyal güvenlik kapsamında düzenli bir geliri olup olmadığı araştırılmaktadır. Bölümler veya Komisyonlar, adli yardım taleplerini değerlendirirken başvuru formunun özellikle bireysel başvuruya konu olayla ilgili diğer yargılama safhalarında adli yardımdan yararlandırılıp yararlandırılmadığını ve bu tür yardımdan yararlandırılmamış olması hâlinde ise geçen süre içinde ekonomik durumunda esaslı bir değişikliğin olup olmadığı gibi konuları dikkate alırlar. Bu nedenle başvuru formunun, daha önce adli yardımdan yararlandırılmamış ise, maddi durumundaki esaslı değişikliği belgelendirmiş olması aranır.

Adli yardımdan yararlandırılmanın ikinci şartı olan başvuru formunun dayanaksız olmaması hususu ise başvuru formu ve ekleri ile ilişkilendirilmiş olan yargılama dosyaları incelenmek suretiyle değerlendirilmektedir. Mahkeme, adli yardıma konu talebin dayanaksız olmamasının, bireysel başvurulara ilişkin 6216 sayılı Kanun'un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasında belirtilen "*Mahkemenin açıkça dayanaktan yoksun başvuruların kabul edilemezliğine karar verebileceği*" şeklindeki kuralda belirtilen "*açıkça dayanaktan yoksunluktan*" farklı bir anlam taşıdığını vurgulamaktadır. Anayasa Mahkemesine yapılan bir bireysel başvuru formunun dayanaksız olması bu kapsamda yapılacak incelemeyle sınırlı bir anlam taşımakta olup, zorunlu olarak adli yardıma konu talebin açıkça dayanaktan yoksun olması sonucunu doğurmaz. Bununla birlikte, adli yardım talep edilen başvuru konusunun dayanaksız olmamasının, bireysel başvuru formunun kabul edilebilirliği hususunda belirleyici olmayacağı açıktır (B.No: 2012/1081, 17/9/2013).

Adli yardım talebiyle yapılan başvurularda, öncelikle başvuru formunun adli yardım kapsamında bireysel başvuru harcından geçici olarak muafiyetine karar verilmekte, başvuru formunun kabul edilebilirliğine ilişkin inceleme bundan

sonra yapılmaktadır. Başka bir ifadeyle adli yardım talebinin dayanaksız olup olmadığı, kabul edilebilirlik incelemesinden önce ve bağımsız olarak yapılmaktadır.

Yapılan incelemede adli yardım talebinin reddine karar verilmişse, başvuru 6216 sayılı Kanun ve İÇTÜZÜK hükümleri uyarınca 15 (onbeş) günü aşmamak üzere verilen kesin süre içinde eksik olan harcı tamamlaması ihtiarını içeren tebligat yapılmaktadır. Bu süre içinde harç usulünce tamamlanmamışsa başvuru 6216 sayılı Kanun ve İÇTÜZÜK hükümlerine dayanılarak eksiklik nedeniyle reddedilmektedir.

Adli yardımdan yararlandırılma kararı verilmesi üzerine başta başvuru harcı olmak üzere tüm yargılama giderleri ertelenir. Nihai kararla birlikte yargılama giderleri de hüküm altına alınmaktadır. Kural olarak başvuru reddedildiğinde yargılama giderleri başvuru üzerinde bırakılmakta, uygun görülürse en çok bir yıl içinde aylık eşit taksitler halinde ödenmesine karar verilebilmektedir. Adli yardım kararından dolayı Devletçe ödenen veya muaf tutulan yargılama giderlerinin tahsilinin, adli yardımdan yararlananın mağduriyetine neden olacağı anlaşılırsa, hükümde başvuru harcı ödemekten kısmen veya tamamen muaf tutulmasına karar verilebilmektedir.

46. Başvuru formunda ya da eklerinde eksiklikler varsa başvuru hakkında ne tür işlem yapılmaktadır?

Başvuru formu ve eklerinin 6216 sayılı Kanun ve İÇTÜZÜK'te belirlenen esaslara göre eksiksiz doldurulmuş olması gerekir. Bireysel başvurular alındıktan sonra bu form ve ekleri Anayasa Mahkemesinin ilgili birimlerince herhangi bir eksiklik bulunup bulunmadığı yönünden incelenir. Eksiklik tespit edilmesi hâlinde ise bu hususun tamamlanması veya giderilmesi için başvurucuya ya da varsa avukatına veya kanuni temsilcisine 15 günü geçmemek üzere süre verilir.

Bu süre içinde bildirilen eksikliklerin tamamlanmaması

hâlinde başvuru diğer hususlar yönünden incelenmeksizin idari yönden reddedilir.

Nitekim Mahkemenin bir kararında, ön incelemede başvuruda eksikliklerin bulunduğu tespit edilerek bunların 15 günlük verilen kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunun idari yönden reddedileceği hususlarını da içeren yazının tebliğine rağmen başvuru tarafından süresinde söz konusu eksikliklerin tamamlanmadığı gerekçesiyle başvurunun reddine karar verilmiştir (B. No: 2012/1087, 25/3/2013).

V. BİREYSEL BAŞVURUNUN MADDİ ŞARTLARI

47. *Bireysel başvurunun maddi şartları nelerdir?*

Bireysel başvurunun en önemli ve öncelikle üzerinde durulması gereken şartları şunlardır:

a. Başvurucunun güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilenmesi,

b. İhlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için kanunlarda öngörülmüş olan idari ve yargısal başvuru yollarının tamamının başvuru tarafından tüketilmesi,

c. Başvurunun anayasal açıdan ve uğranılan zarar açısından önem taşıması.

48. *Güncel ve kişisel bir hakkın doğrudan etkilenmesi neyi ifade etmektedir?*

“Bireysel başvuru ancak ihlale yol açtığı ileri sürülen işlem, eylem ya da ihmali nedeniyle güncel ve kişisel bir hakkı doğrudan etkilenenler tarafından yapılabilir”. Bireysel başvuru yoluna yalnızca bir temel hakkın ihlalinden şahsen mağdur durumda bulunan kişi gidebilecektir. Dolayısıyla bireysel başvuru, soyut bir başvuru veya yurttaş başvurusu (actio popularis) olarak tasarlanmamıştır. Çünkü yurttaş başvurusunda kişiler hakkı ihlal edilmiş veya edilmesinin bir soyut normun anayasaya aykırılığı iddiasını anayasa mahkemeleri önüne taşıyabilmektedirler. Bu nitelikteki bir başvuruya ilişkin kararında Anayasa Mahkemesi, bireysel başvurunun kamusal bir düzenlemenin soyut biçimde Anayasa’ya aykırılığının ileri sürülmesini sağlayan bir yol olarak düzenlenmediğini açıkça ifade etmiştir (B. No: 2012/837, 5/3/2013).

“Doğrudan etkilenme” kavramı ile temel hak ihlalinin bireysel başvuruya konu olan eylem veya işlem tarafından gerçekleştirilmesi, başka bir karara veya işleme gerek kalmaksızın onun başvuranın bir hakkını etkiliyor olması anlatılmaktadır. Bu prensip gereğince, bir kamu gücü işleminin (örn. genel düzenleyici işlemler) bireyi etkilemesi için

başka bir işleme de gerek varsa, temel haklar üzerinde doğrudan etki ve sonuç doğurmadığı için bu kamu işlemine karşı bireysel başvuru yapılamaz. Bu ilkenin uygulanması, başvuru konusu bireysel işlemle doğrudan ilgili olmayan kişilerin başvurularının kabul edilemez bulunarak reddedilmesi sonucunu doğuracaktır.

Bireysel başvurunun kabulünde itiraz edilen işlemin başvuruda bulunanın temel anayasal haklarından birine zarar vermiş olması “*kişisel bir hakkın ... etkilenmesi*” şartını ifade etmektedir. Bu ilkenin bir sonucu olarak özel hukuk tüzel kişilerinin (dernek, meslek örgütleri vb.) yalnızca tüzel kişiliğe ait hakların ihlal edildiği gerekçesi ile başvuruda bulunabileceği esası getirilmiştir (B. No: 2012/95, 25/12/2012).

Hak ihlalinin temelinde bulunduğu iddia edilen işlemin başvuru anında mevcut olması, başvuru anında var olan bir tehlikeyi işaret etmesi şartı, “*güncel ... bir hakkın ... etkilenmesi*” olarak ifade edilir. Kişiler bu bağlamda kendilerine hiçbir zaman uygulanmamış ve uygulanma ihtimali olmayan işlemleri bireysel başvuru konusu edemezler. Bu şart, aynı zamanda Anayasa Mahkemesine, başvuru konusunun bir hakkının ihlalinin güncelliğini her başvuruda yeniden değerlendirme mecburiyetini de getirmektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, 6360 sayılı Kanun ile bir beldenin tüzel kişiliğinin kaldırılarak köye dönüştürülmesi nedeniyle belde sakininin yaptığı başvuruda kişi bakımından yetki bağlamında başvuru konusunun “*güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan*” etkilenip etkilenmediğini tartışmıştır. Bu kararda Mahkeme, başvuru konusunun güncel ve kişisel bir hakkının doğrudan etkilendiğine ilişkin güçlü ve ikna edici gerekçeler ileri sürmüyüp yalnızca eğitim, sağlık, ulaşım, çevre gibi temel kamu hizmetlerine erişimde sorun yaşayabileceği ihtimalinden bahsettiğini belirlemiştir. Mahkeme anılan Kanun’un, başvuru konusunun belirttiği kamu hizmetlerine erişim ile ilgili bir sonuç meydana getirmediğini, bu kamu hizmetlerinin bir yerleşim yerinde

belediye kurulmasına bağlı olmaksızın ilgili idari birimlerce ifa edilmeleri gerektiği tespitini yapıp başvuru gncel ve kişisel bir hakkının doğrudan ihlal edildiğinden bahsetmenin mümkün olmadığı sonucuna varmıştır (B. No: 2013/469, 16/4/2013).

Bir başka kararında Mahkeme, mağdur kavramı bağlamında yukarıda belirtilen hususlara ilişkin daha kapsayıcı açıklamalarda bulunmuştur. Mahkemeye göre “mağdur” kavramı, AİHM’in özerk kavramlar teorisinden hareketle davada menfaat veya dava ehliyeti kuralları gibi kurallardan bağımsız bir şekilde ve aşırı biçimsellikten uzak bir şekilde yorumlanmalı ve uygulanmalıdır. Ayrıca Mahkeme bir başvurunun kabul edilebilmesi için başvuru gncel sadece mağdur olduğunu ileri sürmesini yeterli görmemiş, ihlalden doğrudan etkilendiğini göstermesi ve bu hususta Mahkemeyi ikna etmesi gerektiğini ifade etmiştir. Açıklanan nedenlerle, başvuru gncel ihlale neden olduğunu ileri sürdüğü mahkeme kararından kişisel olarak etkilenmesi mümkün olmadığı anlaşıldığından, başvuru gncel, diğer kabul edilebilirlik koşulları yönünden incelenmeksizin “kişi yönünden yetkisizlik” nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (B. No: 2013/1977, 9/1/2014).

49. İdari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi neyi ifade etmektedir?

Temel anayasal haklarından birinin ihlal edildiğini iddia eden herkes, ilk önce bu alanda asıl görevli olan diğer idari ve yargısal mekanizmaları harekete geçirecek ve burada bir çözüm bulamaması hâlinde, iddiasını Anayasa Mahkemesi önüne taşıyabilecektir. Bu nedenle kişilere bu yola başvurmadan önce ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri işlem, eylem ya da ihmal için “kanunda öngörölmüş idarî ve yargısal başvuru yollarının tamamını” tüketmiş olmaları zorunluluğu getirilmiştir.

Başvuru yollarının, kural olarak başvuru yapılmadan

önce ve hukukun öngördüğü usul kurallarına uygun olarak son aşamasına kadar izlenip tüketilmesi gerekir. Çünkü bu süreç içinde başvurunun ileri sürdüğü temel hak ihlalinin ortadan kaldırılabilmesi imkân ve olasılığı mevcuttur. Bu nedenle başvuru yollarının tüketilmediği durumlarda başvurunun kabul edilemezliğine karar verilir. Başvuru yolları tam olarak tüketilmeden yapılan bir başvurunun, kabul edilebilirlik hususu Anayasa Mahkemesince karara bağlanmadan önce başvuru yolu sonuçlanmış ve bu tarih itibarıyla tüketilmiş olsa bile başvuru tarihindeki durum dikkate alınarak inceleme yapılmakta ve başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezliliğine karar verilmektedir. Anayasa Mahkemesinin bu içtihadı karşısında ihlal iddiasına konu kamu gücü işlemine karşı etkili ve erişilebilir nitelikteki bütün başvuru yolları tüketilmeden yapılan başvuruların esasının incelenmeksizin reddedileceği unutulmamalıdır. Bu nedenle bireysel başvurunun, başvuru yollarının tüketildiği hususunda emin olunduktan sonra yapılmasına özen gösterilmelidir (B. No: 2012/254, 6/2/2014).

Başvurunun derece mahkemelerinde maddi koşulları taşımaması, başvuruda usul kurallarına uyulmaması ya da usule dair hatalar nedeniyle reddedildiği hâllerde usulünce bir tüketilmeden söz edilemeyecektir. Bu süreçteki usul hataları üst yargı merciince esasa etkili görülmeyerek başvurunun esasını incelenmiş ise Mahkemece başvuru yollarının tüketilmiş sayılabilmesi de mümkündür. Anayasa Mahkemesi bir kararında başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin hukuk sisteminde öngörülen usul kurallarına riayet edilmesini gerektirdiğini vurgulamıştır. Çünkü başvuru yollarının tüketilmesi için usule ilişkin koşullara ve sürelerle uymak gerekir. Başvurucunun kendi ihmali nedeniyle usul gerekliliklerini yerine getiremediği hâllerde de başvuru, başvuru yolları tüketilmediği için kabul edilemez bulunacaktır (B. No: 2013/7521, 4/12/2013)

Kuşkusuz insan hakları ihlallerinin önlenmesi, kanun-

ların uygulanması ve Anayasa'nın üstünlüğünün sağlanması öncelikle yasama organı, idare ve diğer yargı mercilerinin görevidir. Zira yasama organı, idare ve olağan yargı mercileri bireysel hak ihlallerinin önlenmesinde daha etkin konumdadırlar. Söz konusu şikâyetlerin Anayasa Mahkemesine intikal ettirilmesinden önce ilgili mercilerin bu ihlalleri gidermeleri beklenmektedir. Örneğin, yurdun bir köşesinde gözaltına alınan bir vatandaşa kötü muamele yapılmaması öncelikle oradaki memurun, karakol amirinin, mülki idare amirinin; böyle bir muamele söz konusuysa soruşturulması Cumhuriyet savcısının, yargılamanın yapılarak ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması da ilk derece, istinaf ve temyiz mahkemelerinin görevidir. Bütün bu aşamalardan geçtikten sonra dahi ihlal ve sonuçları ortadan kaldırılamamışsa bireysel başvuru en son, nihai çare olarak devreye girecektir.

50. Tüketilmesi gereken başvuru yollarının özellikleri nelerdir?

Anayasa Mahkemesine göre başvuru yolunun tüketmekle yükümlü olduğu başvuru yolları olağan nitelikte olanlardır. Bu nedenle tek başına bir başvuru yolunun varlığı bu başvuru yolunun tüketilmesini zorunlu kılmaz. Bu yolların ulaşılabilir olmaları yanında, temel hak ihlalini telafi kabiliyetini haiz ve tüketildiklerinde başvuru yolunun şikâyetlerini gidermede makul başarı şansı tanınmaları da aranmaktadır. Başka bir ifadeyle bir başvuru yolunun mevzuatta yer alması tek başına bu yolun etkili sayılması için yeterli olmayıp, uygulamada da etkili olduğunun gösterilmesi ya da en azından etkili olmadığının kanıtlanmamış olması gerekir (B. No: 2013/1158, 21/11/2013).

Mahkeme bir kararında bu kuralın mutlak nitelikte uygulanabilir olmadığını, kurala uygunluğun denetlenmesinde somut başvurunun koşullarının dikkate alınması gerektiğini ifade etmiştir. Bu nedenle tüketilmesi gereken bir başvuru yolunun mevcut olmasının yanı sıra uygulan-

ma şartları ile başvurucunun kişisel koşullarını gerçekçi bir biçimde ele alması gerekir. O hâlde yapılacak değerlendirme; başvurucunun, bu kurala uymak için kendisinden beklenebilecekleri yerine getirip getirmediğinin başvurunun özellikleri de dikkate alınarak incelenmesidir (B. No: 2013/2355, 7/11/2013).

Bir başvuru yolunun etkinliği ve erişilebilirliği ileri sürülen ihlal iddiasının niteliğine göre değerlendirilir. Örneğin 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 141. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (d) bendinde, makul sürede hakkında hüküm verilmeyen bir tutuklu için tazminat talebinde bulunabilme imkânı tanınmaktadır. Tutukluluk hâli devam eden başvurucunun tutukluluğunun kanuni olmadığı ya da haksız olduğunu ileri sürerek bu durumun tespitiyle tahliyesine ve aynı zamanda tazminata karar verilmesini talep ettiği durumlarda bu yolun etkililiğinden söz edilemez. Zira anılan yol, yalnızca maddi ve manevi zararların giderilmesini teminat altına almakta, fakat hukuka aykırı tutulduğu tespit edilse dahi kişiye serbest bırakılma konusunda bir imkân sunmamaktadır. Bu durumda bireysel başvurunun esastan incelenmesinden önce tutukluluk hâli sona ermediği sürece, kişinin bu yola gitmesi somut talebi açısından etkili sayılamaz, dolayısıyla tüketilmesi gerekmez.

Buna karşılık, başvurucunun tahliye edilmesi ya da mahkûmiyet hükmünün verilmesi nedeniyle tutuklu statüsü ortadan kalktığından 5271 sayılı Kanun'un 141. maddesinde öngörülen bu yolun etkili ve tüketilmesi gerekli yol halini alabilmesi mümkündür. Bu noktada Anayasa Mahkemesi bu yolun etkili olup olmadığını uygulama örneklerini incelemek suretiyle belirlemiştir. Mahkeme, 5271 sayılı Kanun'un tazminat isteminin koşullarının düzenlendiği 142. maddesinin (1) numaralı fıkrasında "*Karar veya hükümlerin kesinleştiğinin ilgisine tebliğinden itibaren üç ay ve her hâlde karar veya hükümlerin kesinleşme tarihini izleyen bir yıl içinde*" tazminat isteminde bulunulabileceği hükmü-

nün Yargıtay tarafından nasıl anlaşıldığına bakmaktadır. Bu çerçevede 5271 sayılı Kanun'un anılan maddelerinde öngörülen başvuru yolunun başvuru hakkındaki mahkumiyet hükmünün kesinleşmeden önce etkili olduğuna yönelik uygulamada bir örnek bulunmadığını tespit etmiştir (B. No: 2012/1158, 21/11/2013). Bu nedenle anılan CMK hükümlerinin temyiz aşamasında bulunan dosyalar açısından tutukluluk şikâyetlerinde etkili bir başvuru yolu sunmadığına karar vermiştir.

Ancak hükmün kesinleşmesinin ardından anılan başvuru yolu, bir yandan başvuru maruz kaldığı tutukluluk süresinin uzunluğunun tespiti, diğer yandan da uğradığı zararın tazmini imkânı sağladığından, başvuru yolunun şikâyetleri açısından erişilebilir ve elverişli bir çözüm olanağı ve makul ölçüde bir başarı imkânı sunmaktadır. Etkin ve erişilebilir bir çözüm imkânı sunan hukuk yoluna başvurmaksızın yapılan bireysel başvuruların Mahkemece incelenmesi, bireysel başvuru yolunun ikincilliği ilkesi gereği mümkün değildir (B. No: 2012/338, 2/7/2013).

Öte yandan Anayasa Mahkemesi makul sürede yargılanma hakkının ihlali iddialarını incelerken, ihlal olduğu iddia edilen dava henüz sonuçlanmadan kişilerin bireysel başvuru yoluna gidebileceğine hükmetmiştir. Ayrıca ülkemizde bu hakkın ihlali iddialarını inceleme konusunda etkili bir yargı yolu olmadığını da tespit etmiştir. Başka bir anlatımla Anayasa ve kanunlarımızda genel olarak devletin sorumluluğuna ilişkin hükümlerin bu hususta teori ve pratikte ulaşılabilir ve makul başarı şansı sunma nitelikleri taşımadığına ve doğrudan Anayasa Mahkemesine başvurulabileceğine karar vermiştir (B. No: 2012/13, 2/7/2013).

51. İdari ve yargısal yollara hiç başvurulmaması halinde Mahkeme nasıl bir karar vermektedir?

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılmadan önce kamu gücü işlemlerinden kaynaklanan hak ihlallerinin idari ve yargısal makamlarca giderilmesine fırsat

tanınması ve bu yollar tüketildikten sonra Mahkemeye başvurulması gerekir. Bu prensibe uyulmaksızın Mahkemeye doğrudan yapılan başvurular, başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmakta ve esas incelenmeksizin reddedilmektedir. Örneğin Mahkeme, bir üniversitenin ikinci öğretim programına dikey geçiş hakkı kazandığı hâlde kayıt talebinin Üniversite yönetimince reddedildiği iddiasıyla yapılan başvuruyu, başvuru idari işlem aleyhine kanunda öngörölmüş idari ve yargısal başvuru yollarına gitmeyip doğrudan bireysel başvuruda bulunması nedeniyle kabul edilemez bulmuştur. Mahkemenin söz konusu kararında, bireysel başvurunun ikincil nitelikte bir hak arama yolu olduğu vurgulanmış, anılan idari işleme karşı idari makamlara başvurulmaması ve mahkemelere dava da açılmaması nedeniyle başvuru yollarının tüketilmemiş olduğu tespiti yapılmıştır (B. No: 2012/74, 5/3/2013).

Mahkeme bir diğer başvuruda ise başvuru kişinin kendi taşınmazının da bulunduğu bölgede uygulanan projeye ilgili şikâyetlerini (ihale süreci, rant sağlama vb.) öncelikle yetkili ve görevli ilk derece mahkemeleri önünde dile getirmesi, ilk derece mahkemesi kararlarından tatmin olmaması durumunda ise süresinde ve usulüne uygun olarak temyiz yolunu kullanması gerektiğine işaret etmiştir. Başvuru kişinin söz konusu projeye ilgili şikâyetlerini daha önce dava konusu yaptığına dair herhangi bir belge sunmamış olduğunu tespit eden Mahkeme, başvuruda bahsedilen şikâyetler açısından başvuru yollarının tüketildiğinin söylenemeyeceğini ifade etmiştir (B. No: 2013/1205, 17/9/2013).

Öte yandan Mahkeme, hukuk sisteminde yeni ve etkili bir başvuru yolunun daha sonradan ortaya çıkması halinde kişilerin bireysel başvuru yapmadan önce bu yolu da tüketmeleri gerektiğine karar vermiştir. Örneğin somut bir olayda başvuru kişinin maliki olduğu taşınmazların orman sınırları içinde olduğuna ilişkin kadastro tespitine karşı açtığı itiraz davasının reddi üzerine tazminat talebiyle her-

hangi bir dava açmadığını belirleyen Mahkeme, bu alanda Yargıtay'ın yakın dönem içtihatlarıyla açılan tazminat yolunun tüketilmediği gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur.

Anayasa Mahkemesi bahse konu kararında ilk olarak Yargıtay Hukuk Genel Kurulunun içtihat değişikliğine giderek tapu kayıtlarının yanlış tutulmasından kaynaklanan hak ihlallerinden dolayı Devletin sorumlu tutabileceğine, tapulu yerin orman arazisi olması nedeniyle tapu kaydı iptal edildiğinde kişilerin 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu'nun 1007. maddesi uyarınca tazminat talep edebileceklerine hükmettiği tespitini yapmıştır. Mahkeme ayrıca bu başvuru yolunun halen düzenli olarak kullanıldığını, başvuru tapu belgesinin iptali yönündeki kararın kesinleşmesinden itibaren 10 yıllık zamanaşımı süresi içinde tazminat talebinde bulunabileceğini belirlemiştir. Bu yola müracaat edilmeksizin yapılan başvurunun, başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez olduğuna hükmedilmiştir (B. No: 2012/1315, 16/4/2013).

52. Başvuru yollarının tüketilmesi bakımından yetkili ve görevli yargı mercileri neyi ifade eder?

Başvuru yollarının tüketilmiş sayılabilmesi için başvuru konusu edilen kamu işlemine yönelik davanın yetkili ve görevli yargı merciinde açılmış olması gerekir. Bu bağlamda yetkili ve görevli yargı mercileri kavramından neyin anlaşılması gerektiği ise Anayasa Mahkemesinin çeşitli kararlarında açıklanmıştır.

Örneğin kamulaştırılan bir taşınmaza ilişkin kamulaştırma bedelinin tespiti ve taşınmazın tescili talebiyle ilgili belediyece başvuru aleyhine açılan davada, başvuru kamulaştırmasız el atma nedeniyle mülkiyet hakkının ihlal edildiği konusundaki şikâyeti başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmuştur. İlk derece mahkemesince başvuru bu konudaki talebinin reddinin, 16/5/1956 tarih ve 1/6 sayılı Yargıtay İçtihatı

dı Birleştirme kararı uyarınca, idarece kamulaştırma kararı alınmaksızın taşınmaza el atıldığı iddiası söz konusu ise idare aleyhine el koymanın önlenmesi davası açılabilceği gibi, bu eylemli duruma razı olunduğu takdirde taşınmazın değerin tahsili davasının da açılabilceği, söz konusu davanın ise bu nitelikte bir dava olmayıp idarece açılmış bedel tespiti ve tescil davası olmasına dayandırıldığı anlaşılmaktadır. Anayasa Mahkemesi de bu durumu dikkate alarak başvurunun temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddiasının yetkili derece mahkemeleri önünde tanınan başvuru yolları tüketilmeden yapıldığı gerekçesiyle bu başvuru hakkında kabul edilemezlik kararı vermiştir (B. No: 2012/946, 26/3/2013).

53. Birden fazla başvuru yolu var ise tamamının tüketilmesi gerekli midir?

Mahkemeye göre başvuru yollarının tüketilmesi kuralı, *başvurucunun şikâyetleri açısından makul bir başarı şansını içeren ve bir çözüm sunabilecek nitelikteki, kullanılabilir ve etkili başvuru yollarının tüketilmesini ifade eder.* Bu hususa ilişkin yapılacak incelemede somut olayın özellikleri dikkate alınması gerektiğinden yalnızca başvuru yollarının varlığı değil, aynı zamanda bunların işlediği bağlam ile başvurucunun kişisel koşullarının gerçekçi bir biçimde değerlendirilmesi zorunluluğu vardır. Başka bir ifadeyle başvurucunun, başvuru yollarının tüketilmesi noktasında kendinden beklenebilecekleri yapıp yapmadığı her somut olayın özellikleri dikkate alınarak incelenir (B. No: 2013/2355, 7/11/2013).

Devletin üçüncü kişilerin temel haklara yönelik müdahalelerine karşı etkili mekanizmalar kurma yönünde pozitif yükümlülüğü vardır. Ancak bu yükümlülük, mutlaka cezai soruşturma ve kovuşturma yapılmasını gerekli kılmaz. Üçüncü kişilerden gelebilecek haksız müdahalelerin niteliğine bağlı olarak bireyin korunması hukuk yargılaması yoluyla da mümkün olabilir. Başka bir anlatımla pozitif

yükümlülük hukuk yargılaması vasıtasıyla da korunmuş olabilir. Nitekim ceza hukukunun suç olarak düzenlediği güveni kötüye kullanma veya dolandırıcılık eylemlerine karşı hem cezai hem de hukuki koruma öngörülmüştür. Bu eylemler ceza hukuku anlamında bir suç iken, özel hukuk anlamında ise haksız bir fiil olarak nitelendirilmekte ve tazminat davasına da konu olabilmektedir. Bu gibi durumlarda kural olarak bireyin üçüncü kişilerce bir hakkına müdahale edildiği iddiasıyla hukuk davası açması ve tazmin sağlaması mümkündür (B. No: 2013/2925, 10/12/2013).

Mahkeme bazı şikâyetler yönünden birden fazla başvurulabilecek etkili başvuru yolunun bulunması hâlinde olayın niteliğini de dikkate alarak, aynı amacı taşıyan bu yolların tamamının tüketilmesinin gerekmediğine hükmetmiştir (B. No: 2013/2355, 7/11/2013). Ancak Mahkeme ihlal iddiasını gidermeye yönelik birden fazla başvuru yolu var ise somut olay bağlamında bunları karşılaştırarak bir etkililik analizi yapmakta ve tüketilmesi gereken başvuru yolunu bu şekilde belirlemektedir. Dolayısıyla başvurucudan bu yollardan etkili olanı tükettikten sonra bireysel başvuru yapması beklenmektedir.

Örneğin Mahkeme bir kararında başvurucunun, şahsına yapılan hakaret nedeniyle sadece suç duyurusunda bulunduğu ancak herhangi bir hukuk davası açmadığı tespit etmiştir. Mahkemeye göre somut şikâyet açısından ceza soruşturması, ulaşılabilir, ihlali gidermede tatmin edici ve başvurucunun şikâyetleri için makul başarı şansı tanıyan tek başvuru yolu değildir. Başvurucunun hukuk davası açarak da bu şikâyetleriyle ilgili olarak hakkaniyete uygun bir tatmin elde etmesi mümkündür. Bu gerekçelerle Mahkeme, söz konusu iddialarla ilgili olarak hukuk davası açılmadan yapılan bireysel başvuruyu kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2013/1123, 2/10/2013).

Bir başka kararda ise başvurucunun ulusal düzeyde yayın yapan bir gazetede şeref ve itibarına saldırı nedeniyle yaptığı suç duyurusuna ilişkin ceza soruşturması netice-

sinde kovuşturmaya yer olmadığı kararı verilmesine yönelik şikâyeti hukuk davası açmadığı için kabul edilemez bulunmuştur. Mahkeme söz konusu ihlal iddiasına benzer nitelikteki uyuşmazlıklar açısından, her iki yolun etkililiği açısından yaptığı değerlendirmede hukuki tazmin yolunun ceza yargılamasına oranla daha yüksek tatmin şansı sunabilecek, kullanılabilir ve etkili bir başvuru yolu olduğu sonucuna varmıştır (B. No: 2013/2355, 7/11/2013).

Bununla birlikte Mahkeme, yaşamın kasten ya da saldırı veya kötü muameleler sonucu sona erdiği ölüm olaylarına ilişkin davalarda etkin soruşturma yükümlülüğü yönünden ihlal iddiası için sadece tazminat ödenmesine karar verilmesinin yeterli olmayacağını, devletin etkili ve önleyici ceza sistemi kurma pozitif yükümlülüğünün bulunduğunu vurgulamıştır. Anayasa'nın 17. maddesi bağlamında Devletin, bireylerin yaşam hakkını korumak için etkili mekanizmalar oluşturma, bu hakka yönelik ihlalleri durdurup sorumluları tespit etme ve cezalandırılmalarını sağlayacak etkili idari ve yargısal tedbirleri alma görevi bulunmaktadır (B. No: 2012/752, 17/9/2013).

54. İdari ve yargısal yolların kişisel olarak tüketilmesi neyi ifade etmektedir?

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunacak kişinin, öncelikle bu talebini ilgili kanun hükümlerine dayanarak yetkili ve görevli yargı mercileri önünde dile getirmesi, talebinin reddi halinde varsa kanun yollarına başvurması ve böylece başvuru yollarını tüketmesi gerekir. Başvuru yollarının tüketilmediği örneğin mirasçının katılma talebinin bulunmaması nedeniyle temyiz talebinin incelenmeksizin reddedildiği durumlarda başvuru, başvuru yolları tüketilmemiş olduğundan kabul edilemez bulunmaktadır.

Aynı şekilde davanın temyiz etmeyen tarafının bu konuya ilişkin olarak bireysel başvuru yapabilmesi de mümkün

değildir. Mahkeme, bir başvuruda başvuru konusu olayda ilk derece mahkemesi tarafından verilen kararın yalnızca ikinci başvuru tarafından temyiz edildiği, birinci başvuru tarafından bu karara karşı temyiz kanun yoluna başvurulmadığını tespit etmiş, birinci başvuru davada usulünce başvuru yollarını tüketmemiş olduğu gerekçesiyle başvuruyu kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2012/1027, 12/2/2013).

Mahkeme yaşama hakkı bağlamında ölen kişilerin yakınlarının bireysel başvuru bağlamında mağdur sıfatının bulunduğunu ve başvuru yapabileceklerini kabul etmektedir. Bununla beraber bu kişilerin başvuru yapabilmeleri için ölüm olayına bağlı olarak yürütülen soruşturmaya gerektiği şekilde katılımını aramaktadır. Örneğin bir başvuruda ölenin kardeşi olan yakınlarının ölüm olayıyla ilgili olarak şikâyet dilekçesi vermemiş olduklarını, soruşturma yapılması yönünde çaba gösterdiklerine ilişkin bir belge de sunmadıklarını tespit eden Mahkeme, bu kişilerin başvurusunu kişisel olarak başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur. Ancak aynı başvuruda, başvuru yollarını usulünce tükettiğini tespit ettiği ölen kişinin eşi ve çocuklarının şikâyetleri kabul edilebilir bulunmuş ve Anayasa'nın 17. maddesi açısından incelenmiştir (B. No: 2012/752, 17/9/2013).

55. Yargılama devam ederken yapılan başvurularda Mahkeme nasıl karar vermektedir?

Anayasa Mahkemesi önüne getirilen başvurularda, öncelikle başvuru konusu edilen kamu eylemi ya da işlemine karşı bütün başvuru yollarının tüketilip tüketilmediğini inceleme konusu yapar. Bu konuda ilgili usul hükümleri doğrultusunda başvuru yollarının tüketilmiş olduğu belirlendiği takdirde, şayet diğer kabul edilebilirlik şartları da karşılanmışsa başvurunun esasının incelenmesine geçilmektedir. Dolayısıyla derece mahkemeleri önünde derdest olan bir konuya ilişkin Anayasa Mahkemesine bireysel baş-

vuru yapılabilmesi mümkün değildir. Çünkü ilke olarak bireysel başvuru yolu yalnızca temel hak ve özgürlüklerin ihlal edildiği iddialarının olağan denetim mekanizmaları içinde giderilememesi durumunda kullanılabilir. Bu nedenle başvuruya konu edilen kamu eylem ya da işlemine karşı açılan davanın derdest olduğu aşamada yapılan başvuru, başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulunmaktadır (B. No: 2012/726, 2/7/2013).

Başvuru konusu edilen kamu gücü işlemi ya da mahkeme kararı nihai nitelikte değilse bu takdirde başvuru yolları tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Örneğin, noterlik görevini yürüten başvurucu hakkında görevi ihmal suçlamasıyla yetkili ve görevli Ağır Ceza Mahkemesinin son soruşturma açılması kararının, başvurucunun suçlu bulunduğuna ilişkin nihai bir karar olarak nitelendirilmesi mümkün olmadığından bu konuda Anayasa Mahkemesince başvuru yollarının tüketilmediğine karar verilmiştir. Bu kararında Mahkeme, başvuruya konu işlemle, başvurucunun noterlik görevi nedeniyle Kanun'da belirtilen usule göre yürütülen soruşturma sonunda son soruşturmanın açılmasına karar verilerek sanık olarak yargılanmasının yolunun açıldığını tespit etmiştir. Bu durumun bir cezalandırma olduğu ve bunun tek başına masumiyet karinesini ihlal ettiği yönündeki iddiaları ise hukuki temelden yoksun bulmuş, başvurucu hakkında öngörülen yargılama sürecinin de yürütülüp tümüyle sonuçlandırılmamış olduğunu dikkate almış ve başvuruyu başvuru yollarının tüketilmediği ve açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçeleriyle kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2012/363, 5/3/2013).

Mahkeme bir başka kararında, başvurucunun Anayasa Mahkemesinden iptalini istediği idari işlemin idari yargı organları önünde yargısal denetiminin devam etmekte olduğunu ve derece mahkemesinin henüz uyuşmazlığın esası hakkında bir karar vermediğini tespit ederek başvurunun başvuru yollarının tüketilmemesi gerekçesiyle ka-

bul edilemez olduğuna karar vermiştir (B. No: 2013/1243, 16/4/2013).

56. Karar düzeltme kanun yolu tüketilmesi zorunlu bir başvuru yolu mudur?

Bir kamu gücü işlemine karşı bireysel başvuru yapılmadan önce derece mahkemelerince verilmiş olan kararlara karşı tanınmış olan başvuru yollarının da tüketilmesi gerekir. Burada başvurucudan beklenen olağan nitelikteki tüm başvuru yollarını tüketmesidir. Karar düzeltme doktrinde her ne kadar olağan bir kanun yolu olarak nitelendirilmekteyse de Anayasa Mahkemesi; hukuk yargısı, idari ve askeri idari yargı kararlarına karşı bireysel başvuru açısından bu kanun yolunun, tüketilmesinin zorunlu olmadığını kabul etmektedir. Başka bir anlatımla karar düzeltme yolu açık olan kararlar bakımından bu yola gitmeksizin temyiz onama kararının ardından başvuru süresi içinde Anayasa Mahkemesine yapılan başvurular başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmemektedir (B. No: 2012/73, 5/3/2013).

Bununla beraber tüketilmesi zorunlu olmayan bu yola bir kez başvurulmuşsa bu süreç bitirilmeden bireysel başvuru yapılamaz. Bu çerçevede, hukuk, idari ya da askeri idari yargıda görülen ve karar düzeltme yolu açık olan bir karara karşı bu yola başvurulmuşsa Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için, öncelikle karar düzeltme talebinin sonucunun beklenmesi, dolayısıyla bu yolun tüketilmesi gerektiği açıktır. Nitekim Anayasa Mahkemesi bir kararında, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu bir kanun yolunda davasının sonuçlanmasını ve bu konuda bir karar verilmesini beklemeden yapılan bireysel başvurunun kabul edilemezliğine karar verilmesi gerektiğine hükmetmiştir (B. No: 2013/1177, 26/3/2013). Yine Mahkeme bir başka kararında, karar düzeltme süreci devam ederken yapılan bir başvuruyu davanın Yargıtay önünde derdest olduğu gerekçesiyle kabul edilemez bul-

muştur (B. No: 2012/403, 26/3/2013).

Buna karşılık başvuru konusu karar aleyhine temyiz incelemesinin ardından ayrıca karar düzeltme yolu kapalı olmasına rağmen bu yola gidilse de bu durum temyiz merciinin kararıyla başvuru yollarının tüketilmiş olduğu gerçeğini değiştirmez. Dolayısıyla bu gibi durumlarda Yargıtayın onama kararı, kararın kesinleştiği; bu kararın tebliğ ya da öğrenilmesi ise bireysel başvuru süresinin başladığı tarihtir. Bireysel başvurunun anılan kararın tebliğ ya da öğrenilmesi tarihinden itibaren 30 gün içinde yapılması gerekmekte olup, bu nitelikteki kararlara karşı kapalı karar düzeltme yolunun denenmiş olması nedeniyle kaybedilen zaman yüzünden 30 günlük başvuru süresi kaçırılmışsa, başvurunun ret kararı ile neticelenmesi kaçınılmaz hâle gelecektir (B. No: 2013/7583, 25/12/2013).

57. Mahkemelerin ara kararlarına karşı bireysel başvuru yapılabilir mi?

Derece mahkemelerince verilen ara kararların nihai karar beklenmeksizin bireysel başvuru konusu yapılabilmemesi üzerinde durulması gereken bir başka husustur. Bilindiği üzere ilke olarak yargılamada hüküm verilinceye kadar geçen süreçte gerek ilk derece, gerekse itirazı inceleyen mercilerce verilen ara kararlara karşı ancak asıl hükümle birlikte itiraz ya da temyiz yoluna başvurulması mümkündür. Dolayısıyla ilk derece mahkemelerince verilen ara kararları yalnızca esas hükümle birlikte ve bütün başvuru yolları tüketildikten sonra bireysel başvuru konusu edilebilir. Anayasa Mahkemesinin kararlarında da vurgulandığı üzere esas hükümden bağımsız olarak bu nitelikteki bir ara kararın bireysel başvuru konusu yapılması imkânı yoktur.

Örneğin Anayasa Mahkemesi bir kararında, ihlal iddiasına konu edilen hâkimin reddi ve mahkemenin görevsizliğine dair ara kararların ancak asıl hükümle birlikte temyiz

incelemesine tabi olabileceği için bu nitelikteki ara kararların asıl hükümden bağımsız olarak bireysel başvuru konusu yapılmasının mümkün olmadığına hükmetmiştir (B. No: 2012/670, 26/3/2013).

Öte yandan mahkemelerin verdiği bir takım tedbir kararları açısından bu kuralın neden olduğu müdahalenin ağırlığı ve temas ettiği temel hak ihlalinin önemi nedeniyle, tutuklama kararlarında olduğu gibi, istisnalarının bulunduğu da görülmektedir. Mahkeme kişinin özgürlüğünden yoksun bırakılmasındaki müdahalenin ağırlığı ve hakkın önemini dikkate alarak kişilerin asıl dava sona ermesine dahi bu tedbir kararı konusundaki şikâyetlerini Anayasa Mahkemesi önüne taşıyabileceğini kabul etmiştir (B. No: 2012/726, 2/7/2013).

58. Başvurucunun müracaat ettiği ihtiyari nitelikteki idari ve yargısal yolların sonuçlanmasını beklemeyip bundan feragat ettiği durumlarda başvurusu Anayasa Mahkemesince incelenmekte midir?

Başvuru yollarının tüketilmesi ilkesi bireysel başvurunun ikincil niteliğine vurgu yapan bir kabul edilebilirlik kriteridir. Dolayısıyla bir hak arama yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmez. Başvuru yollarının tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle bu başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince öngörülmüş olan yöntem, biçim, süre ve diğer koşullara uygun hareket edilmesi gerekir.

Bu ilke, başvuru öncesinde tüketilmesi zorunlu olmakla birlikte başvurucunun ihtiyarına bırakılan ve fakat onun iddiasını önüne taşıdığı başvuru yolları için de geçerlidir. Örneğin prensip olarak başvurucu açısından ihtiyari nitelikte olan karar düzeltme yoluna gidilmişse bireysel başvurudan önce onun tüketilmesi gereklidir. Başvurucunun, etkili ve sonuç almaya yeterli görerek başvurduğu karar düzeltme yolundan sonucu beklenmeksizin feragat ederek süreci kendi iradesiyle sona erdirdiği takdirde

başvuru yolları tüketilmediğinden başvurusu hakkında kabul edilemezlik kararı verilmektedir (B. No: 2012/26, 26/3/2013).

59. Başvuru yollarının tüketilmiş olması kuralının istisnaları var mıdır? Nelerdir?

Başvuru yolları ilke olarak bazen temyiz veya karar düzeltme aşamalarından sonra tüketilirken, bazılarında ise ilk derece mahkemesi önündeki yargısal işleme yapılan itiraz ile sona erebilmektedir. Bununla beraber başvuru yollarının tüketilmesi ilkesinin mutlak şekilde uygulanmasının temel hak ve özgürlüklerin etkin kullanımını ve korunmasını engelleme ihtimali bulunmaktadır. Oysa bu kural temel hak ihlalini ortadan kaldırmaya yönelik etkin bir başvuru yolunun bulunması durumunda geçerli olabilecek şekilde tasarlanmıştır. Bu nedenle başvuru yollarının tüketilmesi kuralının bazı istisnaları olduğu kabul edilmektedir. Ancak bu konuda ne Anayasa ne de 6216 sayılı Kanun'da bir düzenlemeye yer verilmemiştir.

Bireylerin özel ve istisnai koşullar altında kanunlarda öngörülmuş diğer hukuk yollarını tüketme yükümlülüğünden muaf tutulabilmeleri, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının bireysel başvurunun amacı dikkate alınarak aşırı şekilcilikten uzak ve belli ölçüde esneklikle uygulanması gerektiği yaklaşımının bir gereğidir. Bu konudaki istisnaların saptanmasında genellikle başvuru yapılan ölçütler; idari ve yargısal başvuru yollarının tüketilmesi kuralına sıkı sıkıya uyulmasının telafisi imkânsız bir zarara yol açması ihtimalinin varlığı, söz konusu başvuru yollarının aslında etkisiz olması, son olarak da başvurunun sonucunun genel bir öneme sahip olması şeklinde sıralanmaktadır. Ancak hemen belirtilmelidir ki, başvuru yollarının tüketilmesi gerekmediği konusundaki başvuru yapanın kanaat veya kuşkulara dayalı öznel yaklaşımı ya da bu konuda sistemik sorunlar bulunması tek başına idari ve yargısal başvuru yollarını tüketme yükümlülüğünden muaf tutul-

mayı gerektirmez.

Anayasa Mahkemesi kararlarında başvuru yollarının tüketilmesi kuralına istisna teşkil ettiği belirtilen hususlar şunlardır:

a. Makul sürede yargılanma hakkı şikâyetleri

Devam eden yargılamalarda, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğünün yerine getirilmediği iddiası ile bireysel başvuruda bulunulabilmesi, başvuru yollarının tüketilmesi kuralının istisnalarından birini teşkil etmektedir. Zira bu durumda başvuru yollarının tüketilmesi şartının aranması, makul sürede yargılama yapma yükümlülüğüne aykırı davranılması nedeniyle meydana gelen sonuçları ortadan kaldırmayacaktır. Aksine, makul olmadığı iddia edilen yargılama faaliyetinin daha da uzamasına ve başvurucu açısından zararın daha da artmasına artmasına ve ihlalin sonuçlarının ağırlaşmasına neden olacaktır.

Yargılama faaliyetinin makul sürede gerçekleştirilmesi ni temin eden, bir başka ifade ile yargılamanın uzamasını önleyici etkiye sahip olan veya yargılamanın makul sürede yapılmaması sonucunda oluşan zararları tespit ve tazmin edici nitelik taşıyan bir idari veya yargısal başvuru yolunun var olması halinde, bireysel başvuruda bulunulmadan önce bu başvuru yolunun tüketilmesi şartı aranacaktır. Ancak hukuk sistemimizde, yargılama faaliyetinin uzamasını önleyici veya yargılama faaliyetinin uzamasından doğan zararları giderici nitelikte, etkin bir başvuru yolu bulunmamaktadır (B. No: 2012/13, 2/7/2013).

Makul sürede yargılanma hakkı açısından 9/1/2013 tarih ve 6384 sayılı Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine Yapılmış Bazı Başvuruların Tazminat Ödenmek Suretiyle Çözümüne Dair Kanun ile ihdas edilen başvuru yolu ise, Avrupa İnsan Hakları Mahkemesince bu tür ihlal iddiaları açısından tüketilmesi gereken bir başvuru yolu olarak kabul edilmektedir (*Müdür Turgut ve diğeri/Türkiye*, B. No:

4860/09, 6/3/2013). Bununla birlikte ilgili Kanun'un 1. maddesi ile 9. maddesinin (1) numaralı fıkrasında, belirtilen Kanun'un 23/9/2012 tarihi itibarıyla AİHM nezdinde kaydedilmiş başvurular hakkında uygulanacağı hükmüne yer verilmiştir. Ayrıca aynı Kanun'un 2. maddesinin (2) numaralı fıkrası hükmüne göre AİHS ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokoller kapsamında korunan haklara ilişkin AİHM'in yerleşik içtihatları doğrultusunda verilen ihlal kararlarının yoğunluğu dikkate alınmak suretiyle, Adalet Bakanlığınca teklif edilecek diğer ihlal alanları bakımından da Bakanlar Kurulu kararıyla bu Kanun hükümlerinin uygulanabileceği öngörülmüş olmakla beraber, hâlihazırda böyle bir başvuru yolu ihdas edilmemiştir. Makul sürede yargılanma hakkı ihlali iddiasını içeren başvurular açısından ihlali ve sonuçları ortadan kaldıracak nitelikte etkin bir başvuru yolu bulunmaması nedeniyle bu husus başvuru yollarının tüketilmesi yönünden bir istisna olarak görülmektedir (B. No: 2012/13, 2/7/2013).

b. Tutukluluk şikâyetleri

Tutuklulukla ilgili şikâyetler bakımından başvuru yollarının tüketilmesi kuralı özellikli bir konudur. Buradaki sorunun daha da somutlaştırılması gerekirse örneğin, sulh ceza mahkemesince tutuklanan bir kişinin, bir üst yargı mercii yaptıği itirazı reddedildiğinde bu mercii tarafından verilen karar kesin olduğundan, anılan karara karşı başka bir itiraz imkânı bulunmamaktadır. Bu kişinin sözü edilen aşamadan sonra doğrudan Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıp yapamayacağı ve Anayasa Mahkemesinin bu nitelikteki bir başvuruyu hangi açılardan inceleyeceği üzerinde tartışılması gereken bir husustur.

Öncelikle tutukluluk kararına itirazı inceleyen mahkemenin kararının, başvurunun konusu itibarıyla buna karşı gidilecek başka makam ya da mercii bulunmadığı için bu yönden nihai bir karar olduğu kuşkusuzdur. Bu kararın ardından Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapıla-

bileceği kabul edilmektedir. Bu tür bir başvuruda şikâyet konusu edilebilecek olan ve Anayasa Mahkemesinin inceleyebileceği hususlar şu şekilde özetlenebilir:

- *Kuvvetli suç şüphesi ve tutuklama nedenlerinden birinin varlığı*: Mahkemeye göre tutuklama tedbirine başvurulabilmesi için her şeyden önce kişilerin suçluluğu hakkında kuvvetli belirtinin bulunması gerekir. Ancak bu husus tek başına yeterli değildir, bunun yanı sıra kişilerin kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacı da olmalıdır. Başlangıçta aranan bu tutuklama nedenlerinin varlığı belli bir süreye kadar tutukluluğun devamı için yeterli görülmektedir. Derece mahkemelerinin belli bir süre başlangıçta verdikleri bu karara dayanarak tutukluluk nedenlerinin varlığını göstermeleri yeterlidir. Ancak bu süre geçtikten sonra, uzatmaya ilişkin kararlarda tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin haklı gerekçeleriyle birlikte gösterilmesi gerekir (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

- *Makul süre şikâyeti*: Davanın niteliğine göre, tutukluluğun uzun olduğunun değerlendirilmesi hâlinde, esastan inceleme yapılabilir. Ancak bu tür başvurularla ilgili olarak tutukluluk sürelerinin hangi andan itibaren ve hangi nedenlerle “uzun” sayılacağı hususu, Anayasa Mahkemesinin ilke kararlarıyla ortaya konulmuştur. Mahkeme bu tür şikâyetlerde ilk önce tutukluluğun devamına ilişkin gerekçelerin “ilgili” ve “yeterli” olup olmadığına bakar. Çünkü derece mahkemeleri tutuklama nedenlerinin hâlâ devam ettiğinin gerekçeleriyle birlikte ortaya koymak durumundadır. Bu gerekçeler “ilgili” ve “yeterli” olarak değerlendirilirse, yargılama sürecinin özenli yürütülüp yürütülmediği Mahkemece incelenmektedir. Bu özenin değerlendirmesinde ise davanın karmaşıklığı, organize suçlara dair olup olmadığı veya sanık sayısı gibi faktörler dikkate alınır. Dolayısıyla Mahkeme sürenin makul olup olmadığı konusunda bütün bu hususları birlikte ele alarak neticeye ulaşmaktadır (B. No: 2012/239, 2/7/2013). Bölümler tarafından ilkeler ortaya konduktan sonra gelen

uzun süre şikâyetlerinden koşulları taşımayanların, daha kabul edilebilirlik aşamasında Komisyonlarca açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle reddedilmesi söz konusu olabilecektir.

- *İtirazı inceleyen merci önündeki usule ilişkin şikâyetler:* Tutukluluğa itirazın incelenmesi sürecindeki usuli işlemler nedeniyle ortaya çıkan temel hak ihlalleri de şikâyet konusu yapılabilir. Çünkü Anayasa Mahkemesi tutukluluğunun gözden geçirilmesiyle alakalı incelemenin “*çelişmeli yargı*” ve “*silahların eşitliği*” ilkelerine saygı gösterilerek yapılmasını aramaktadır. Örneğin duruşmanın yokluğu, savcının görüşünün sanığa tebliğ edilmemiş olması vb. bu açıdan sorun oluşturabilir. Mahkemeye göre tutukluluk haline itiraz başvurusunda Cumhuriyet Savcısı ve tutuklu arasında silahların eşitliği ilkesinin gözetilmesi gerekir. Nitekim Mahkeme bir kararında Cumhuriyet Başsavcılığından alınan görüşün başvuruculara bildirilmemesi nedeniyle Anayasa'nın 19. maddesinin sekizinci fıkrasının ihlal edildiğine karar vermiştir (B. No: 2012/1158, 21/11/2013).

Burada üzerinde durulması gereken bir başka husus ise devam eden bir davada tutuklu olan sanığın tutukluluğunun üzerinden henüz birkaç ay geçtikten sonra uzun tutukluluk iddiasıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmasıdır. Bu gibi durumlarda AYM, suçu işlediğine dair kuvvetli suç şüphesi devam ediyorsa, tutukluluk süresi henüz “uzun” sayılabilecek aşamaya gelmediğinden, başvuruyu bu yönden esastan yoksun olduğu gerekçesiyle incelemeksizin reddedebilecektir. Ayrıca başvurucunun tutukluluğa süresinde itiraz etmemesi hâlinde ise başvuru yolları tüketilmemiş olduğundan bu konudaki şikâyeti incelenemez nitelikte bulunup reddedilebilir.

c. Başvurucunun etkin olarak değerlendirmedeği başvuru yolu

İlk derece mahkemesinin temyiz aşaması sonrasında uyma kararı verdiği ya da temyiz aşamasında verilen karara uygun karar vermek yükümlülüğü ortaya çıktığında

(Yargıtay Hukuk veya Ceza Genel Kurulu kararları vb.) Mahkeme, başvurucaunun tekrar temyiz yoluna başvurmasını gerekli bir yol olarak değerlendirmemektedir. Çünkü “aynı karara yönelik olarak temyiz mercileri kararlarını vermişler ve derece Mahkemesince de temyiz mercilerinin verdikleri karar doğrultusunda hükiim kurulmuştur. Bu anlamda Mahkemece verilen son karara karşı temyiz yolu, etkili bir başvuru yolu olarak kabul edilemez ve Mahkemece verilen son karara karşı temyiz yoluna başvurulmadan yapılan ... başvuru, ... başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez nitelikte değerlendirilemez.” Mahkemeye göre başvuruca, mevcut kabul edilebilirlik kriteri açısından aslında olağan yargı yerleri önünde kendisinden bekleneni yapmıştır. Başvurucaudan yeniden temyiz yoluna başvurmasını beklemek, bireysel başvuru hakkının önünde orantısız bir engel oluşturabilir (B. No: 2013/7523, 4/12/2013).

Somut olayda başvuruca ilk derece mahkemesince tazminat ödemesine yönelik aleyhine kurulmuş hükmü temyiz etmiş ve Yargıtay 4. Hukuk Dairesince bu hükiim bozulmuştur. Mahkemenin bu bozma kararına direnmesi üzerine Yargıtay Hukuk Genel Kurulunca direnme kararı yerinde bulunarak, Yargıtay 4. Hukuk Dairesinin kararı kaldırılmış ve tazminatın miktarı yönünden değerlendirme yapılması için dosya Yargıtay 4. Hukuk Dairesine gönderilmiştir. Anılan Dairenin tazminatın miktarı açısından hükmün bozulmasına karar vermesi üzerine ilk derece mahkemesi bu bozma kararına uyarak davanın kısmen kabulüne karar vermiştir. Başvurucaunun bu kararın temyizinde hukuki yarar görmemesi üzerine tekrar temyiz yoluna başvurmaksızın doğrudan Anayasa Mahkemesi yaptığı başvuruda Mahkeme başvuru yollarının tüketilmesi açısından bir sorun görmemiştir (B. No: 2013/7523, 4/12/2013).

60. Bireysel başvuruda öne sürülen temel hak ihlali iddiasının diğer yargı mercileri önünde ileri sürülmesi zorunlu mudur?

Bireysel başvuru, ikincil derecede ve istisnai bir hak arama yoludur. Kişiler, hak ihlali iddialarını öncelikle ilk derece mahkemeleri ve yüksek mahkemeler önünde ileri sürmüş olmalıdırlar. Kişiler diğer yargı organları önünde hak ihlali iddialarının karşılık görememesi hâlinde ancak bu yola başvurabilirler. Bu nedenle diğer yargı mercilerine bir hak ihlali iddiasını değerlendirme ve gerektiğinde ihlalin sonuçlarını giderme imkânı tanınmaksızın yapılacak bir bireysel başvuru reddedilecektir.

Diğer yargı mercileri önünde usulüne uygun biçimde ileri sürülmeyen bir ihlal iddiasının bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilmiş olması hâlinde Mahkeme, bu konudaki başvuruyu, başvuru yollarının tüketilmediği gerekçesiyle kabul edilemez bulmakta ve iddianın esasını incelemeksizin belirtilen gerekçelerle reddetmektedir.

Öte yandan bu hususun yapılan pek çok başvuruda gözetilmediği anlaşılmaktadır. Örneğin Mahkeme bir kararında, başvuru kişinin kendi taşınmazının da bulunduğu bölgede uygulanan projeyle ilgili şikâyetlerini öncelikle yetkili ve görevli ilk derece mahkemeleri önünde dile getirmesi, hatta ilk derece mahkemesinin kararından tatmin olmaması durumunda buna karşı kanun yollarını tüketmesi gerektiği halde bunları yapmadan önüne getirilen bir başvuruyu kabul edilemez bulmuştur. İncelenen olayda başvuru kişinin bahsedilen projeyle ilgili şikâyetlerini daha önce dava konusu yaptığına dair herhangi bir belge sunmamış olduğunu, sadece kamulaştırma kararının iptali istemiyle idari yargıda dava açtığını ve bu davanın devam ettiğini tespit etmiştir. Bu durumda başvuru kişinin bahsedilen projeyle ilgili şikâyetleri hususunda başvuru yollarının tüketilmediği sonucuna varılmıştır (B. No: 2013/1205, 17/9/2013).

Anayasa Mahkemesi ihlal iddiasının sadece ilk derece

yargılaması yapan merci önüne değil onun kararını inceleyen üst merci önünde de dile getirilmesi gerektiğini belirtmektedir. Benzer şekilde ilk derece mahkemesi önünde ortaya çıktığı iddia edilen hak ihlali iddialarının da o kararı incelemekle yetkilendirilmiş merci önüne taşınması gerektiği ifade edilmektedir. Örneğin başvuru Askeri Yüksek İdare Mahkemesi (AYİM) Birinci Dairesi önündeki yargılamada davalı idare tarafından sunulan gizlilik dereceli bilgilerin kendisine tebliğ edilmediğinden şikâyet etmiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi başvurusunun karar düzeltme talebinde bulunduğunu, fakat bu talebinde bahse konu gizlilik dereceli bilgilerin kendisine tebliğ edilmediği ve bu bilgilerin hükme esas alındığına ilişkin herhangi bir iddiayı ileri sürmediğini tespit etmiştir. Dolayısıyla başvuru bu şikâyet açısından “başvuru yollarının tüketilmemiş olması” nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur (B. No: 2012/660, 7/11/2013).

Benzer yaklaşımın başvurusunun başvuru konusuna ilişkin yargı yollarını bizzat tüketmediği durumlar için de geçerlidir. İlk derece ve temyiz mercileri önünde davada taraf olarak yer almayanların başvurusu, davanın tarafı olup başvuru yollarını tüketmiş olanlarla birlikte yapılsa dahi sonuç değişmez. Başvuru o kişi yönünden kabul edilemez bulunur (B. No: 2013/1205, 17/9/2013). Nitekim Mahkemenin bir kararında, ilk derece mahkemesi önünde dava açan (14) ondört başvuru dışında kalan (7) yedi başvuru ve murisinin davaya katılma talepleri hakkında hüküm kurulmadığı, yani (7) yedi başvurusunun bireysel başvuruya konu şikâyetleri hakkında daha önce yetkili bir mahkeme önünde taraf olarak yer almadıkları tespitine yer verilmiştir. Bu nedenlerle, (7) yedi başvurusunun başvuru konusu işleme karşı kanunda öngörülmuş yargısal başvuru yollarının tamamı tüketilmeden bireysel başvuruda bulunduğu anlaşıldığından başvurunun diğer kabul edilebilirlik şartları yönünden incelenmeksizin “başvuru yollarının tüketilmemiş olması” nedeniyle kabul edilemez olduğuna

karar verilmiştir (B.No: 2013/1258, 13/6/2013).

61. Başvurucunun başvuru yollarını tüketmemesi nedeniyle kesin hüküm hâline gelen kamu işlemi aleyhine bireysel başvuru yapılabilir mi?

Başvurucunun ihlalin giderilmesi için kendisine maddi ve usulî hukukun tanıdığı bütün imkânları kullanmadan ve dolayısıyla diğer yargı organlarına ihlalin ortadan kaldırılması fırsatını tanımadan ihlal iddiasını Anayasa Mahkemesi önüne getirebilmesi mümkün değildir. Aksine bir durumun kabulü bireysel başvurunun ikincil niteliğiyle bağdaşmaz.

Ayrıca kişilerin bireysel başvurudan önce tüketilmesi gereken idari ve yargısal yollarla ilgili mevzuatın öngördüğü usul hükümlerine, özellikle de sürelerle, uygun hareket etmeleri gerekir. Eğer temyiz veya itiraz süresine uyulmamasından dolayı bu yöndeki dilekçe daha önceki aşamalarda reddedildi ise başvuru yollarını usulüne uygun şekilde tüketmeme nedeniyle bireysel başvuru da reddedilir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, bir başvuruyu temel hak ihlaline neden olduğu ileri sürülen mahkeme kararına karşı öngörülmüş kanun yolu olan temyize gidilmeden yapıldığı gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2012/1027, 12/2/2013).

Öte yandan, bir kanun yoluna başvurulmuş olması tek başına bu yolun tüketildiği anlamına gelmez. Bir kanun yolunun tüketildiğinden söz edilebilmesi için öncelikle yapılan başvurunun sonucunun beklenmesi ve inceleme süresince de öngörülmüş olan usul ve diğer şartlara uygun hareket edilmesi gerekir.

62. Yargılanmanın yenilenmesi ile ilgili kararlara karşı başvuru yapılabilir mi?

Anayasa Mahkemesi, AİHM'den farklı olarak, yargılanmanın yenilenmesi talebinin incelenmesi sürecinde adil

yargılanma hakkının ihlali şikâyetlerini konu bakımından yetkisizlik kapsamında görmemekte, yani incelemektedir (B. No: 2013/781, 26/3/2013). Ancak burada iki hususun özellikle altının çizilmesi gerekir:

İlk olarak Mahkeme yargılanmanın yenilenmesi talebi hakkında şartları oluşmadığı için verilen ret kararlarını sadece adil yargılanmanın unsurları açısından (gerekçeli karar hakkı vb.) değerlendirerek kabul edilemezlik kararı vermektedir (B. No: 2013/664, 17/9/2013). Buradaki temel saikin yargılamanın yenilenmesi aşamasında ortaya çıkabilecek keyfiliklerin önlenmesi olduğu söylenebilir.

İkincisi ise yargılamanın yenilenmesinde derece mahkemesinin başvurunun esasına girerek bir karara varmış olması halidir. Böyle bir başvuru henüz yapılmadığından Anayasa Mahkemesinin ilkeleri henüz ortaya çıkmamıştır. Ancak Anayasa Mahkemesinin, ilk derece mahkemesinin yargılanmanın yenilenmesi talebini kabul edip esasa girdiği ve inceleme yaptığı yargılamanın yenilenmesi sebebi yönünden bireysel başvuru kapsamındaki haklardan birinin ihlali iddialarını da inceleyebileceği düşünülebilir.

63. Başvurunun (anayasal açıdan ve uğranılan zarar açısından) önem taşıması neyi ifade etmektedir?

Kabul edildiği ülkelerde anayasa mahkemelerinin iş yükünün çok büyük bir bölümünü bireysel başvuruların incelemesi oluşturmaktadır. Bu yoğunluk anayasa mahkemelerini temel işlevlerine yeterince odaklanamama tehdiyle karşı karşıya bırakabilmektedir. Öte yandan anayasa mahkemelerinin önündeki bireysel başvuruların çok büyük çoğunluğu da onların daha önce karar verip temel ilkeleri belirlediği konulara ilişkindir. Anayasa mahkemelerinin içtihadının belirli olduğu alanda aynı konunun tekrar eden başvurularla incelemeye sunulmaması doğal olarak beklenmektedir.

Bu sorunla karşı karşıya kalan ülkelerden Almanya, İs-

panya ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi farklı şekillerde ifade edilse de diğerlerinin yanında *“başvurunun insan haklarına saygı ve anayasal açıdan önemi”* ni yeni bir kabul edilebilirlik kriteri olarak kabul etmişlerdir. Bahsedilen kuruluş ve ülkelerden bazıları bu kriter çerçevesinde karar alırken aynı zamanda *“başvurucunun uğradığı zarar”* ın da göz önünde bulundurulmasını istemektedirler.

Ülkemizde ise 6216 sayılı Kanun’un 48. maddesinin (2) numaralı fıkrasına göre bireysel başvuru yoluyla Anayasa Mahkemesi önüne getirilen konunun, *“Anayasa’nın uygulanması ve yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırının belirlenmesi açısından bir önem taşımaması (anayasal açıdan önem taşımama) ve başvurucunun önemli bir zarara uğramadığı (başvurucunun zararının önemsiz olması)”* hâllerde başvurunun kabul edilemezliğine karar verilebilecektir.

Bu iki kriteri birbirine bağlayan *“ve”* bağlacı, bir başvuru hakkında bu nedenden kabul edilemezlik kararı alınabilmesi her iki koşulun da birlikte bulunması gerektiğini ifade etmektedir. Diğer kabul edilebilirlik kriterlerinin tamamını karşılayan bir başvuru anayasal açıdan önem taşıyorsa bile başvurucu açısından önemli bir zarar söz konusu ise kabul edilemez bulunamayacaktır. Aynı şekilde başvurucunun zararının çok az olduğu hallerde de eğer o başvuru anayasal açıdan önemli ise incelenmeye devam edilecektir.

Anılan hükme göre bütün diğer kabul edilebilirlik kriterlerini karşılasa (başvuru yollarının tüketilmesi, yetkiye ilişkin kurallar, açıkça dayanaktan yoksun olmama vb.) ve hatta bir temel hak ve özgürlüklere yönelik bir ihlalin varlığına dair açık işaretler olsa dahi anayasal açıdan önem ve önemli zarar kriterlerini gerçekleştirilmeyen başvuruların Anayasa Mahkemesince incelenmesi mümkün olmayacaktır.

Bu hüküm aslında Mahkemenin her somut olay bağlamında hak ve özgürlüklerin koruyucusu olarak tasarlanmadığını, Mahkemeye Anayasa’nın temel hak ve özgürlüklere ilişkin yorumunun derece mahkemeleri tarafından benimsenmesi yoluyla ülkemizde hak ve özgürlüklerin evrensel değerlerle uyumu ve standardını sağlama rolü yüklendi-

ği görülmektedir. Ayrıca düzenlemede kabul edilebilirlik kriterlerinin iki misyonu arasında bir denge kurulmaya çalışıldığı da söylenebilir. Hüküm, bireysel başvurunun objektif yönüne ağırlık vermekle beraber sübjektif yönünü de ihmal etmemek amacındadır. Başka bir anlatımla kanun koyucu bireysel başvurunun bireysel temel hak ve özgürlükleri koruma misyonunu da ihmal etmek istememiştir.

Bu çerçevede bir bireysel başvurunun çözümlenmesi, başvuruya dayanak olan temel haklara ilişkin kuralların içerdiği genel ilkelerin belirlenmesi, kamu gücünün bu kural nedeniyle bir pozitif veya negatif bir yükümlülüğünün bulunup bulunmadığı; somut olayda bir ihlalin olup olmadığının belirlenmesi açılarından gerekli ise bu başvurunun incelenmesinde anayasal önemin varlığından söz edilebilir. Buna karşılık bir temel hakka yönelik belli bir müdahale türü bakımından kamunun yükümlülükleri açıklığa kavuşturulduktan ve alınması gerekli tedbirler belirlendikten sonra, aynı nitelikteki yeni başvuruların çözümünün anayasal açıdan önem taşımadığı sonucuna varılabilecektir.

Buna karşılık yalnız başına böyle bir durumun varlığı, sonraki başvuruların bu gerekçeyle reddedileceği anlamına gelmez. Bir başvurunun önemsiz olması nedeniyle kabul edilemez bulunabilmesinin ikinci koşulu, söz konusu hak ihlali nedeniyle başvurucunun da önemli bir zararının da doğmamış olmasıdır. Başvurucunun uğradığı zararın önemsiz olup olmadığının tespiti, başvurucunun hem maddi hem de manevi açıdan maruz kaldığı zararın ağırlığının belirlenmesini gerektirir. Ancak her iki açıdan da önemli bir zarar olmadığı sonucuna varılırsa başvurucu bakımından önemli bir zarar bulunmadığı sonucuna varılabilecektir.

VI. BİREYSEL BAŞVURUNUN SÜRESİ

64. Hangi tarihten sonra kesinleşen kamu gücü işlemleri nedeniyle Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapılabilir?

Anayasa Mahkemesinin bireysel başvurulara yönelik yetkisinin başlangıcı 23/9/2012 tarihidir. Bu nedenle Mahkeme ancak, 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen nihai işlem ve kararlar aleyhine yapılacak bireysel başvuruları inceleyebilecektir. Dolayısıyla 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşen kararların Anayasa Mahkemesi tarafından incelenebilmesi mümkün değildir.

Bu durumu dikkate almaksızın Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmak amacıyla gönderilen dilekçeler, zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle reddedilmektedir.

Anayasa Mahkemesinin bir kararında, Mahkemenin bireysel başvurularda zaman yönünden yetkisi için kesin bir tarihin belirlenmesi ve bu yetkinin geriye yürür bir şekilde uygulanmamasının hukuk güvenliği ilkesinin bir gereği olduğunu ifade edilmiştir. Çünkü hukuk güvenliği ilkesi, hukuk normlarının öngörülebilir olmasını, bireylerin tüm eylem ve işlemlerinde devlete güven duyabilmelerini, devletin de hukuki düzenlemelerde bu güven duygusunu zedeleyici yöntemlerden kaçınmasını gerekli kılar (B. No: 2012/51, 25/12/2012).

Bir kamu gücü işleminin bireysel başvuru bakımından ne zaman kesinleşmiş sayılacağı meselesi, üzerinde önemle durulması gereken ve Anayasa Mahkemesinin kararlarıyla ortaya koyacağı bir husustur. Mahkeme başvuruya konu bir işlemin zaman bakımından yetkisi içinde bulunup bulunmadığını, her şeyden önce ilgili mevzuat ve bireysel başvuru kurumunun özelliklerini dikkate alarak kamu gücü işleminin hangi tarih itibarıyla kesinleştiğinin tespitini yaparak belirlemektedir.

Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisinin belirlenmesi açısından önemli olan “kesinleşme” kavramı,

bazı açılardan hukukun diğer alanlarında kullanılan farklılık taşımaktadır. Diğer bir anlatımla bireysel başvuru yönünden ayrı bir kesinleşmeden, yani özerk bir kavramdan söz edilebilir.

Anayasa Mahkemesi ilk başvuruların alınmasıyla birlikte ortaya koyduğu içtihadında bireysel başvuru bağlamında kesinleşmenin neyi ifade ettiğini ortaya koymuştur. Mahkeme içtihadı incelendiğinde kamu gücü işlemlerinin türüne göre kesinleşmeye dair şu ilkeler ortaya çıkmıştır:

a. Ceza yargılamasında kural olarak temyiz yolu açık olan kararlar onama, itiraz yolu açık kararlar ise itirazın reddi ile kesinleşir:

Ceza yargılamasında temyiz yolu açık olan hükümler bakımından tüketilmesi gereken son olağan kanun yolu kural olarak temyiz olduğundan, ilk derece mahkemelerinin kararları Yargıtay'ın ilgili ceza dairesinin onama tarihi itibarıyla kesinleşir. Başvurucunun bu karar aleyhine Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz yoluna gidilmesi istemiyle yaptığı başvuru, bu talebin Başsavcının takdirinde olması nedeniyle nihai kararın kesinleşme tarihini değiştirmeyecektir (B. No: 2012/162, 12/2/2013).

Öte yandan, ceza yargılamasında temyizi mümkün olmayıp yalnızca itiraz yolu tanınmış olan kararlar ise yapılan itirazın reddi ile bireysel başvuru açısından kesinleşmiş olurlar. Örneğin, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 231. maddesinin (12) numaralı fıkrası uyarınca hükmün açıklanmasının geri bırakılması kararlarına karşı itiraz yolu açıktır. İlk derece mahkemesinin hükmün açıklanmasının geri bırakılması yönündeki kararına karşı yapılan itirazın reddi üzerine söz konusu karar kesinleşmiş olur. Nitekim Mahkeme ilk derece mahkemesinin kararını itiraz yoluyla inceleyen mahkemenin kararı üzerine yapılan başvuruda zaman bakımından yetki sorunu, son mahkemenin kararını temel alarak değerlendirmiştir (B. No: 2012/969, 18/9/2013).

Benzer şekilde hakkında isnat edilen bazı suçlar nedeniyle soruşturma aşamasında tutuklu bulunan başvurucu, tahliye talebinin ve bu karara karşı itirazlarının da reddedilmesi üzerine Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmuştur. Mahkeme somut olayda başvurucunun tahliye talebinin reddine dair karara yönelik itirazlarının reddedildiği tarihte söz konusu kamu gücü işleminin kesinleştiği ve bu tarihin 23/9/2012 tarihinden önce olduğu tespitini yaptıktan sonra başvurunun zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar vermiştir (B. No: 2012/260, 26/372013).

Bu karar ile ilgili olarak vurgulanması gereken önemli bir husus, tutukluluk halinin 23/9/2012 tarihinden sonra da devam etmesi durumunda başvurucunun bu tarihten sonraki tahliye talebinin ve buna itirazının reddi halinde 30 günlük süre içinde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapmasına engel bulunmamaktadır. Mahkemenin içtihadından çıkan sonuç; zaman bakımından yetkinin 23/9/2012 tarihinden sonra kesinleşen kamu gücü işlemleri ile sınırlı olduğu, bu tarihten önce kesinleşmiş diğer kamu gücü işlemleri gibi tahliye talebinin reddine dair işlemin de inceleme konusu yapılamayacağıdır.

Kesinleşme konusunun tartışıldığı bir başka karar ise hâkimlik mesleğinden istifa eden bir yargıcın yeniden mesleğe kabul talebinin 22/6/2011 tarihinde Hakimler ve Savcılar Yüksek Kurulunca reddedilmesine dair başvurudur. Mahkeme, Kurulun yargı yolunun kapalı olması sebebiyle 22/6/2011 tarihi itibarıyla kesinleşen bu işleme karşı yapılan başvuruyu zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulmuştur (B. No: 2012/475, 5/3/2013).

b. Hukuk yargılaması ve idari yargıda temyiz yolu açık olan kararlar bakımından kesinleşme, karar düzeltme yoluna gidilip gidilmemesine göre belirlenir:

İdari yargıda ve hukuk yargılamasında olağan kanun yolları temyiz ve karar düzeltme yoludur. Karar düzeltme

yolu açık olan hükümler, karar düzeltme istemi sonunda verilen ret kararı (Bkz., B. No: 2013/1213, 4/12/2013) veya karar düzeltme yoluna başvurulmamışsa temyiz onama kararı tarihi itibarıyla kesinleşir (Bkz., B. No: 2012/73, 5/3/2013). Bu durumda karar düzeltme yolu açık olan ve fakat karar düzeltme yoluna başvurulmayan hükümler temyiz onama tarihi itibarıyla kesinleşmiş olurlar.

c. Askeri Yüksek İdare Mahkemesi kararları bakımından da kesinleşme karar düzeltme yoluna gidilip gidilmesine bağlı olarak belirlenir:

Askeri idari yargının alanına giren bir idari işlem aleyhine AYİM’de açılan davanın ve buna karşı gidilen karar düzeltme isteminin reddedilmesi üzerine yargısal işlem kesinleşmektedir. Mahkemenin bir kararında, AYİM tarafından karar düzeltme isteminin reddine dair kararın 23/9/2012 tarihinden önce verildiği tespitini yaptıktan sonra başvurunun zaman bakımından yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez olduğuna karar verilmiştir (B. No: 2012/329, 12/2/2013).

Öte yandan, AYİM verilen kararlar aleyhine karar düzeltme talebinde bulunulmamışsa bu kararlar verildikleri anda kesinleşmiş olacağından, kesin hükmün bütün hüküm ve sonuçlarını doğururlar. Bu nedenle Milli Savunma Bakanlığı bünyesinde görev yaparken ilişkisi kesilen başvurucunun 2011 yılında yürürlüğe giren 6191 sayılı Kanun’a dayanarak açtığı işe iade davasında AYİM tarafından verilen ret kararı, bu Mahkemenin daireleri veya Daireler Kurulu kararları 1602 sayılı Kanun’un 63. maddesi uyarınca verildikleri anda kesin olduğundan, karar tarihi itibarıyla kesinleşmiştir (B. No: 2012/947, 12/2/2013).

d. Tutuklama kararları, bu kararlara karşı yapılan itirazın reddedilmesi ile kesinleşmiş sayılır:

Anayasa Mahkemesi koruma tedbirlerinden tutuklu-

luk (B. No: 2012/239, 2/7/2013) ile yurt dışına çıkmamak (Bkz., B. No: 2012/1051, .../2/2014) yönündeki koruma tedbirleri hakkında şu aşamada diğerlerinden farklı bir yaklaşım benimsemiştir. Bu nitelikteki kararlara karşı alınan tedbirlerin alındığı esas davanın neticelenmesini beklememiş, örneğin tutuklulukta kişi özgürlüğüne yapılan müdahalenin ağırlığı nedeniyle öngörülen itiraz yolunun neticelenmesinden itibaren bireysel başvuruda bulunulabileceği benimsenmiştir.

65. Başvurucunun kesinleşen kamu gücü işlemine karşı etkili olmayan ya da olağanüstü yargı yoluna başvurusunun kesinleşme üzerinde bir etkisi bulunmakta mıdır?

Anayasa Mahkemesi kritik tarih olan 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşen işlemlere karşı olağanüstü kanun yollarına veya etkili olmayan yollara başvurusunun ya da kesinleşen kararın infazının bu tarihten sonra olmasının ilke olarak daha önce kesinleşen kararı tartışmaya açmayacağını belirtmiştir. Bu çerçevede, yargılamanın yenilenmesi, Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz, kanun yararına bozma vs. gibi olağanüstü yargı yollarına başvurulmasının kural olarak kararın kesinleşmesi üzerinde bir etkisi yoktur.

Mahkeme bir kararında ceza muhakemesi hukukunda hükümlerin kesinleşmesi bakımından tüketilmesi gereken olağan kanun yolunun temyiz olduğunu hatırlattıktan sonra başvurucunun 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 311. maddesi gereğince yargılamanın yenilenmesi talebinde bulunmasının, bu yolun olağan bir kanun yolu olmaması nedeniyle, kararın 24/6/2009 tarihinde kesinleşmesi üzerinde bir etkisi olmayacağını açıkça ifade etmiştir (B. No: 2012/829, 5/3/2013).

Benzer şekilde; kesinleşen bir karara karşı, kararın infazında yetkisi olmayan kurum veya organlara yapılan başvuru da etkili bir başvuru yolu değildir. Bu nitelikte

bir başvurunun reddine karar verilmesi de Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunabilmek için kişilere yeni bir imkân sağlamayacaktır. Her şeyden önce tüketilmesi gereken yolun Anayasa Mahkemesi önündeki başvuruya konu olan duruma çözüm getirme, başka bir ifadeyle temel anayasal hakları ihlal ettiği iddia edilen hususun düzeltilmesini ve ihlalin ortadan kaldırılmasını sağlayabilme özelliğine sahip olması gerekir. Dolayısıyla başvuru konusu olaya etkin bir çözüm sunacak yetkisi olmayan kurum ve organlara yapılan başvurular davanın canlandırılmasını ve başvurunun zaman bakımından yetki kapsamına alınmasını sağlamaz (B. No: 2012/317, 16/4/2013).

Bir başka kararında Mahkeme, 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 309. ve 310. maddelerinde düzenlenen kanun yararına bozmanın; hâkimler ve mahkemeler tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararlar için öngörülen ve bu kararların Yargıtayca denetlenmesini sağlayan bir yol olduğunu belirtmiştir. Kesinleşen kararlardaki hukuka aykırılıkları gidermek ve kanunların ülke içinde eşit bir şekilde uygulanmasını sağlamak amacıyla öngörülen bu başvurunun kesin kararlara karşı yapıldığının, dolayısıyla olağanüstü bir kanun yolu olduğunun da atını çizmiştir. Ayrıca Mahkeme olağanüstü bir kanun yolu niteliği taşımanın yanında kanun yararına bozmanın, kişiler için doğrudan ulaşılabilir bir yol olmadığını, dolayısıyla tüketilmesi gereken bir yol olmadığını ifade etmiştir. Bu nedenle Mahkeme, kanun yararına bozma yoluna götürülen kesin kararın Yargıtay tarafından onandığı tarihi esas alarak zaman bakımından yetkisini belirlemiştir (B. No: 2013/4669, 25/2/2014 (K.K.))

Öte yandan bir kamu gücü işlemine karşı herhangi bir başvuru yolu öngörülmemişse kural olarak işlemin yapıldığı anda kesinleşmiş olduğu kabul edilir. Başvurucunun bu nitelikteki bir işleme karşı etkili olmayan bir yola

başvurması da işlemin kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır. Mahkeme bir kararında 1632 sayılı Askeri Ceza Kanunu'nun 171. maddesi uyarınca verilmiş olan disiplin cezasının uygulandığı tarih itibarıyla yürürlükte olan aynı Kanun'un mülga 181. maddesi gereğince cezalıya tebliğ edildiği tarihte kesinleştiğini tespit etmiştir. Bu nedenle de 2008 yılında verilen ve infaz edilen oda hapsi cezasına karşı, Anayasa Mahkemesinin zaman bakımından yetkisi başladıktan sonraki bir tarihte idari şikayet yoluna başvurulmasının cezanın kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmadığı sonucuna varmıştır (B. No: 2012/595, 26/3/595).

66. Kesinleşen kararın tebliğinin 23/9/2012 tarihinden sonra olması söz konusu işleme karşı bireysel başvuru yolunu açmakta mıdır?

Anayasa Mahkemesi 23/9/2012 tarihinden önce yukarıdaki usuller çerçevesinde kesinleşen bir kararın tebliğinin bu kritik tarihten sonra yapılmasının kesinleşme üzerinde bir etkisi olmayacağına hükmetmiştir. Mahkemeye göre kararın tebliğinin hükmün kesinleşmesi üzerinde herhangi bir etkisi bulunmamaktadır, onun işlevi sadece tarafların karardan haberdar olmalarını sağlamaktadır (B. No: 2012/947, 12/2/2013).

67. Bireysel başvuru için bir süre sınırlaması var mıdır? Bu sürelerin başlangıcı nedir?

Bireysel başvurunun, kanunlarda başvurulması zorunlu idari ve yargısal başvuru yolları öngörülmüşse, bu yolların tamamının "tüketildiği tarihten", "başvuru yolu öngörülmemişse ihlâlin öğrenildiği tarihten itibaren" 30 (otuz) gün içinde yapılması gerekir. Bu süreyi aşan başvurular başkaca bir inceleme yapılmaksızın reddedilir.

Otuz günlük sürenin başlangıç tarihinin hesabında, kural olarak, nihai kararın kişiye tebliğ ya da tefhimi tarihi esas

alınır. Başvurunun Kanun'da gösterilen yerlere teslim edilip kayda alındığı tarih ise *başvurunun yapıldığı tarih* olarak kabul edilir. Bu tarih başvuru evrakını teslim alan mercii tarafından başvurucuya verilen alındı belgesi üzerinde gösterilir. Bu iki tarih arasındaki sürenin otuz günü geçmesi hâlinde başkaca bir inceleme yapılmaksızın başvurunun reddine karar verilir.

Başvuru süresinin 30 gün olmasının başvurucular yönünden kısıtlayıcı nitelikte olduğu gerekçesiyle eleştiri konusu yapılmasına karşılık, bu şekilde bir süre sınırının bulunması hukuki ilişkilerdeki belirliliğin sağlanması açısından önemlidir. Ayrıca başvuru dilekçesi ve eklerinin hazırlanması için Kanun'da öngörülen bu sürenin yeterli bir zaman tanıdığı değerlendirilmektedir. Nitekim AİHM, Hasan Uzun/Türkiye kararında, mevzuatta otuz gün olarak düzenlenen başvuru süresinin makul bir süre olduğunu, başvurucunun bu süre içinde başvurusunu yapamaması halinde geçerli bir mazereti olmak şartıyla 15 günlük ek süreye sahip olmasının da burada dikkate alınması gerektiğini belirtmiştir (*Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/2013, 30/4/2013).

68. Başvuru süresinin başlangıcı ve sonunun tespitine dair temel ilkeler nelerdir?

Başvuru süresinin başlangıcı ve sonunun tespitine ilişkin Anayasa Mahkemesinin kararlarından çıkan sonuçları aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür:

Başvuru sürecinin başlangıcında esas olan, kişinin temel hak ihlaline konu kararı ve içeriğini öğrenmesi ya da öğrenme imkânının ortaya çıkmış olduğu tarihtir.

a. Kararın ve içeriğinin öğrenilmesi:

Başvuru sürecinin başlangıcında esas olan, kişinin temel hak ihlaline konu *kararı ve içeriğini öğrenmiş* olmasıdır. Başvuru konusu karar niteliği gereği ilgiliye tebliğ edilmemiş-

se (ceza davalarında olduğu gibi) 30 günlük başvuru süresi, başvuru kararın içeriğini kesin olarak öğrenebileceği tarihten başlamaktadır. Eğer bu tarih tespit edilememişse ilgilinin karar ve içeriğinden haberdar olduğunu beyan ettiği tarih sürenin başlangıcı olarak dikkate alınmaktadır (B. No: 2013/99, 20/3/2014).

b. Karar düzeltmede kararın yalnızca sonucundan bilgi verilmesi:

Karar düzeltmede kanun yolunun sonucu hakkında bilgi verilmesi başvuru süresinin başlaması için yeterli olup yapılan bildirimde söz konusu kararın tümünün gönderilmesi şart değildir. Mahkeme, karar düzeltme isteminin reddi kararından sonra ilgili ilk derece mahkemesince, başvurucuya çıkartılan tebligatta Yargıtay'ın kararını değil, başvuru konusu edilen dosyanın karar düzeltme talebinin reddine dair ilgili daire kararının, tarih ve sayısına da atıf yapılarak reddedildiği bilgisini içeren tebligatı, 30 günlük bireysel başvuru süresinin başlangıcı için yeterli görmüştür.

Mahkemece, söz konusu bildirim ile başvuru kararın düzeltme isteminin reddine dair kararı ve dolayısıyla ihlale neden olduğu iddia edilen kamu gücü işlemine karşı başvuru yollarının tüketildiğini öğrenmiş olduğu kabul edilmiş, başvuru süresinin başvuru sahipleri veya vekillerinin nihai karara erişme olanağına sahip oldukları tarihten itibaren başlayacağı vurgulanmıştır (2013/1557, 16/4/2013).

c. Ceza infaz kurumlarındaki tutuklu ya da başka suçtan hükümlü olanlara müddetnamenin tebliği:

Ceza infaz hukukunda müddetname, 5275 sayılı Kanun'un 20. maddesinin (4) numaralı fıkrası uyarınca düzenlenen ve hakkında kesinleşen mahkeme kararı nedeniyle hükümlünün cezaevinde ne kadar süre ile kalacağını gösteren bir belgedir. Belgede, mahkûm olunan cezanın ni-

tebliği, cezanın hangi mahkeme tarafından verildiği, Yargıtay aşamasından geçmiş ise ilgili ilam hakkında bilgiler yer almaktadır. Dolayısıyla müddetnamenin hükümlüye tebliğ edildiği tarihin, başvuruçular açısından en geç Yargıtayın nihai kararının öğrenildiği tarih olarak kabul edilmesi gerekecektir (B. No: 2013/2470, 17/9/2013).

d. Olağanüstü kanun yollarına başvuru halinde sürenin başlangıcı:

Bilindiği üzere olağanüstü kanun yollarına başvuru, ilke olarak derece mahkemeleri önünde kesinleşmiş olan kararı Anayasa Mahkemesinde yeniden tartışmaya açmamaktadır. Ancak Anayasa Mahkemesi nihai kararın başvuruçular tarafından öğrenildiği tarihi başka bir şekilde tespit edememişse ve başvuruçular olağanüstü yargı yoluna başvurmuş ise bu olağanüstü yola başvurunun tarihini “*en geç öğrenme tarihi*” olarak dikkate alabilmektedir. Bu gibi durumlarda Mahkeme, hayatın normal akışının, bir karara karşı kanun yararına bozma ya da yargılamanın yenilenmesi yoluna başvurulabilmesi için başvuruçunun her şeyden önce olağan kanun yollarında nihai hale gelen bu karardan haberdar olmasını gerektiği prensibinden hareket etmektedir.

Olağanüstü yargı yoluna müracaat tarihinden itibaren Mahkemeye yapılan başvuru tarihi arasında 30 günlük süre geçmiş ise pratik nedenlerden dolayı Mahkeme başka bir araştırma yapmaksızın süre aşımı yönünden kabul edilemezlik kararı alabilmektedir (B.No: 2013/2001, 16/5/2013).

e. Tebliğ ve öğrenme tarihlerinin ispatı sorunu:

Başvuruçular eğer tebliğ ya da öğrenme için bir tarih ileri sürüyorsa bunun ispatına ilişkin belgeleri de eklemelidir. İspat külfeti bu anlamda ilk olarak başvuruçudadır. Tebliğ alındısı bu hususa ilişkin bir belge olarak kabul edilebilir. Başvuruçunun derece mahkemesi kaleminde bulunan dos-

yadan da bu tebliğ alındısını temin edebilmesi mümkündür.

Dosya kapsamından nihai kararın başvurucuya tebliğ tarihi anlaşılmamakla birlikte başvurunun başvuru formunda tebellüğ tarihi olarak bildirdiği tarih esas alındığında bireysel başvuru için öngörülen 30 günlük sürenin geçtiği anlaşılıyorsa Anayasa Mahkemesi tarafından ayrı bir inceleme yapılmamakta ve başvuru hakkında “süre aşımı” nedeniyle kabul edilemezlik kararı verilmektedir. (B. No: 2013/1267, 13/6/2013)

f. Temyiz yolu açık olmayan başvurular:

İlk derece mahkemesi kararlarına karşı sadece itiraz yoluna gidilebildiği hallerde başvurunun bu itiraz yolunu kullanması, oradan çıkan karara göre ve onun tebliğinden itibaren 30 günlük süre içinde başvurusunu yapması beklenmektedir. Mahkeme bir kararında hakkında ilk derece mahkemesince hükmün açıklanmasının geri bırakılmasına karar verilen başvurunun, bu karara karşı itiraz kanun yoluna gitmiş olduğunu, itirazının yerinde görülmeyle reddi üzerine de kararın tebliğinden itibaren süresinde bireysel başvuruda bulunduğunu tespit etmiştir (B. No: 2012/969, 18/9/2013).

g. Başvurunun yapıldığı tarih:

Başvurunun Kanun’da gösterilen yerlerce kaydının yapıp başvuru alınıp başvuru belgesinin verildiği tarih *başvurunun yapıldığı tarih* olarak kabul edilir. Başvuru formu üzerine belge teslim alındığında birim yetkilisi tarafından bir tarih kaydı konulmuşsa, bu tarih ile alındı belgesi üzerindeki tarihin aynı olması gerekir. Başvurucuya verilen alındı belgesindeki tarih otuz günlük başvuru süresinin hesabında ölçü olarak alınır. Başvuru formundaki ya da harç tahsil makbuzunun üzerindeki tarihin ise bu sürenin tespitinde önemi yoktur. Bu gibi evrak ile alındı belgesindeki tarih arasında çelişki varsa alındı belgesindeki tarih esas alınır.

69. Başvuru süresinin başlangıcında avukatla temsil edilse de tebligatın mutlaka başvurucuya mı yapılması gerekir?

Anayasa Mahkemesi avukat ile temsil edilen başvuru-
cunun avukatına yapılan tebligat tarihini 30 günlük başvuru
süresinin başlangıcı olarak kabul etmektedir. Başvurucu
bu karardan daha sonraki bir tarihte haberdar olduğunu
ileri sürse dahi nihai karara ilişkin olarak avukata yapılan
tebliğden itibaren 30 gün geçtikten sonra yapılan başvurular
süre aşımı nedeniyle reddedilmektedir.

Nitekim Mahkeme bir kararında başvuru-
cunun nihai yargı kararının avukatına tebliğ edilmesi ve bu tarihler-
de işleri nedeniyle başka şehirde bulunduğu için nihai
karardan haberdar olmadığı itirazını yerinde görmemiştir.
Kararda ilk olarak 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun 11.
maddesinde yer alan kural uyarınca vekil vasıtasıyla takip
edilen işlerde tebligatın vekile yapıldığı ve tebliğ edilen
evrakın içeriğine göre bir kanun yoluna başvurulması söz
konusu ise kanunda öngörülen sürelerin bu tarih itibarıyla
işlemeye başladığı tespitini yapmıştır (B. No: 2012/1075,
12/2/2013). Bu nedenle de vekille takip edilen işlerde vekile
yapılan tebliğin başvuru süresinin başlangıcı için yeterli
olduğu vurgulanmıştır (B. No: 2013/1999, 9/1/2014).

Mahkemenin bir başka kararında da benzer şekilde 7201
sayılı Kanun'un 11. maddesinde yer alan kural uyarınca
vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapıldığı
ve tebliğ edilen evrakın içeriğine göre bir kanun yoluna
başvurulması söz konusu ise kanunda öngörülen sürelerin
bu tarih itibarıyla işlemeye başladığı ifade edilmiştir (B.
No: 2013/1999, 9/1/2014).

70. Hukuk davalarında, idari ve askeri yargıda karar düzeltme yoluna gidilmemişse 30 günlük başvuru süresi hangi tarihten itibaren başlar?

Kural olarak hukuk yargılamalarında, idari ve askeri

idari yargıda temyiz incelemesinden geçen ve onanan karar ile birlikte olağan başvuru yollarının tüketilmiş olduğu kabul edilmektedir. Diğer bir ifadeyle Anayasa Mahkemesi, olağan başvuru yolu olan karar düzeltme yasa yolunun, hukuk, idari ve askeri idari yargıda tüketilmesinin zorunlu olmadığını belirtmektedir. Bu aşamadan sonra başvuru, ayrıca karar düzeltme yoluna başvurmaksızın bireysel başvuru yapabilecektir. Böylece temyiz incelemesi neticesinde oluşan nihai kararın başvurucuya tebliği, tefhimi ya da başvuru tarafından öğrenilmesi ile birlikte bireysel başvuru için geçerli olan 30 günlük süre de işlemeye başlar.

Mahkeme kararlarında bireysel başvuru süresinin başlangıcına ilişkin olarak İçtüzük'ün 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan *“başvuru yollarının tüketildiği tarihten”* ibaresinin ihlale neden olduğu ileri sürülen nihai kararın öğrenildiği tarih olarak anlaşılması gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca, karar düzeltme yolu açık olan bir hükme yönelik olarak, etkili görmedikleri için bu yola gitmeyen başvuru sahiplerinin, temyiz onama kararını öğrendikleri tarihte ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrenmiş olduklarının ve karar düzeltme yolunu kullanmayarak, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru hakkını kullanmayı tercih etmişlerse, bu andan itibaren 30 günlük başvuru süresine ilişkin süreye riayet etmelerinin beklendiği ifade edilmektedir (B. No: 2013/1936, 18/9/2013).

Her ne kadar derece mahkemelerinin kararları, karar düzeltme süresi sonunda kesinleşmekte ise de başvuru sahipleri bu yola gitmediklerinde, temyiz onama kararı ile ihlale neden olduğunu ileri sürdükleri kararı öğrendiklerine göre, bu tarihten itibaren 30 gün içinde başvuruda bulunmaları gerekir. Başka bir ifadeyle başvuru sahiplerinin etkili olarak görmedikleri için kullanmadıkları karar düzeltme yolu için tanınmış olan yasal süreyi (kural olarak on beş gündür), bireysel başvuru için tanınmış 30 günlük süreye ilâve etmeleri mümkün değildir (Benzer yönde B. No: 2013/1582, 7/11/2013).

İçtüzük'ün 30 günlük başvuru süresinin başlangıcına dair temel prensibi ortaya koyan 64. maddesinin (1) numaralı fıkrasında yer alan “*buna ilişkin kararın kesinleştiği*” ibaresi farklı yorumlara neden olduğu için 5/3/2014 tarihli ve 28932 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren İçtüzük değişikliği ile metinden çıkarılmıştır.

Şunu hemen vurgulamalıyız ki anılan İçtüzük değişikliği öncesinde de Mahkeme, İçtüzük'ün “*başvuru yollarının tüketildiği ve buna ilişkin kararın kesinleştiği tarihten*” şeklindeki ibaresini başvuruda bulunmadan önce başvuru yollarının tamamının tüketilmesi anlamında değerlendirmiştir. Bununla birlikte başvurucular, etkili olarak değerlendirmedikleri için temyiz yoluna başvurmamışlarsa, derece mahkemelerince verilen ve Anayasa Mahkemesi önüne nihai karar iddiasıyla taşınan kararın öğrenilmesinden itibaren 30 gün içinde başvuru yapmalıdırlar (B. No: 2013/7521, 4/12/2013).

71. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına itiraz, yargılamanın yenilenmesi, yazılı emir başvuru yollarına gidilmesinin 30 günlük başvuru süresi üzerinde etkisi var mıdır?

Bireysel başvuru yoluna, olağan başvuru yollarını tüketen kararın tebliğ, tefhim ya da öğrenilmesin ardından müracaat edilmeyip ayrıca olağanüstü başvuru yollarına da müracaat edilerek bu merciin kararının öğrenilmesinden sonra gidilmesi halinde, bu arada yüksek ihtimalle olağan başvuru yollarının tüketilmesinden itibaren 30 günlük başvuru süresi de geçirilmiş olacağından başvuru süre aşımı gerekçesiyle reddedilecektir. Bu nitelikteki başvurularda Anayasa Mahkemesinin incelemesi başvurunun esasına ilişkin olmayıp yalnızca süre yönünden şekli bir denetimle sınırlı kalmaktadır.

Bu konudaki Anayasa Mahkemesinin içtihadı çeşitli kararlarında ortaya konulmuştur:

a. Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına itiraz başvurusu:

Ceza yargılamasında tüketilmesi gereken son başvuru yolu temyiz aşaması olup, temyiz incelemesinden geçen kararlara karşı itiraz yolu ise 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu'nun 308. maddesi uyarınca sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısına tanınmıştır. O halde başvuru-
cunun itiraz yoluna gidilmesi istemi, sadece Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talepten ibarettir. Bu nedenle Anayasa Mahkemesi bu çerçevede yapılan başvuruları bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul etmemiş ve bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmadığını belirtmiştir (B. No: 2013/2001, 16/5/2013).

Bu bağlamda yapılan bir başvuruda Anayasa Mahkemesi, başvuru yollarının Yargıtay ilgili dairesince ilk derece ceza mahkemesinin kararını onaması ile birlikte tüketildiğini vurgulamıştır (B. No: 2013/1267, 13/6/2013). Kararda dosya kapsamından ilgili ceza dairesinin kararının başvurucuya tebliğ tarihi anlaşılmamakla birlikte, başvuru-
cunun en geç Yargıtay Cumhuriyet Başsavcılığına itiraz istemiyle başvuru yaptığı tarihte nihai karardan haberdar olduğunun kabul edilmesi gerektiği belirtilmiştir. Bu durumda söz konusu karara karşı Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun bu tarihten itibaren 30 gün içinde yapılması gerekirken bu tarihin geçirilmiş olması nedeniyle başvuruda süre aşımının bulunduğu sonucuna varılmıştır (B. No: 2013/2001, 16/5/2013).

b. Kanun yararına bozma

Ceza muhakemesi hukukunda 5271 sayılı Kanun'un 309. maddesi gereğince hâkim veya mahkeme tarafından verilen ve istinaf veya temyiz incelemesinden geçmeksizin kesinleşen kararların Yargıtayca bozulmasını isteme hakkı yalnızca Adalet Bakanlığının takdirine bırakılmıştır. Dolayısıyla Yargıtay Cumhuriyet Başsavcısının itirazında oldu-

ğu gibi başvuru kanun yararına bozma yoluna gidilmesi istemi, sadece Adalet Bakanlığının takdirini harekete geçirmeye yönelik bir talep olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda yapılan başvurular bireysel başvuru öncesinde tüketilmesi gereken bir yol olarak kabul edilmediğinden, bu yola gidilmesinin bireysel başvuru süresi üzerinde herhangi bir etkisi olmayacaktır.

Anayasa Mahkemesi bir kararında somut olayda başvuru yolunun ilk derece ağır ceza mahkemesinin başvuru yolunun itirazını reddetmesi ile tüketilmiş olduğunu ve ret kararının da başvurucuya tebliğ edildiğini tespit etmiştir. Dolayısıyla Mahkeme başvuru yolunun, ağır ceza mahkemesinin itirazın reddine dair nihai kararı ile tüketildiğini ve başvuru süresinin de bu kararın tebliği tarihinden başlatılması gerektiğini ifade etmiştir. Mahkemeye göre başvuru kanun yararına bozma yoluna müracaat etmesi bu süreyi durdurmadığı gibi tüketilmesi gereken bir kanun yolu olmadığı için başvuru süresinin başlangıç tarihini de değiştirmemektedir (B. No: 2013/1751, 13/6/2013).

c. Yargılamanın yenilenmesi

Bilindiği üzere, 5271 sayılı Kanun'un 311. maddesinde düzenlenen yargılamanın yenilenmesi incelemesi klasik anlamda bir asli ceza yargılaması olmayıp, yargılamanın yenilenmesi şartları çerçevesinde, yargılamaya ilişkin bazı ağır hata veya eksiklikler nedeniyle maddi anlamda kesin hükmün ortadan kaldırılması ve daha önce kesin bir hükümle sonuçlandırılmış uyuşmazlığın yeniden yargılanması anlamına gelen olağanüstü bir kanun yoludur. Başvurucunun daha önce başvuru yolları tüketilerek kesinleşmiş olan bir karar aleyhine yargılamanın yenilenmesi talebinin reddi nedeniyle yaptığı başvuruda, Anayasa Mahkemesi asıl yargılamaya dair ihlal iddialarını süre aşımı nedeniyle inceleme konusu yapmamaktadır. Örneğin Mahkeme, baş-

vurucunun yargılamanın yenilenmesi isteminin reddediği bir başvuruda asıl davaya dönük olarak ileri sürülen mülkiyet hakkı ihlali iddiasını kabul edilemez bulmuş ve incelememiştir (B. No: 2013/4413, 21/11/2013).

Yargılamanın yenilenmesi talebinin reddinin ardından 30 günlük süre içinde yapılan başvurularda Anayasa Mahkemesi asıl davadan bağımsız olarak yargılamanın yenilenmesi konusundaki sürece yönelik şikâyetleri değerlendirme konusu etmiştir. Bu gibi durumlarda başvurucunun yargılamanın yenilenmesi incelemesi sonucunda verilen karara yönelik adil yargılanma hakkının unsurları çerçevesinde yapılan şikâyetleri (gerekçeli karar hakkı vb.), asıl yargılamadan bağımsız olarak ele alınmakta ve bu açıdan bir hak ihlalinin olup olmadığı incelenmektedir. Örneğin Mahkeme bir kararında başvurucunun yargılamanın yenilenmesi talebinin duruşma açılmaksızın incelendiği ve karar verildiği, itiraz merciinin hiçbir gerekçe göstermeksizin itirazı reddettiği iddialarını incelemiştir (B. No: 2013/723, 21/11/2013).

Anayasa Mahkemesi yargılamanın yenilenmesi talebinin derece mahkemelerince değerlendirildiği aşamanın, uyuşmazlığın esasına ilişkin olmayıp, yargılamanın yenilenmesi şartlarının gerçekleşip gerçekleşmediğinin incelenmesi ile sınırlı olduğunu vurgulamıştır. Bu nedenle bu yargılamanın yenilenmesine ilişkin anayasal hak ihlali iddialarının incelenmesinin salt bu aşama ile sınırlı olarak yapılması gerektiği ifade edilmiştir. (B. No: 2013/723, 21/11/2013).

Bu açıdan Anayasa Mahkemesi, yargılamanın yenilenmesi kurumunu Sözleşme'nin 6. maddesinin koruma alanı dışında değerlendiren AİHM içtihatlarından ayrı olarak ele almaktadır. Mahkeme, yargılamanın yenilenmesine ilişkin yapılan bireysel başvuruları, Anayasa'nın 36. maddesinin kapsamını bağımsız biçimde belirleme yetkisine sahip olduğunu vurgulayarak AİHM'in içtihadından ayrılan bir yaklaşımla değerlendirmekte ve sınırlı da olsa incelemek-

tedir (B. No: 2013/723, 21/11/2013).

Öte yandan yargılanmanın yenilenmesi talebinin mahkemesince yerinde görülerek kesin hükme konu olan uyuşmazlığın yeniden ele alındığı, başka bir anlatımla kesinleşen hükmün tartışmaya açıldığı durumlarda, bu hükmün bireysel başvuru yoluyla denetlenmesi mümkün hale gelebilecektir. Anayasa Mahkemesi bu çerçevede yapılan bir başvuruda, daha önce kesin bir hükümlerle sonuçlandırılmış uyuşmazlığı yargılanmanın yenilenmesi çerçevesinde tartışılmaya açılan kısmıyla sınırlı olarak inceleyebilecektir.

72. Başvuru yapıldığında başvuru yolları henüz tüketilmemiş olmakla birlikte Mahkeme önünde derdest iken başvuru yolları tüketilmişse nasıl karar verilmektedir?

Başvurucunun davası derece mahkemeleri önünde derdestken, henüz başvuru yollarının tamamı tüketilmeden bir başvuru yaptığı ilke olarak başvuru yollarının tüketilmemiş olmasına dayanılarak kabul edilemezlik kararı verilmektedir. Ancak başvuru Anayasa Mahkemesine başvurduktan sonra henüz Mahkemece başvurusu konusunda bir kabul edilemezlik hükmü kurulmadan başvuru yollarını tüketirse bu durumda ne yapılması gerektiği hususunun da açıklığa kavuşturulması gerekir.

Anayasa Mahkemesi, derece mahkemelerinin itiraza tâbi kararları hakkında başvuru yollarının Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunmadan önce taleplerini itiraz mercileri önünde dile getirerek başvuru yollarını tüketmeleri gerektiğinin altını çizmiştir. Bu konunun tartışıldığı bir kararda Mahkeme, bireysel başvurunun yapıldığı tarihte açık olan ve etkisizliği de ileri sürülmeyen itiraz yolunun tüketilmemiş olduğunu tespit ettikten sonra, başvurunun henüz karara bağlanmadığı bir aşamada bu yolun tüketilmiş olmasının usule dair söz konusu eksikliği ortadan kaldırmayacağına karar vermiştir. Mahkemeye göre, başvuru bireysel başvurusunu yaptıktan sonra ya da başvuruya birlikte itiraz yoluna müracaat etmesi ve

Mahkemenin başvuru hakkında henüz nihai bir karar vermeden önce itiraz yolunun neticelenmesi ve bu durumdan Anayasa Mahkemesinin haberdar edilmiş olması başvuru yapıldığı anda başvuru yollarının tüketilmediği gerçekliğini değiştirmeyecektir (B. No: 2012/254, 6/2/2014).

Öte yandan karar düzeltme başvuru yolunun hususiyeti nedeniyle Anayasa Mahkemesi bu konuda farklı bir yöntem benimsemiştir. Mahkemeye göre, başvuru yüksek mahkemelerin onama kararları sonrasında, onama kararına karşı karar düzeltme yolu açık olsa dahi, bireysel başvuru yapılabilmesi mümkün olduğundan başvuru hem bireysel başvuru yaptığı hem de karar düzeltme başvurusunda bulunduğu hallerde eğer Anayasa Mahkemesi kabul edilemezlik kararını vermeden önce karar düzeltme neticelenir ve Mahkemeye iletilirse bireysel başvurunun başvuru yollarının tamamının tüketilmemiş olması nedeniyle kabul edilemez bulunması söz konusu olmayacaktır (B. No: 2013/841, 23/1/2014).

73. Başvurucu mazereti nedeniyle belirtilen sürede başvurusunu yapamamışsa, bunun telafisi mümkün müdür?

Başvurucular başvuru sürelerine uymak zorundadırlar. Bununla beraber başvuru süresinin mücbir sebep veya ağır hastalık gibi haklı bir mazeret nedeniyle kaçırılması hâlinde, mazeretin kalktığı tarihten itibaren en geç 15 (onbeş) gün içinde başvuru formu ve eklerinin yanı sıra mazeretini belgeleyen delillerle birlikte başvuru yapılabilir.

Hangi hâllerin haklı mazeret olduğunun önceden belirlenmesi mümkün değildir. Bu nedenle Mahkemenin, ileri sürülen mazeretin haklı olup olmadığını her başvuruda, olayın özelliklerini dikkate alarak değerlendirmesi gerekir (B. No: 2013/6325, 15/4/2014).

Bu gibi istisnai durumlarda Anayasa Mahkemesi öncelikle başvuru ileri sürdüğü mazereti ve sunduğu belgeleri inceleyerek mazereti kabul veya reddeder. Ancak bu

değerlendirmenin ardından başvuru hakkında kabul edilebilirlik ve esas yönlerinden bir inceleme yapılabilir. Bununla beraber başvurunun niteliğine uygun düştüğü takdirde mazeret ve kabul edilebilirliğe ilişkin tek bir taslak hazırlanıp bu iki husus birlikte de karara bağlanabilir.

Öte yandan başvurucunun ya da vekilinin başvuru süresi içinde başka bir şehirde ya da yurt dışında bulunması geçerli bir mazeret olarak görülmemektedir. Nitekim Mahkeme bir kararında, başvurucunun nihai yargı kararının avukatına tebliğ edildiği ve bu tarihlerde işverenine ait yapılması gereken işler için başka şehirdeki işyerinde görevli olarak bulunduğu için nihai karardan haberdar olmadığından bu durumun geçerli mazeret olarak değerlendirilmesi talebini haklı görmemiştir. Bilindiği üzere 7201 sayılı Kanun'un 11. maddesinde yer alan kural uyarınca vekil vasıtasıyla takip edilen işlerde tebligat vekile yapılır ve tebliğ edilen evrakın içeriğine göre bir kanun yoluna başvurulması söz konusu ise kanunda öngörülen süreler bu tarih itibarıyla işlemeye başlar. Mahkeme, bu nedenle başvurucunun anılan tarihler arasında başka şehirde bulunmasının bireysel başvuru yapmasını engeller nitelikte bir husus olmadığı ve haklı mazeret olarak değerlendirilemeyeceğini ifade etmiştir (B.No: 2012/1075, 12/2/2013).

VII. BİREYSEL BAŞVURULARIN YAPILMASI

74. Bireysel başvuru nasıl yapılır? Başvurunun Anayasa Mahkemesine mutlaka şahsen mi yapılması gerekir?

Bireysel başvuru, Kanun'da ve İÇTÜZÜK'te belirtilen şartlara uygun biçimde İÇTÜZÜK ekindeki ve Mahkemenin internet sitesinde yayımlanan başvuru formu kullanılarak Anayasa Mahkemesine doğrudan yapılabileceği gibi diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla da yapılabilir. Ayrıca başvurucunun mutlaka başvurusu hakkında karar veren derece mahkemeleri vasıtasıyla başvurusunu yapmak gibi bir yükümlülüğü de bulunmamaktadır. Herhangi bir mahkemedен başvurusunu yapabilmesi mümkündür.

Başvuru yapılmasına ilişkin Kanun ve İÇTÜZÜK'te benimsenen bu yöntemin bu güne kadarki uygulamasından başvurucular açısından Mahkemeye erişimde önemli bir soruna neden olmadığı gözlemlenmektedir. Bu konunun değerlendirildiği bir davada AİHM, başvurucuların ulusal mahkemelerin tamamı aracılığıyla Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmeleri nedeniyle başvuru yapmak için doğrudan Mahkemeye gelmelerine gerek bulunmadığını vurgulamış, başvuruda izlenen yöntemin karmaşık olmadığını da ifade etmiştir. (Hasan Uzun/Türkiye, B. No: 10755/2013, 30/4/2013).

2013 yılı başvurularına göre hazırlanan istatistiklere bakıldığında bu dönemde yapılan başvuruların yaklaşık %75'inin mahkemeler kanalıyla, yaklaşık %25'inin de doğrudan Anayasa Mahkemesine yapıldığı, konsolosluklar vasıtasıyla da başvuruların ulaştığı ancak bunların oranının %1'in altında kaldığı görülmektedir.

75. Cezaevlerinde tutuklu ve hükümlüler başvurularını nasıl yapabilirler?

İnsan haklarının korunması açısından oldukça hassas bir kategori oluşturan cezaevlerindeki tutuklu ve hükümlüle-

rin bireysel başvuru konusunda bilgilendirilmeleri amacıyla başvuru formu, kılavuzu ve bilgilendirmeye yarayan dokümanlar ceza ve infaz kurumlarına iletilmiş ve onların bu bilgi ve belgelere ulaşmalarına imkân sağlanmıştır.

Bilindiği üzere İçtüzük'te başvurunun yapılabileceği yerler Anayasa Mahkemesi dışında yalnızca mahkemeler ve yurt dışı temsilcilikler olarak belirtilmiştir. Ne var ki, ceza ve infaz kurumlarında tutuklu ve hükümlü bulunan kişiler bakımından bu kuralın uygulanmasının ortaya çıkartabileceği sakıncaların giderilmesi amacıyla, bu kişilere ceza ve infaz kurumları vasıtasıyla da başvuru imkânı tanınmıştır.

Özellikle avukat aracılığıyla başvuru yapma imkânı bulunmayan bu nitelikteki başvuru yapanlar, usulünce hazırlanmış olan başvuru form ve eklerini tutuldukları ceza ve infaz kurumu idaresine teslim edebilirler. Ceza ve infaz kurumu idaresince teslim alınan söz konusu başvuru evrakı ilgili Cumhuriyet Başsavcılığı vasıtasıyla Anayasa Mahkemesine ulaştırılmaktadır.

76. Başvuru formunun teslim edildiği mahkeme(ler)de ya da yurt dışı temsilcilik(ler)de ne gibi işlemler yapılmaktadır?

Mahkemeler ya da yurt dışı temsilciliklerine teslim edilen başvuru formu ve ekleri gerekli kayıt işlemleri yapıldıktan sonra elektronik ve fiziki ortamda Anayasa Mahkemesine ulaştırılır. Başvuru evrakının teslim edildiği merciler, yalnızca başvuru formunun teslim alınması, kaydı ve Anayasa Mahkemesine ulaştırılmasından sorumludurlar. Bu mercilerin başvuru evrakı ve eklerinde herhangi bir inceleme yetki ya da sorumluluğu bulunmamaktadır.

Dolayısıyla başvurunun usulüne uygun olarak yapılmasındaki sorumluluk tamamıyla başvuru yapanın üzerinde olup, bu mercilerin evrakın Anayasa Mahkemesine usulünce ulaştırılması dışında yükümlülüklerinin bulunma-

dığı bilinmelidir. Başvurunun yapıldığı mercide dava ve diğer yargılama işlemleri elektronik ortamda gerçekleştirilmekteyse UYAP kullanılarak form ve ekindeki veriler kaydedilir ve saklanır.

77. Bireysel başvurunun posta yoluyla yapılması mümkün müdür?

Bireysel başvurular Anayasa Mahkemesi, diğer mahkemeler ya da yurtdışı temsilciliklere bizzat başvuru formunun ve eklerinin teslimi yoluyla yapılabilir.

Mektup, telgraf ya da elektronik iletişim araçları kullanılarak başvuru yapılmasına imkân tanınmamıştır.

Ancak gelecekte Anayasa Mahkemesi Genel Kurulunun bu yöntemlerle ya da elektronik ortamda güvenli elektronik imza kullanılarak, başvuru yapılabilmesine ilişkin karar alabilme imkânı bulunmaktadır. Şu an için posta yoluyla başvuru yapılabilmesi mümkün değildir ve bu şekilde yapılan başvurular usulüne uygun olmadığından reddedilmektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesi, posta yoluyla yapıldığı ve dolayısıyla başvuru usulü izlenmediğini tespit ettiği altı yüze yakın başvuruyu işleme koymamıştır. 2013 yılı istatistikleri dikkate alındığında bir yıl içinde toplam başvuru sayısının yaklaşık on bin olduğu dikkate alınırsa posta yoluyla yapılan başvuruların %6 civarında bulunduğu ve çok da düşük olmayan bir oranı oluşturduğu söylenebilir.

78. Başvuruların yapılmasında en fazla karşılaşılan eksiklikler nelerdir?

Başvurucuların hak kaybına da yol açan formun doldurulmasındaki eksiklikler önemli bir sorun oluşturmaktadır. Bilindiği üzere Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuru formunun doldurulmasına ilişkin bir başvuru kılavuzu hazırlanmış ve bu kılavuz Mahkemenin internet sitesinde yayımlandığı gibi başvurucuların kolayca ulaşabilecekleri

mekânlarda erişimlerine sunulmuştur. (adliyeler ve ceza ve infaz kurumları vb.).

Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nün 59. maddesi uyarınca bireysel başvurular, kural olarak başvuru formu kullanılarak yapılmalı ve başvuru formunda yer alan tüm alanlar eksiksiz bir şekilde usulüne uygun olarak doldurulmalıdır. Buna rağmen bazı başvuru formu kullanıcıları, bazılarının başvuru formundaki ilgili alanlara çok kısa açıklamalar yazıp iddia ve talepleri için ayrı dilekçeler sundukları, diğer bir kısmının ise başvuru formunda istenen bilgilerle bağlantısız olan ve çoğu zamanda değerlendirmede dikkate alınmayacak hususlara yer verdikleri görülmektedir.

Oysa başvuru formunda, şikâyetlerini ve taleplerini kendilerine formda sunulan başlıklar çerçevesinde özlü bilgilerle ortaya koymaları beklenmektedir. Anayasa Mahkemesi başvuru formunun temel hak ihlali konusundaki nitelendirmesiyle bağlı olmamakla birlikte başvuru formunda şikâyet ve taleplerini usulünce formüle edememesi, eksik ya da hatalı bilgi ve belge sunmasının hak kayıplarına neden olabileceği unutulmamalıdır.

Öte yandan, derece mahkemelerinin kararlarının ya da bilirkişi raporlarının gerekçelerinin aynen aktarılması, hatta tanık beyanlarına geniş yer verilmesi formu gereksiz şekilde uzatmaktadır. Bilindiği üzere başvuru formunun kural olarak on sayfaya sınırlı tutulması gerekmektedir. Buna rağmen başvuru formu on sayfadan fazla ise bu forma ek olarak formun "Açıklamalar" kısmının on sayfayı aşmama biçiminde özetinin eklenmesi zorunludur. Bu nedenle başvuru formuna özlü bilgileri yazmaları eğer gerekirse formun ekindeki belgelere atfı yapılması gerekir.

Başvuru formu herhangi bir nedenle "başvuru formu"na ulaşamadıkları takdirde başvuru formunda bulunması gereken bütün bilgileri içeren ve aynı formatta bir dilekçeyle de başvuru yapabilirler. Ancak bu yolun ancak istisnai hallerde tercih edilmesi yerinde olacaktır.

79. Diğer mahkemeler ya da yurtdışı temsilcilikler aracılığıyla yapılan başvurularda harç dışında ayrıca avans ya da masraf alınmakta mıdır?

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru da başvuru harcı haricinde posta gideri avansı ödenmesi ya da posta pulu gönderilmesi şeklinde bir masraf kalemi bulunmamaktadır. 11/2/1959 tarih ve 7201 sayılı Tebligat Kanunu'nun "ücret ve masrafların peşin ödenmesi" başlıklı 5. maddesi uyarınca diğer mahkemeler ve konsolosluklar tarafından bireysel başvuruya ilişkin posta ücretlerinin, tebliğ yapılmasını isteyen kişi tarafından peşin olarak ödenmesi gerektiği ifade edilerek gönderi ücreti istenebileceği dikkate alınmalıdır. Dolayısıyla başvuru sahiplerinin Anayasa Mahkemesine gönderecekleri evrakın masrafı haricinde ayrıca posta gideri avansı yatırmaları veya pul göndermeleri gibi bir zorunluluğu yoktur.

80. Başvurucular Anayasa Mahkemesi ile yazışmalarını nasıl yapacaklardır?

Başvurulara ilişkin bilgi, belge ve diğer her türlü talebin mutlaka yazılı olarak yapılması gerekir. Sözlü olarak iletilen talepler dikkate alınmamaktadır. Başvurucuların, kanuni temsilci veya avukatlarının bizzat Mahkemeye gelerek başvurularının akıbeti konusunda bilgi elde edebilmeleri imkânı da bulunmamaktadır.

Aynı zamanda Anayasa Mahkemesi ile yazışmalar bireysel başvuru yapılmasındaki usule uygun olarak yapmak zorundadır. Diğer bir ifadeyle, bu konudaki taleplerin doğrudan Anayasa Mahkemesine veya diğer mahkemeler ya da yurt dışı temsilcilikler vasıtasıyla yazılı olarak iletilmesi şarttır.

Dolayısıyla posta ile gelen evrakın, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınması ve dosyaya dâhil edilmesi mümkün değildir. Bu çerçevede Bireysel Başvuru Bürosunca kendilerine eksikliğin giderilmesi yazısı gön-

derilenlere, posta yoluyla gönderilen belgelerin dikkate alınmayacağı bildirilmekte, buna rağmen posta yoluyla gönderilen belgelerle eksiklik tamamlanması söz konusu olmadığından başvuru idari yönden reddedilmektedir. (B. No: 2012/533, 22/4/2013 [İ.R.]).

Öte yandan bireysel başvuru dosyalarının tekemmül ettirilmesine ilişkin olarak Anayasa Mahkemesi tarafından verilen süreler kesin olup bu süreler içinde usulüne uygun olarak gönderilmeyen bilgi ve belgeler, başvurunun değerlendirilmesinde dikkate alınmaz ve dosyaya dâhil edilmez.

81. Başvurucu, başvurusunun ilerleyen aşamalarına ilişkin olarak bilgilendirilmekte midir?

Başvurucuya başvurusu kaydedildiğinde bu durumu belirten, aynı zamanda başvuru numarasını da içeren ve daha sonraki yazışmalarda bu numarayı mutlaka belirtmesi istenen bir yazı gönderilir.

Bunun dışında Mahkemeden başvurucuya başvurusu hususunda yazılı ya da sözlü herhangi bir bilgilendirme yapılmamaktadır. Bu noktada Bölümler ve Komisyonlarca verilen kabul edilebilirlik ve esasa ilişkin kararların tebliğ edildiğini hatırlatmakta yarar vardır.

Önümüzdeki dönemde başvurucunun Anayasa Mahkemesi önündeki başvurusunun hangi aşamada olduğunu internet üzerinden sorgulayabileceği bir ekran oluşturulması planlanmaktadır.

82. Başvurucu, hangi süreler içinde başvurusunun karara bağlanmasını beklemelidir?

Anayasa Mahkemesinde başvuruların incelenmesi herhangi bir süreye bağlanmamıştır. Bu nedenle bir başvurunun ne kadar sürede sonuçlanacağını önceden bilinmesi mümkün değildir. Mahkeme önündeki yargılamanın süresi; başvurunun niteliği, tarafların gerekli bilgileri Mahkemeye sunmasındaki özeni ya da duruşmalı olması gibi pek

çok etkene bağlı olarak deęiřecektir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi, başvuruları, sadece tarih itibarıyla geliş sırasına göre değil, önem ve aciliyeti gibi kıstasları da nazara alarak incelemeye alabilmektedir.

VIII. BİREYSEL BAŞVURULARIN İNCELENMESİ

83. Anayasa Mahkemesince bireysel başvuru çerçevesinde yapılacak incelemenin kapsamı nedir?

Anayasa Mahkemesinin incelemesi, yargı kararına temel oluşturan maddi olguların veya olaya uygulanacak kuralın belirlenmesini ya da kararı veren hâkim veya hâkimlerin takdir yetkisinin değerlendirilmesini içermez. İnceleme sadece başvuruçunun anayasal temel hak ihlali iddiasının doğruluğu üzerindedir.

Başka bir anlatımla Mahkeme, kendisine sunulan somut olay bağlamında başvuruçunun Anayasa'da işaret edilen haklarından birinin ihlal edilip edilmediği yönünden bir denetim yapmakla yükümlüdür. İhlalin tespiti hâlinde de bunun ortadan kaldırılması için alınması gerekli tedbirlere hükmedebilmektedir.

Bu çerçevede Mahkeme bir kararında, başvuruçunun bir anayasal hakkının ihlali iddiasını dile getirmediği, yalnızca derece mahkemelerinin kararlarının gözden geçirilmesini içeren başvuruların, Anayasa ve Kanun tarafından Mahkemenin yetki kapsamı dışında bırakıldığını bu nedenle de açıkça dayanaktan yoksunluk nedeniyle kabul edilemez bulunacağını ifade etmiştir. Kararda Anayasa Mahkemesinin, bireysel başvuru kapsamındaki temel hak ve özgürlüklere ilişkin anayasal hükümlere derece mahkemelerince saygı gösterilip gösterilmediğini denetlemekle görevli olduğu; derece mahkemelerinin yetki alanı içine giren yargılama sonucunun hatalı olduğu iddiasıyla yapılacak başvuruların ele alınması ve değerlendirmesinin ise mümkün olmadığına vurgu yapılmıştır (B. No: 2013/539, 16/5/2013).

Dolayısıyla, "ilke olarak derece mahkemeleri önünde dava konusu yapılmış maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyuşmazlıkla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması bireysel başvuru incelemesine konu olamaz." Bunun tek istisnası, derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının Anayasa'da yer alan hak ve

özgürlükleri ihlal etmiş olması ve bu kararların kendiliğinden adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda bariz bir takdir hatası veya açık keyfilik içermesidir (B. No: 2013/539, 16/5/2013).

84. Anayasa Mahkemesine yapılan bireysel başvuru, yeni bir itiraz ya da temyiz yolu mudur?

Anayasa Mahkemesi, mahkemelerin kararlarını her türlü hukuka aykırılık sorunu açısından inceleyebilecek bir süper temyiz makamı değildir. Nitekim Anayasa'nın 148. maddesinde "*Bireysel Başvuruda kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlarda inceleme yapılamaz*" hükmü yer almaktadır. Bu nedenle yüksek yargı organlarının temyiz incelemesinde, kanun gereğince baktığı hususlar kural olarak Anayasa Mahkemesinin değerlendirme kapsamı dışındadır.

Öte yandan derece mahkemelerinin işlemleri nedeniyle, temel hak ve özgürlükleri ihlal edildiği iddiasında olan kişilerin Anayasa Mahkemesine bireysel başvuruda bulunması anayasal bir haktır. Bu şekilde bir başvuruyu alan Anayasa Mahkemesi incelemesinde kişinin temel hak ve özgürlüklerinden birinin ihlal edilip edilmediğini araştırmak durumundadır. Eğer ihlal edildiği sonucuna varırsa da bu hak ihlalini gidermek üzere yapılması gerekenlere de hükmedebilmektedir. O hâlde bireysel başvuru, Anayasa Mahkemesinin bir temel hak ihlali iddiasını spesifik anayasa hukuku ve temel hak perspektifiyle incelemesine imkân tanıyan istisnai bir yargı yoludur.

Dolayısıyla Mahkeme kararlarının bireysel başvuru konusu temel haklara ilişkin olmayan yönlerinin Anayasa Mahkemesi tarafından incelenmesi söz konusu olmayacaktır. Bu, Anayasa Mahkemesi önüne getirilen mahkeme kararlarının belirli konularla sınırlı olarak incelenebileceğini de göstermektedir. Dolayısıyla, salt olağan kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara yönelik iddiaları içeren bir başvuru, Anayasa Mahkemesince öncelikle ve başvurunun esasına girilmeksizin reddedilir.

Bireysel başvurunun temyizden temel farkı, temyiz yolunda kanunun ve usulün doğru uygulanıp uygulanmadığı denetlenirken, bireysel başvuruda bir yargı kararı sonucunda bireyin temel hakkının ihlal edilip edilmediğinin incelenmesidir. Kanunların doğru uygulanmasını ve yorumlanmasını sağlamak temyiz mahkemelerinin görevidir. Oysa Anayasa Mahkemesi önüne gelen başvurularda kanunun doğru uygulanıp uygulanmadığı yönünden değil, temel hak odaklı bir inceleme yapacaktır. Bu anlamda kanunlar gerek idare gerekse mahkemeler tarafından doğru uygulanmış olsa bile, bir hak ihlali ortaya çıkabileceği gibi, kanunlar doğru uygulanmamış olsa bile bireysel başvuru kapsamında incelenmesi gereken bir hak ihlali meydana gelmemiş olabilir.

Nitekim Anayasa Mahkemesince de kanun yolunda gözetilmesi gereken hususlara ilişkin şikâyetlerin bireysel başvuruda incelenemeyeceğinin Anayasa'nın 148. maddesinin dördüncü fıkrasında belirtildiğine işaret edildikten sonra bu şekilde olduğu tespit edilen başvuruların açıkça dayanaktan yoksunluk kapsamında kabul edilemezliğine karar verilebileceği belirtilmiştir (B. No: 2013/6401, 23/1/2014).

Mahkeme bu çerçevede kanun yolu şikâyeti başlığı altında ele aldığı hususları da ifade etmiştir: dava konusu yapılan maddi olay ve olguların kanıtlanması, delillerin değerlendirilmesi, hukuk kurallarının yorumlanması ve uygulanması ile derece mahkemelerince uyuşmazlıkla ilgili varılan sonucun esas yönünden adil olup olmaması. Bununla birlikte bu incelememe mutlak nitelikte değildir ve bir istisnası vardır: *“Derece mahkemelerinin tespit ve sonuçlarının adaleti ve sağduyuyu hiçe sayan tarzda açık bir takdir hatası içermesi ve bu durumun kendiliğinden bireysel başvuru kapsamındaki hak ve özgürlükleri ihlal etmiş olmasıdır.”* (B. No: 2012/1027, 12/2/2013). Bu anlamda, kanun yolu şikâyeti niteliğindeki başvurular ancak yukarıda belirtilen ve istisnai nitelik taşıyan husus tespit edilemediği müddetçe Anayasa Mahkemesince incelenemez.

Anayasa Mahkemesi incelemesinde yukarıda belirtilen nitelikte istisnai durumun bulunup bulunmadığını değerlendiren başvurucunun “yargılama sürecinde iddia makamı ve katılan tarafın sunduğu deliller ve görüşlerden bilgi sahibi (olup) olamadığı..., kendi delillerini ve iddialarını sunma olanağı (bulup) bulamadığı..., iddia makamı ve katılan tarafça sunulan delillere ve iddialara etkili bir şekilde itiraz etme fırsatı (bulup) bulamadığı... ya da uyuşmazlığın çözüme kavuşturulmasıyla ilgili iddialarının derece mahkemesi tarafından (dinlenip) dinlenmediği... veya kararın gereksiz olduğuna ilişkin bir bilgi ya da kanıt (sunup) sunamadığı” gibi hususlara bakarak bir sonuca varmaktadır (B. No: 2013/6401, 23/1/2014).

Özetle, Anayasa Mahkemesi adil yargılanma hakkı bağlamında dava sonucunda derece mahkemelerince verilen karar ya da ulaşılan sonucun değil, yargılama sürecinin ve usulünün adil olup olmadığını denetlemektedir. Ne var ki bu güne kadar yapılan bireysel başvuruların büyük çoğunluğunun kabul edilemezlik kararıyla sonuçlanması ve başarı oranının oldukça düşük olması, başvurucularca bu hukuksal kurumun işlevinin yanlış değerlendirildiği ya da bir tür temyiz olarak algılandığının açık göstergesidir.

85. Bireysel başvuruların kayıt işlemi ve idari inceleme kimler tarafından ve nasıl yapılmaktadır?

Anayasa Mahkemesine doğrudan yapılan başvurular da bireysel başvuru evrakının alınmasının ardından başvurucuya alındı belgesi verilerek dosya ön inceleme için görevlinin önüne gitmektedir. Diğer mahkemeler ve konsolosluklar vasıtasıyla yapılan başvurularda ise dosya hem UYAP sistemi üzerinden hem de fiziki olarak Anayasa Mahkemesine gönderilmesinin ardından ön inceleme safahatı başlamaktadır.

Ön inceleme aşamasında görevli personel, ilgili rapor-törün gözetiminde dosyaya ilişkin bir ön değerlendirme formu hazırlamakta ve Mahkemenin istatistiklerine esas olmak üzere gerekli bilgilerin sisteme kaydını yapmaktadır.

dır. Başvuru formu ve eklerinde eksiklikler tespit edilmişse eksiklik tamamlama süreci başlatılır. Şayet başvuru sürecinde yapılmış ve dosya kapsamında da herhangi bir eksiklik de tespit edilememiş ise başvuru dosyasının kabul edilebilirlik incelemesi yapılmak üzere derhal Komisyonlar raporörlüğüne sevkı yapılmaktadır.

86. Başvurunun idari yönden reddi nedir? Buna karşı itiraz mümkün müdür?

Başvurunun süresinde yapılmaması ya da bireysel başvuru formu ve eklerinin gerekli şekilde şartlarını taşıyaması ve tespit edilen bu eksikliklerin verilen kesin sürelerde tamamlanmaması hâllerinde başvurunun idari yönden reddine karar verilir.

Anayasa Mahkemesince başvuru ya da temsilcisine gönderilen eksiklik tamamlama yazısında açıkça ön incelemede eksikliklerin tespit edildiği ve bunların 15 günlük verilen kesin süre içinde tamamlanması gerektiği, aksi takdirde başvurunun idari yönden reddedileceği hususları belirtilir. Başvurucunun buna rağmen öngörülen sürede eksiklikleri gidermediği, başka bir ifadeyle tam bir bireysel başvuru yapmadığı anlaşılırsa başvurunun idari yönden reddine karar verilir ve bu karar başvurucaya tebliğ edilir (B. No: 2012/1087, 25/3/2013).

İdari ret kararında ayrıca idari ret kararının tebliğ tarihinden itibaren yedi gün içinde Anayasa Mahkemesine itiraz etme hakkı bulunduğu, itirazların harca tabi olmadığı, varsa itirazların bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerektiği, aksi takdirde dilekçenin işleme konulmayacağı ihtarı da yapılmaktadır. İdari ret kararına itirazın bir dilekçe ile bireysel başvuru yapılmasındaki usul izlenerek yapılması gerekmektedir.

Başvurucunun idari ret kararına usulüne uygun biçimde itirazı, ilgili Komisyonlarca incelenerek karara bağlanır ve bu karar kesindir. Burada öncelikle idari ret kararının

yerinde olup olmadığı incelenmekte ve bu kararın usulüne uygun olduğu belirlendiği takdirde itirazın reddine karar verilmektedir (B. No: 2013/1936, 18/9/2013). İtirazın yerinde olduğuna kararı verilmesi durumunda ise başvurunun kabul edilebilirlik ve gerekirse esasının incelemesine gidilmektedir.

87. Bireysel başvuru dosyalarının Bölüm ve Komisyonlar arasında dağıtımı nasıl yapılır?

Bireysel Başvuru Bürosu tarafından kaydı yapıp numara verilen başvuruların Bölümler ve Komisyonlar arasında dağıtımı, otomatik olarak yapılır. Dolayısıyla bir başvurunun Bireysel Başvuru Bürosu tarafından Mahkeme Bilgi İşlem Sistemine kaydının yapıp numarası verildiği anda idari ret kararı verilmezse kabul edilebilirliği inceleyecek komisyon ve kabul edilebilir bulunması halinde esası değerlendirecek Bölümü tespit edilmiş olmaktadır. Nitelikleri itibarıyla birleştirilerek incelenmesi gereken dosyalar ilk olarak kayda alınan başvuru dosyasında birleştirilerek karara bağlanır.

Başvuruların Komisyonlar ve Bölümlerde görev yapan raportörler arasındaki dağılımı, raportörlerin uzmanlık ve iş durumu dikkate alınarak ilgili birim başraportörü tarafından yapılmaktadır.

88. Bireysel başvuruların incelenme sırası nasıldır?

Daha önce de vurgulandığı üzere bireysel başvuruların Bireysel Başvuru Bürosu tarafından kayda alınış sırasına göre incelenerek karara bağlanması esası benimsenmiştir. Bununla beraber Anayasa Mahkemesi, başvuruların konuları itibarıyla önemini ve aciliyetini göz önünde bulundurarak belirlediği kriterler çerçevesinde farklı bir inceleme sıralaması da yapabilir.

Örneğin başvurucunun yaşama hakkı ve maddi ve manevi varlığının bütünlüğü ile kişi hürriyeti ve güvenliğinin

ihlali iddiasını içeren başvurular önem ve aciliyet arz eden başvurular olarak değerlendirilip diğerlerine göre öncelikli olarak incelenip karara bağlanabilmektedir.

Ayrıca yaşam hakkı ve maddi ve manevi varlığının bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlikenin olduğu hallerle sınırlı olarak verilebilen tedbir kararı, niteliği gereği diğer işlerden daha öncelikli olarak karara bağlanmaktadır (B. No: 2013/9673, 30/12/2013).

89. Bireysel başvuru incelemesinde ispat yükü kimdedir?

İlke olarak başvuruya konu olayla ilgili delilleri sunarak iddialarını ispatlamak ve hangi anayasal hakkının hangi sebeplerle ihlal edildiğine dair açıklamalarda bulunarak hukuki iddialarını kanıtlamak başvurucunun yükümlülüğündedir (B. No: 2013/2355, 7/11/2013).

Nitekim Mahkeme bir kararında, başvurucu tarafından soyut bir şekilde sadece atıfta bulunularak dile getirilen birtakım Anayasa hükümlerinin ihlal edildiği iddiasını yeterli görmemiş, belirtilen hükümlerin somut olay bağlamında nasıl ihlal edildiğine ilişkin bir açıklamanın bulunmasını aramıştır. Mahkeme özellikle ihlal iddiasına konu olayın başvurucunun hakkını nasıl ve neden tehlikeye attığına dair somut kanıtlar ve inandırıcı gerekçeler beklemektedir (B. No: 2013/2355, 7/11/2013). Başvurucunun, somut olaya ilişkin salt bir iddiasının varlığı da yeterli olmamakta ayrıca bu iddiasının "*savunulabilir bir iddia*" olması gerekmektedir (B. No: 2013/1845, 7/11/2013).

Öte yandan başvurucu başvuru formunda sunduğu bilgilerin yanı sıra bu forma ek belgelerle de iddiasına dayanak delillerini Mahkemenin önüne getirmek durumundadır. Bununla birlikte başvurucunun iddialarını dayandırdığı belgelere kendisinin elinde olmayan zorlayıcı nedenlerle erişememesi hâlinde bu belgelerin Mahkeme tarafından resen temin edilmesini talep imkânı vardır. Ancak bunun gerekçelerini başvuru formunda belirtmesi zorunludur.

Anayasa Mahkemesi ancak başvuruçunun gerekçelerinin gerçekçi ve kabul edilebilir olduğuna kanaat getirirse bu bilgi ve belgeleri resen toplama yoluna gitmektedir (B. No: 2013/976, 9/1/2014).

Bu hususların da tartışıldığı bir kararında Mahkeme, başvuruçunun yargılama sürecine ilişkin şikâyetlerini destekler belgeleri (duruşma zabıtları ve mahkeme kararları gibi), haksız yere mahkûmiyet aldığı iddiasını soyut bir iddia olmaktan çıkaracak şekilde somutlaştıracak bilgi ve gerekçeleri sunmadığını, ihlal edildiğini iddia ettiği hakkının hangi nedenle ihlal edildiği ve buna ilişkin gerekçelerini ortaya koymadığı belirterek başvuruyu kanıtlanamamış şikâyet kapsamında değerlendirerek kabul edilemez bulmuştur. Ayrıca bu kararda Mahkeme, başvuruçunun sunması gereken bilgi ve belgelere erişmeye ilişkin bir sıkıntıdan da söz etmediğini vurgulamıştır (B. No: 2013/976, 9/1/2014).

90. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruların incelenmesinde resen bilgi ve belge toplayabilir mi ve gerekli görüldüğü kişileri dinleyebilir mi?

Anayasa Mahkemesi, kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi sırasında yasama, yürütme, yargı organları, kamu idareleri, kamu görevlileri, bankalar ile diğer gerçek ve tüzel kişilerle doğrudan yazışır. Gerekli olan her türlü bilgi ve belgeyi isteyebilir; her türlü belge, kayıt ve işlemi inceleyebilir. Mahkemece bilgi almak üzere her derece ve sınıftan kamu görevlileri ile ilgililer çağrılabilir, idare ve diğer tüzel kişilerden temsilci isteyebilir.

Mahkeme, başvuruçuyu ya da kamu otoritesinin, istenen bilgi ya da belgeyi sunmaktan kaçındığı ya da bir delili gizlediği yahut her ne suretle olursa olsun davet edildiği hâlde yargılamaya etkili bir şekilde katılmadığı kanaatine varırsa, bu durumdan gerekli sonuçları çıkararak kararını verir.

Öte yandan, Anayasa Mahkemesine UYAP sistemi üye-

rinden –sistem içinde bulunması kaydıyla- yüksek mahkemeler ve ilk derece mahkemelerinin dosyalarına erişim imkânı sağlanmıştır. Başvuru ile bağlantılı olan diğer mahkemelere ait dava dosyaları sistem üzerinden ilişkilendirilmek suretiyle zaman kaybedilmeden ilgili dava dosyası yanı sıra bu dosya ile bağlantılı hazırlık ve infaz evrakındaki bilgilere de ulaşabilmektedir. Ayrıca bu yolla özellikle başvuru formunda ya da ekleri arasında yer verilen belge ve bilgilerin doğruluğu kontrol edilebilmektedir.

91. Anayasa Mahkemesi tanık dinleyebilir mi, bilirkişi atayabilir mi, keşif ya da duruşma yapabilir mi?

Bilindiği üzere Komisyonlar başvuruların kabul edilebilirliği konusundaki kararlarını dosya üzerinden vermek zorundadırlar.

Bölümler de kural olarak başvuruları dosya üzerinden incelemekle beraber, resen ya da başvuru veya Adalet Bakanlığının talebi üzerine gerekli görülmesi hâlinde duruşma da yapabilirler. Duruşma yapılmasına karar verilmesi hâlinde, duruşmanın yeri, günü ve saati ilgililere bildirilir. Duruşma esnasında duruşma tutanağı düzenlenir. Tutanak örnekleri, talepleri hâlinde başvuru ve Adalet Bakanlığı ile varsa diğer ilgililere verilir.

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruların incelenmesi esnasında istisnai de olsa tanık dinleyebilir, bilirkişi atayabilir veya keşif yapılmasına karar verebilir.

92. Bireysel başvurunun incelenmesinde Anayasa Mahkemesine ulaşan bilgi ve belgeler başvuru ile paylaşılacak mıdır?

Anayasa Mahkemesi önünde incelenmekte olan başvuruya ilgili olarak resen temin edilen ya da ilgililerce dosyaya sunulan bilgi ve belge, adil yargılamanın gerektirdiği hallerde 15 (onbeş) günlük süre içinde görüşlerini sunabilmeleri için başvurucuya tebliğ edilir.

Ayrıca kabul edilebilirliğine karar verilen başvurunun bir örneğinin bilgi için Adalet Bakanlığına gönderilmesinin ardından, eğer Adalet Bakanlığı yazılı görüşünü bildirirse, bu görüş de varsa kendi değerlendirmelerini 15 (onbeş) gün içinde sunması için başvurucuya tebliğ edilir. Ancak Adalet Bakanlığının bir görüş bildirmediği hâllerde dosyaya giren yeni bir bilgi olmadığından başvurucuya bu anlamda bir tebligat yapılması söz konusu olmayacaktır.

Başvurucunun kendisine yapılan tebligatlar üzerine verdiği cevabında daha önceki şikâyetlerinden farklı ihlal iddiaları ileri sürmesi halinde bunlar kabul edilebilirlik kriterleri bağlamında ayrıca değerlendirilip bir karara bağlanacaktır.

93. Bireysel başvuru yapılması, başvuruya konu kamu işleminin infazını ya da icrasını durdurur mu?

Bireysel başvuru yapılmasının kesinleşen kamu işlemine yönelik doğrudan bir etkisinin bulunmaması nedeniyle, bu işlemin infaz ya da icrasının durdurulması söz konusu olmamaktadır. Ülke olarak Anayasa Mahkemesinin nihai kararına kadar başvuru konusu işlem geçerliliğini sürdürür ve dolayısıyla da etkili olmaya devam eder. Bunun tek istisnası aşağıdaki soruda açıklanan tedbir kararının alınmasıdır.

94. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruda tedbir kararı verebilmesinin şartları nelerdir?

Anayasa Mahkemesi, tedbir kararı almayı çok istisnai durumlarda kabul etmektedir. Başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşıldığına üzerine, Bölümlerce esas inceleme aşamasında gerekli tedbirlere resen veya başvurucunun talebi üzerine karar verilebilir.

Bu gibi istisnai durumlara özgü olarak başvurunun esas incelemesine geçilmesini de hızlandıran mekanizmalar kabul edilmiştir: Tedbir kararına başvurulmaması hâlinde

başvurucunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir tehlike bulunduğu anlaşılmaması üzerine, Komisyonlarca başvurunun kabul edilebilirlik incelemesi derhâl yapılarak, tedbir hususunu karara bağlamak üzere başvuru ilgili Bölüme gönderilir.

Anayasa Mahkemesi tedbir talepli başvurularla ilgili uygulamasında başvuruların tedbire ilişkin kısmı ile kabul edilebilirlik ve esasa dair incelemesini birbirinden ayırmakta, tedbir talebini işin aciliyetine binaen ayrı ve öncelikli olarak ele almakta ve sonuçlandırmaktadır. Mahkeme, başvurucunun sınır dışı edilme işlemine karşı doğrudan tedbir talepli olarak Anayasa Mahkemesine başvurduğu 2013/6782 bireysel başvuru numaralı dosyada, tedbir talebine ilişkin incelemeyi kabul edilebilirlikten metin olarak da tamamen ayırmış ve bu konuda münhasıran bir karar vermiştir. Başka bir anlatımla Mahkeme tedbir konusunda kararını verip bunu başvurucuya bildirirken kabul edilebilirlik hususunu daha sonraya bırakmıştır. Başvuru, ivedilikle ve öncelikli olarak ele alınmış ve sınır dışı edilmesi durumunda başvurucunun yaşamına ya da maddi ve manevi bütünlüğüne yönelik ciddi bir riskin var olup olmadığı dosya içeriğinde sunulan bilgi ve belgeler ile yetkili birimlerinden derhal getirtilen belgeler ışığında değerlendirilmiş ve başvurucunun sınır dışı edilmesi halinde yaşamına ya da maddi ve manevi varlığına yönelik ciddi bir risk ile karşılaşacağı konusunda esaslı bir neden gösterilmediği belirtilerek tedbir talebinin reddine karar verilmiştir.

Mahkeme 2013/1243 bireysel başvuru numaralı kararında ise idari bir işlem olan sınır dışı edilme işlemine karşı hukukumuzda idari yargı yollarına başvurulması ve yürütmeyi durdurma talebinde bulunulmasının mümkün olduğunu, ancak idari yargı yoluna başvurunun sınır dışı edilme kararını otomatik olarak askıya alma etkisi olmadığını tespit ederek ilgilinin bireysel başvuruda tedbir talebinde bulunabilmek için idari yargı mercileri önündeki davasının sonuçlanmasını beklemek zorunda bırakılama-

yacağını ifade etmiştir

Nitekim Mahkemenin bir kararında, başvuruçunun yaşamına ya da maddi veya manevi bütünlüğüne yönelik bir tehlike olduğu iddiasının ciddi bulunması nedeniyle “*tedbir talebinin kabulüne*”, Mahkemece yeniden bir karar verilinceye kadar başvuruçunun Cezayir’e sınır dışı edilmesine ilişkin idari işlemin uygulanmamasına ve ara kararının gereğinin ivedi olarak ifası için İçişleri Bakanlığına bildirilmesine karar vermiştir (B. No: 2013/9673, 30/12/2013).

Bölüm tedbire karar vermesi hâlinde gereğinin ifası için bunu ilgili kişi ve kurumlara bildirir.

Öte yandan tedbir kararı verilen başvurunun esası hakkındaki kararın en geç altı ay içinde alınması gerekir. Tedbirin devamı konusunda yeni bir karar alınmadığında, başvuruçunun hakkının ihlal edilmediğine ya da başvurunun düşmesine karar verildiği durumlarda tedbir kararı kendiliğinden kalkar.

Neticede Anayasa Mahkemesi mevzuatı ve içtihadı çerçevesinde, sınır dışı etme kararına karşı ilgililer, diğer başvuru yollarını tüketme zorunda olmaksızın doğrudan tedbir talebi ile Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yapabilmekte, tedbir talepli başvurular durumun gerektirdiği şekilde çok kısa sürede karara bağlanmakta ve başvurunun niteliğine göre derhal tedbir kararı verilebilmektedir.

95. Anayasa Mahkemesi, AİHM önündeki başvurularda olduğu gibi dostane çözüm yolunu kullanabilecek midir?

Anayasa Mahkemesi önünde başvuruların dostane çözüm usulüyle sonuca bağlanması düzenlenmemiştir. Ancak Anayasa Mahkemesi, kendisi dışında başka bir usulle de olsa ihlalin ve sonuçlarının giderildiğini yani mağdur sıfatının ortadan kaldırıldığını tespit etmesi hâlinde başvuru hakkında düşme kararı verebilecektir.

Bilindiği üzere, 6384 sayılı Kanun ile 23/9/2012 tarihinden önce AİHM’e yapılmış makul sürede yargılanma hak-

kı şikâyeti içeren başvuruları inceleyip, ihlal tespit ettiğinde tazminat ödemek suretiyle ihtilafı çözüme kavuşturmak üzere Bakanlık nezdinde bir Komisyon oluşturulmuştur. Hatta bu Komisyonun yetki alanının Bakanlar Kurulu kararı ile AİHM önündeki diğer temel hak ihlallerine yönelik şikâyetleri içeren başvuruları da kapsayacak şekilde genişletilmesi imkânı vardır. Anayasa Mahkemesine yapılan belli nitelikteki başvurular açısından da benzer bir yolun ihdasının hem bu tür uyuşmazlıkların kısa sürede sonuçlanması hem de Anayasa Mahkemesinin önündeki yoğun iş yükünün azaltılması açısından yararlı olacağı değerlendirilmektedir.

96. Bireysel başvurudan vazgeçmek mümkün müdür? Sonuçları nelerdir?

Bireysel başvurudan feragat mümkündür. Başvurucunun davasından feragati hâlinde düşme kararı verilir.

Ancak feragat edilen bir başvuru hakkında, Anayasa'nın uygulanması veya yorumlanması veya temel hakların kapsamının ve sınırlarının belirlenmesi ya da insan haklarına saygının gerekli kılması hâllerinde düşme kararı verilmeyerek Anayasa Mahkemesi tarafından incelemeye devam edilmesi kararı alınabilir ve bu başvuru esastan sonuçlandırılabilir.

Anayasa Mahkemesi başvurucunun daha sonra gönderdiği bir dilekçeyle, talep sonucundan vazgeçtiğini bildirmesini 6216 sayılı Kanun'un 50. maddesinin (5) numaralı fıkrası ve İçtüzük'ün 80. maddesinin (1) numaralı fıkrasının (a) bendi kapsamında bir feragat olarak değerlendirmiş ve başvurunun İçtüzük'ün 80. maddesinin (2) numaralı fıkrasına uyarınca incelenmesine devam edecek bir durum da tespit etmediğinden başvuru hakkında düşme karar vermiştir (B. No: 2012/69, 12/2/2013).

Öte yandan, başvurudan feragat halinde başvuru harcının iade edilip edilmeyeceği sorusu gündeme gelmektedir. Başvurunun düşme kararıyla sonuçlanması durumunda

bireysel başvuru harcının iade edilip edilmeyeceği konusu, 6216 sayılı Kanun ve İÇTÜZÜK'te özel olarak düzenlenmemiştir. Bu nedenle sorunun çözümü için *“bireysel başvuruların incelenmesinde, bu Kanun ve İÇTÜZÜK'te hüküm bulunmayan hâllerde ilgili usul kanunlarının bireysel başvurunun niteliğine uygun hükümleri uygulanır.”* hükmünü içeren 6216 sayılı Kanun'un 49. maddesi gereğince 6100 sayılı Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nun 312. maddesine dayanılmıştır. Bu maddedeki *“Ferağat veya kabul beyanında bulunan taraf, davada aleyhine hüküm verilmiş gibi yargılama giderlerini ödemeye mahkûm edilir. Ferağat ve kabul, talep sonucunun sadece bir kısmına ilişkin ise yargılama giderlerine mahkûmiyet, ona göre belirlenir”* ifadesi feragat beyanında bulunan tarafın yargılama giderlerinden sorumlu olacağını düzenlemektedir.

Düşme kararına rağmen başvuru harcının iade edilmemesi, başvuru harcının ne amaçla tahsil edildiğiyle de doğrudan ilişkilidir. Bilindiği üzere bireysel başvuru harcı, başvuru sürecinin başlatılması için alınmaktadır. Anılan sürecin, esas hakkında inceleme ile sonuçlanması zorunlu olmayıp, ön inceleme veya kabul edilebilirlik incelemesi neticesinde de sona ermesi mümkündür. Bu yüzden, Mahkeme, fazla veya yersiz olarak tahsilat yapılması hâlleri hariç, başvurudan feragat durumunda bireysel başvuru harcının iadesinin mümkün olmadığına karar vermiştir (B.No: 2012/69, 12/2/2013).

IX. ANAYASA MAHKEMESİNİN BİREYSEL BAŞVURUDA VERDİĞİ KARARLAR

97. *Bireysel başvuruya ilişkin verilebilecek kararlar nelerdir?*

Bireysel Başvuru Bürosunca başvuruların kayıt, numara verme, tarama ve varsa eksikliklerin giderilmesi işlemleri tamamlandıktan sonra komisyonlar raportörlüğü birimine sevki yapılır. Ancak eğer süre aşımı konusu açık ise ya da yapılan bildirimle rağmen süresinde eksiklikler tamamlanmamışsa idari yönden ret karar taslağı hazırlanıp komisyonlar başraportörünün imzasına sunulur ve bu şekilde idari ret karar taslakları oluşturulur.

Komisyonlar ise ilk olarak idari ret kararına itiraz edilmesi halinde, söz konusu başvuru için itirazın kabul ya da reddine karar verir. Düşme kararı da komisyonlarca alınabilecek kararlardan biridir. Bununla beraber komisyonlar asıl olarak Bölümler tarafından oluşturulan ilkeleri dikkate alarak başvuruların kabul edilebilir ya da kabul edilemez olduğu kararını alırlar. Komisyonlarda ancak oy birliği ile bir karar alınabildiğinden bunun sağlanamadığı hallerde ilgili dosya hakkında, uyuşmazlık konusunun çözüme kavuşması için bölüme havale kararı verilir.

Öte yandan Komisyonların, İçtüzük'ün 33. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca başvurunun hem anayasal açıdan hem de uğranılan zarar açısından önemli olması, bir ilke kararını gerektirmesi ya da alınabilecek kararın önceki bir kararla çelişebilecek nitelikte olması hallerinde başvurunun kabul edilebilirliği konusunda karar vermeyip, başvuruyu Bölüme sevk kararı alabilmeleri de mümkündür.

Komisyonlarca verilen karar üzerine Bölümlere intikal ettirilen başvurulara ilişkin olarak Bölümler tarafından bir temel hakkın ihlal edildiği ya da edilmediği yönünde iki tür karar alınması mümkündür. Ayrıca Bölümlerin bir hakkın ihlal edildiğine karar vermesi halinde başvurucunun talebi olması hâlinde ayrıca tazminata da hükmedilmesi mümkündür. İhlalin ve sonuçlarının salt tazminat ödemekle ortadan kaldırılamaması halinde de yeniden yargılama

yapmak üzere dosyanın ilgili mahkemesine gönderilmesi kararı da alınabilmektedir.

Öte yandan Bölümler bir başvurunun kabul edilemez olduğu yönünde karar alabileceği gibi başvuru hakkında şartları oluşmuşsa düşme kararı da verebilmektedir.

98. Komisyonlarca kabul edilebilir bulunan başvuru hakkında sonradan kabul edilemezlik kararı verilebilmesi mümkün müdür?

İlke olarak kabul edilebilirlik hususu Komisyonlar tarafından karara bağlanır.

Bununla beraber Bölümler, kabul edilebilirliğe ilişkin bir engelin varlığını esas inceleme aşamasında tespit etmeleri ya da bu durumun kabul edilebilirlik kararı alınmasından sonra ortaya çıkması hâlinde, başvuru hangi aşamada olursa olsun başvurunun esasını karara bağlamadan önce kabul edilemezlik kararı verebilirler.

Şimdiye kadarki uygulamada Komisyonlarca yapılan kabul edilebilirlik incelemesinde, dosyada başvuru konusu edilen hususlardan bir kısmının kabul edilebilir nitelikte görülmesi hâlinde ayrı bir kısmi kabul edilemezlik kararı verilmemekte, başvurudaki hususların birlikte değerlendirilmesi için dosyanın bütün hâlinde bölüme sevki yapılmaktadır. Bu uygulama, verilecek kısmi kabul edilebilirlik ya da edilemezlik kararlarının neden olabileceği zaman kayıplarının ve esas incelemesi aşamasındaki olası karışıklıkların önüne geçilmesi amacını taşımaktadır.

99. Kabul edilebilirlik ve esas incelemesinin birlikte yapılması hangi hallerde mümkündür?

Kural olarak başvuruların kabul edilebilirlik incelemesi Komisyonlarca, esas incelemesi Bölümlerce yapılmaktadır. Bununla beraber Komisyonlarca başvuru hakkında oybirliği sağlanamadığı ya da başvurunun İçtüzük'ün 33. maddesinin (3) numaralı fıkrası uyarınca *kabul edilebilirliği*

konusunda karar verilmeyip Bölüme sevk kararı alındığı hallerde Bölümler ilke olarak kabul edilebilirlik ve esası ayrı ayrı incelerler. Ancak Bölümler somut başvuruda kabul edilebilirliğin esasa bağlı olduğu gerekçesi veya başka gerekçelerle kabul edilebilirlik ve esası birlikte inceleme kararı alabilirler. Nitekim Mahkeme, şimdiye kadarki uygulamasında bu usulü oldukça sık olarak tatbik etmiştir (Bkz. B. No: 2013/2116, 23/1/2014).

100. Kabul edilebilirlik kararı ile esasa ilişkin karar arasındaki fark nedir?

Anayasa Mahkemesi önünde bireysel başvurular ön inceleme aşamasını dikkate almadığımızda esas itibarıyla iki aşamalı bir incelemeye tâbi tutulmaktadır. İlk olarak başvurunun kabul edilebilirlik şartlarını (başvuru yollarının tüketilmemesi, yetki kuralları vb.) taşıyıp taşımadığına bakılır. Bu şartları taşımayan başvurular, başka bir inceleme yapılmaksızın kabul edilemezlik kararı ile sonlandırılır. Kesin nitelikteki ve kural olarak Komisyonlar tarafından verilen bu karar, başvurunun esasına ilişkin bir inceleme yapılmaksızın alınmaktadır. Kabul edilebilirlik kararı, o başvurunun esasının incelenebilmesi için gerekli şartları taşıdığını ifade etmekten başka bir anlam taşımamaktadır.

Başvuruya konu olayda temel hak ihlalinin bulunup bulunmadığı yönündeki inceleme ise esas aşamasında ve sadece Bölümler tarafından yapılmaktadır. Bu kararda bir temel hak ihlalinin bulunup bulunmadığı ve şayet böyle bir ihlal tespit edilmişse bunun giderilmesi için yapılması gerekenler belirtilmektedir.

101. En çok karşılaşılan kabul edilemezlik nedenleri hangileridir?

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu yeni bir hak arama yolu olması nedeniyle toplumun büyük kesimi tarafından bu müessesenin mahiyetinin henüz tam olarak kavranmadığı görülmektedir. Özellikle Anayasa ve 6216

sayılı Kanun hükümlerine dayalı yerleşik içtihadın henüz oluşmamasından kaynaklanan belirsizlik yüzünden Anayasa Mahkemesine kabul edilebilirlik koşullarını taşımayan çok sayıda başvuru yapılmıştır. Bu nedenle bu güne kadar verilen kararlar arasındaki kabul edilemez bulunanlar oransal olarak büyük bir çoğunluğu teşkil etmektedir.

Bireysel Başvuru Bürosunca yapılan ilk inceleme sonrasında, 2014 yılı Ocak ayı itibarıyla çoğunluğu tespit edilen eksikliklerin süresinde giderilmemesi ve süre aşımı nedenine dayalı olmak üzere 1.150'ye yakın idari ret kararı verilmiştir.

Mahkemenin yetkisine ilişkin kabul edilebilirlik kriterleri içinde en fazla kabul edilemezlik kararı zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle verilmiştir. 6216 sayılı Kanun'un 74. maddesinde açıkça belirtilmesine ve Mahkeme tarafından birçok kez açıklanmasına rağmen 23/9/2012 tarihinden önce kesinleşen kararlara ilişkin başvurular başlangıçta çoğunluğu oluşturmuş ve bunlar zaman yönünden yetkisizlik nedeniyle kabul edilemez bulunmuştur.

Yetki başlığı altında verilen kabul edilemezlik kararlarının dayandığı diğer nedenler ise kişi ve konu bakımından yetkisizliklerdir. Özellikle kamu tüzel kişileri tarafından yapılan çok sayıda başvuru ile özel hukuk tüzel kişilerinin kendi tüzel kişilikleriyle doğrudan ilişkili olmayan bazı hak ihlali iddialarını içeren başvurular Mahkeme tarafından kişi bakımından yetkisizlik nedeniyle reddedilmiştir. Ayrıca bireysel başvuru konusu hakların neler olduğu ve kapsamının Anayasa ve Kanun'da açık bir şekilde belirtilmemesi nedeniyle farklı haklara ilişkin neredeyse her yeni başvuruda konu bakımından yetkinin ele alınması gerekmektedir. Bununla beraber Mahkemenin yer bakımından yetkisine ilişkin henüz bir kararı bulunmamaktadır.

Bireysel başvurunu ikincilliği konusunun pek çok başvurucu tarafından göz ardı edildiği görülmektedir. Kabul edilemezlik kararlarının dayandığı bir diğer önemli gerekçe ise kanunda öngörülmuş başvuru yollarının usulünce tüketilmemiş olmasıdır.

Öte yandan şekli nitelikteki diğer kabul edilebilirlik kriterlerini karşılamakla birlikte ortada herhangi bir temel hak ihlalinin bulunmadığı, Anayasa, AİHM ve Anayasa Mahkemesinin yerleşik içtihadı doğrultusunda yapılan değerlendirmede bariz biçimde görülmekteyse bu başvuruların açıkça dayanaktan yoksun olduğu gerekçesiyle kabul edilemezliğine karar verilmektedir. Bu kapsamda başvuruçuların dile getirdiği temel hak ihlali iddialarının pek çoğunun temyiz mercii ya da kanun yolu şikâyeti niteliğinde olduğu görülmektedir. Bu durumun, bireysel başvurunun başvuruçularca bir süper temyiz incelemesi olarak algılanmasından kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bir ihlalin olmadığına açık olduğu şikâyet ile kanıtlamamış şikâyet olarak vasıflandırılan başvurular da azımsanmayacak orandadır. Ancak Mahkeme şimdiye kadar karmaşık ve zorlama şikâyet olduğu gerekçesiyle açıkça dayanaktan yoksunluk kriterini kullanarak bir kabul edilemezlik kararı vermemiştir.

Anayasa Mahkemesi Bölümleri tarafından az sayıda da olsa İtüzük'ün 80. maddesi uyarınca düşme kararı verilmiştir (Bkz., B. No: 2013/66, 16/5/2013).

Öte yandan Mahkemenin başvuru hakkının kötüye kullanıldığı, mükerrer nitelikte olduğu ya da başvurunun anayasanın uygulanması ve yorumlanması açısından önem taşımadığı ve başvuruçunun önemli bir zararının bulunmadığı gerekçesiyle bir kabul edilemezlik kararı vermediği de görülmektedir.

102. Bireysel başvuruda düşme kararı verilebilir mi?

Anayasa Mahkemesince bir bireysel başvuruya ilişkin olarak incelemenin sürdürülmesini haklı kılan bir sebep kalmadığı tespit edildiğinde başvuru hakkında düşme kararı alınabilmektedir.

Örneğin başvuruçunun davadan açıkça feragat etmesi, davasını takipsiz bıraktığının anlaşılması, ihlalin ve sonuçlarının ortadan kalkmış olması ya da Anayasa Mahke-

mesince saptanan benzer nitelikteki başka bir gerekçeden ötürü başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir sebep bulunmadığı durumlarda başvuru hakkında düşme kararı verilir.

Mahkemenin düşme kararı verdiği bir kararında da vurgulandığı üzere, başvuruçunun ilk derece mahkemesinde açmış olduğu davanın kanun ve usul hükümlerine aykırı olacak biçimde açılmamış sayılmasına karar verilmesi ve bu kararın Yargıtayca onanması adil yargılanma hakkının ihlalini teşkil etmektedir. Ancak bu konuda bireysel başvuru yapıldıktan sonra, başvuru konusu karardaki maddi hatanın düzeltilmesi talebinin Yargıtay'ca kabul edildiği ve ilk derece mahkemesinin davanın açılmamış sayılmasına dair kararının bozulduğu; başvuruya konu dava dosyasının ilk derece mahkemesince yeniden esasa kaydedildiği ve hâlen derdest olduğu Anayasa Mahkemesince tespit edilmiştir. Bu nedenle başvurunun incelenmesinin sürdürülmesini haklı kılan bir neden görmeyen Mahkeme, başvuru hakkında düşme karar vermiştir (B. No: 2013/66, 16/5/2013).

103. Anayasa Mahkemesi esasa ilişkin hangi kararları verebilir ve bu kararların özelliği nedir?

Bölümler kabul edilebilir olduğuna karar verilen bir başvuru hakkında bir temel hakkın ihlal edildiği ya da edilmediği yönünde iki tür karar almaktadırlar.

Kamu işleminde ihlal bulunmadığı kararı, işlemin bireysel başvuru kapsamındaki anayasal bir hakkını ihlal etmediğinin tespiti anlamına geldiğinden kişilerin hakları üzerinde bir değişiklik meydana getirmemektedir. Başvuruya konu kamu gücü işleminin uygulamasına devam edilir ve aynı şekilde sonuçlarını meydana getirmeyi sürdürür.

Ancak bir temel hakkın ihlalinin tespiti kararı ise yeni bir durum ortaya çıkardığından Anayasa Mahkemesinin ihlalin ve sonuçlarının ortadan kaldırılması için yapılması gerekenlere de hükmetmesi gerekir.

104. Bölümlerce verilen bir hakkın ihlal edildiği yönündeki kararın sonuçları nelerdir?

Anayasa Mahkemesi, kamu işlemiyle bir temel hakkın ihlal edildiğini tespit ederse, öncelikle bu ihlalin giderilmesi için yeniden yargılama yapılmasına gerek olup olmadığına karar vermelidir.

Yeniden yargılama yapılmasında hukuki yarar yoksa başvuru lehine uygun bir tazminata hükmedilebilir. Ancak tazminat miktarının tespitinin, daha ayrıntılı bir incelemeyi gerektirmesi hâlinde, Bölüm bu konuyu kendisi karara bağlamaksızın genel mahkemelerde dava açılması yolunu da gösterebilir.

Yeniden yargılama yapılması hukuki bir gereklilik ise ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldırmak için Anayasa Mahkemesi dosyayı ilgili mahkemeye gönderir. İlgili mahkeme, Bölümün ihlal kararında açıkladığı ihlali ve sonuçlarını ortadan kaldıracak şekilde yeniden yargılama yapar ve mümkünse dosya üzerinden ivedilikle karar verir.

Öte yandan Anayasa Mahkemesi kararında, gerekli görüldüğü takdirde, ihlalin ve sonuçlarının hangi şekilde ortadan kaldırılabileceği hususunda yapılması gerekenler belirtilir.

105. Anayasa Mahkemesi inceleme sonucunda ihlal tespit ettiğinde ayrıca tazminata da hükmedebilmekte midir?

Anayasa Mahkemesi ihlal tespit ettiği bir dosyada başvurucuların taleplerinin de olması halinde ihlalin giderilmesi açısından gerekli görülürse maddi ya da manevi tazminata hükmedebilmektedir. Mahkemenin maddi tazminata hükmetmek için başvuru zararını ispata ilişkin gerekli belgeleri başvurusuna eklemesi ve zarar ile ihlal iddiası arasında uygun illiyet bağını ortaya koyması gerekmektedir (Bkz. B. No: 2013/817, 19/12/2013).

Öte yandan Mahkeme tespit edilen temel hak ihlali nedeniyle başvuru zararının da doğduğu

nu belirlediği takdirde, ihlalin ağırlığı ve uğranılan manevi zararı da göz önünde tutmak suretiyle AİHM'in benzer durumlarda hükmettiğine yakın bir miktarın manevi tazminat olarak ödenmesine de hükmetmektedir. Mahkemenin özellikle uzun yargılama şikayetleri içeren başvurularda, makul sürede yargılanma hakkının ihlal edildiği sonucuna varması hâlinde takdiren başvuru lehine bir manevi tazminat kararı da alınmaktadır (B. No: 2013/772, 7/11/2013).

106. Bireysel başvuruda yargılama giderlerinden kim sorumludur? Vekâlet ücreti ve yargılama masrafları konusunda nasıl bir karar verilmektedir?

Anayasa Mahkemesi 6216 sayılı Kanun ve İçtüzük'te hüküm bulunmayan hâllerde bireysel başvurunun niteliğine uygun düştüğü ölçüde diğer usul kanunlarının ilgili hükümlerini uygulayabilmektedir. Bu çerçevede usul kanunlarımız çerçevesinde, talep olup olmadığına bakılmaksızın ihlal kararı verilmesi durumunda başvuru lehine vekâlet ücreti ve yargılama giderlerine hükmedilmesi gerektiği görülmektedir. Dolayısıyla Anayasa Mahkemesi, bir başvuruda ihlal tespit ettiği takdirde başvuru lehine ödediği bireysel başvuru harcının ve başvuru eğer bir avukat ile temsil edilmişse, o yılki Avukatlık Asgari Ücret Tarifesi esaslarına göre belirlenen vekalet ücretinin başvurucuya ödenmesine de karar vermektedir (Bkz., B. No: 2013/2168, 23/1/2014).

Ancak başvurunun kabul edilemez bulunması veya esasa geçilerek bir hakkın ihlal edilmediğine karar verilmesi halinde yargılama giderlerinin başvuru üzerinde bırakıldığını da belirtmek gerekir (Bkz., B. No: 2013/6401, 23/1/2014).

Başvurucunun adli yardımdan yararlanmasına karar verildiği başvurularda başvurunun kabul edilemez bulunması veya esasa geçilerek bir hakkın ihlal edilmediğine karar verilmesi hallerinde Mahkeme, başvurunun niteliği ve başvuru lehine ekonomik durumunu dikkate alarak

yargılama giderinin kamu üzerinde bırakılması ya da başvurucudan alınmasına hükmedebilmektedir (Bkz., B. No: 2013/1343, 24/1/2014).

Başvurunun reddi hâlinde Mahkemece uygun görülürse adli yardımdan yararlanan başvurucunun, yargılama giderlerini en çok bir yıl içinde aylık eşit taksitler hâlinde ödemesine de karar verilebilir. Adli yardım kararından dolayı tahsil edilmeyen başvuru harcı ve Devletçe ödenen veya muaf tutulan yargılama giderlerinin tahsilinin, adli yardımdan yararlanan başvurucunun mağduriyetine neden olacağı Mahkemece açıkça anlaşılırsa, Mahkeme, hükümde başvurucunun harcı ödemekten kısmen veya tamamen muaf tutulmasına da karar verebilir (Bkz. B.No: 2013/4320, 31/12/2013).

107. Kararlar kimlere tebliğ edilmektedir?

Bölümler ve Komisyonlarca verilen kararların birer örneği başvurucuya, Adalet Bakanlığına ve diğer ilgililere tebliğ edilir. Mahkemenin bir ihlalin varlığını tespit ettiği ve bunun giderilmesi için yeniden yargılamada hukuki yararın olduğuna kanaat getirdiği hallerde başvurunun bir örneği kararın gereğini yerine getirmek üzere ihlale neden olduğu tespit edilen kararı veren derece mahkemesine de gönderilmektedir (Bkz. B. No: 2013/3282, 23/1/2014).

Başvurucunun avukatı ya da kanuni temsilcisi varsa bu kişiye yapılması gereken her türlü tebligat ve onunla yapılması gerekli yazışma, avukatı ya da temsilcisine yapılmaktadır. Daha önce de vurgulandığı üzere avukat ya da kanuni temsilcisi ile yapılan yazışma ya da bunlara yapılan tebligat asıl başvurucuya yapılmış sayılır.

108. Hangi kararların yayımlanması gereklidir?

Bölüm kararlarının tümü Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde yayımlanır. Komisyon kararlarından ise kabul edilebilirlik açısından ilkesel önem taşıyanlarının yayım-

lanması esası benimsenmiştir.

Öte yandan Bölüm Başkanının tespit ettiği, verilen pilot karar niteliğinde ya da içtihadın ortaya konulması açısından ilkesel önemi haiz Bölüm kararları Resmî Gazete’de de yayımlanır.

109. Mahkeme kararlarına karşı itiraz imkânı var mıdır? Bu kararlar bağlayıcı mıdır? Aynı konunun tekrardan başvuru konusu yapılması mümkün müdür?

Bölümler ve Komisyonlarca verilen kabul edilebilirlik ya da esasa ilişkin kararlar kesindir ve bunlara karşı itiraz edilebilmesi mümkün değildir. Bu kararlar, Anayasa Mahkemesinin diğer kararları gibi yasama, yürütme ve yargı organlarını, idare makamlarını, gerçek ve tüzelkişileri bağlar.

Komisyon ve Bölümlerce verilen kararlara yönelik itiraz niteliğindeki talepler incelenmemekte, Mahkeme sekreteryası tarafından başvurucuya söz konusu kararın kesin olduğu ve itiraz imkânı bulunmadığı hususunu belirten bir bilgilendirme yazısı gönderilmektedir. Buna karşılık başvurunun idari yönden reddine yönelik Komisyonlar Başraportörlüğü kararlarına karşı ise bu kararların tebliğinden itibaren 7 (yedi) günlük süre içinde itiraz imkânı bulunmaktadır. Bu nevi itirazlar Komisyonlarca incelenip kesin olarak karara bağlanır (Bkz., B. No: 2013/1936, 18/9/2013).

110. Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruya ilişkin kararlarına nasıl ulaşılabilmektedir?

Bölümler tarafından verilen kararların tamamı Anayasa Mahkemesinin internet sitesinde bulunmakta olup herkesin erişimine açıktır. Ayrıca Bölümlerce verilen ilkesel nitelikteki ya da pilot kararlara Resmi Gazete’den de ulaşılabilmektedir.

Komisyon kararları, Bölümler tarafından alınan ilke kararlarını izlediğinden kural olarak ayrıca bir yayımlanmamakta, sadece başvuruculara iletilmektedir.

111. Kararların infazı (uygulanması) nasıl olmaktadır?

6216 sayılı Kanun ve İçtüzük, kararların infazını takip görevini Anayasa Mahkemesi Genel Sekreterliğine vermiştir. Bu çerçevede ihlal kararları bir sisteme kaydedilmekte ve infazın ilerleyen aşamaları sıkı bir şekilde takip edilmektedir. Kararların infazı hususunda karşılaşılan problemlerin çözümünde de Genel Sekreterlik görev üstlenmektedir.

Nitekim Anayasa Mahkemesinin kişi hürriyeti ve güvenliği bağlamında farklı davalardan tutuklu bulunan milletvekillileriyle ilgili (B. No: 2012/1272, 4/12/2013) ve tedbire ilişkin (B. No: 2013/9673, 30/12/2013) kararları başta olmak üzere vermiş olduğu pek çok ihlal kararlarının gerekleri ilgili makamlarca yerine getirilmiştir.

112. Bireysel başvuru hakkının kötüye kullanımı hâlinde bir yaptırım uygulanmakta mıdır? Bireysel başvurusu reddedilenler ayrıca bir yaptırımla karşılaşmakta mıdır?

Başvuru hakkının kötüye kullanılması Kanun tarafından korunmamakta ve yaptırımı gerektiren bir davranış olarak görülmektedir. Başvurucunun başvurunun her aşamasındaki istismar edici, yanıltıcı ve benzeri nitelikteki davranışları hakkın kötüye kullanımı olarak kabul edilebilecektir.

Anayasa Mahkemesince, başvuru hakkının bu hakkını kötüye kullanıldığı tespit edilirse hâlinde başvurusu reddedilir ve başvuru hakkının yargılama giderleri dışında, ikibin Türk Lirasından fazla olmamak üzere disiplin para cezasıyla cezalandırılmasına karar verilir. Bir disiplin para cezası olan bu ceza, verildiğinde kesin nitelikte olup, itiraz imkânı bulunmamaktadır.

Ancak Anayasa Mahkemesi bu hususta şimdiye kadar bir karar vermemiştir.

Hangi tür davranışların başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak değerlendirilebileceğinin tespiti bakımından bu konuya ilişkin AİHM içtihadının bilinmesi yararlı olabilir. AİHM de başvuru hakkının bireysel başvuru hakkının

Sözleşme’de öngörülen amacına açıkça aykırı olan ve Mahkemenin gereği gibi çalışmasını veya önündeki davanın gereği gibi görülmesini engelleyen davranışını, başvuru hakkının kötüye kullanılması olarak değerlendirmektedir (*Miroļubovs ve diğērleri/Letonya*, B. No: 798/05, 15/9/2009). AIHM’in başvuru hakkının kötüye kullanımı olarak gördüğü haller şu şekildedir: yanıltıcı bilgi verme, Mahkeme-ye ve ulusal hükümet çalışanlarına karşı hakaret edici bir dil kullanma, dostane çözüm sürecini gizli tutma yükümlülüğünü ihlal etme, başvurunun içeriğinin tamamen boş olması veya gerçek bir amaçtan yoksun olması.

X. BİREYSEL BAŞVURU BAĞLAMINDA AVRUPA İNSAN HAKLARI MAHKEMESİ VE ANAYASA MAHKEMESİ İLİŞKİSİ

113. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvuru yolunu kapatmakta mıdır?

AİHS'in öngördüğü koruma mekanizması ikincil nitelikte bir mekanizma olup, AİHS'in 1. maddesine göre AİHS'te düzenlenen hakları güvence altına almak öncelikli olarak taraf devletlerin yükümlülüğündedir. AİHM kurulduğu günden bu yana kendi yetkisinin ikincil nitelikte bir yetki olduğunu ve temel hak ihlali iddialarının esas olarak taraf devletlerin iç hukuklarında incelenip çözüme kavuşturulması gerektiğini vurgulamaktadır (*Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/2013, 30/4/2013).

AİHM, bu ikincilik ilkesine özel önem atfetmiş ve kendisinin görevinin Sözleşmeciler devletlerin yükümlülüklerine uyup uymadığını denetlemek olduğunu ifade etmiştir. Mahkeme kendisinin Sözleşmeciler devletlerin yerine geçmeyeceğini, zira devletlerin Sözleşme ile güvence altına alınan hak ve özgürlükleri korumakla yükümlü olduğunu belirtmiştir. *“Devletler, iç hukuk düzeninde durumu düzeltme imkânı bulmadan önce uluslararası bir kuruluş önünde eylemlerine ilişkin hesap vermek zorunda değildirler. Devlet aleyhine yöneltilen şikâyetler hususunda Mahkeme'nin denetim yetkisinden istifade etmek isteyen kişiler, ülkelerindeki hukuk sisteminin sunduğu hukuk yollarını daha önce kullanmakla yükümlüdürler”* (*Hasan Uzun/Türkiye*, B. No: 10755/2013, 30/4/2013).

Öte yandan, anayasa mahkemelerine yapılan bireysel başvuru ile AİHM'e yapılan bireysel başvuru birbirinden farklıdır. AİHM'e bireysel başvuru, AİHS'e taraf olmanın doğal sonucu olup taraf oldukları sürece devletlerin bu yola başvurmayı engellemeleri mümkün değildir.

Ülkemizde Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun başlamasıyla birlikte kişiler Anayasa Mahkemesine başvurabilecekleri gibi diledikleri takdirde AİHM'e de başvurabilirler.

bilirler, buna engel bir düzenleme yoktur. Bununla beraber, Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu, iç hukukun bir parçası hâline geldiğinden, AİHM'e başvurmadan önce kullanılması gereken bir yol olarak ortaya çıkmaktadır.

Bu sebepten bireysel başvurunun AİHM'e başvuru yolunu kapattığı şeklindeki yorum doğru değildir. Anayasa Mahkemesi tarafından bireysel başvuru sonucunda verilen kararın, hak ihlalini ortadan kaldırmadığı ve mağduriyetin hala devam ettiği düşünülüyorsa, bu karardan sonra ilgililerin AİHM'e başvurmasına bir engel bulunmamaktadır. Başka bir ifadeyle, nihâî olarak AİHM'e başvurmak mümkündür.

114. Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolu Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine bireysel başvuru yapılmadan önce tüketilmesi zorunlu bir iç hukuk yolu olarak kabul edilmekte midir?

AİHM, 30/4/2013 tarihli *Hasan Uzun/Türkiye* kararında Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun AİHM'e başvuruda bulunmadan önce tüketilmesi gereken bir yol olduğuna karar vermiştir.

Anılan kararda başvuru tapu kaydının düzeltilmesine ilişkin olan davasında keşfin yapılması usulünün AİHM'in 6. ve 14. maddelerinde tanımlanan haklarını ihlal ettiğini ileri sürmüştür. Bu dosyanın Yargıtay tarafından onama kararının Anayasa Mahkemesinin bireysel başvuruları kabul etmeye başladığı 23/9/2012 tarihinden sonra olduğunu dikkate alan AİHM, başvuruyu Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun tüketilmemesi gerekçesiyle kabul edilemez bulmuştur.

AİHM kararında sırasıyla bireysel başvuru yolunun erişilebilir bir iç hukuk yolu olduğunu ve başvuru yolunun şikâyetleri açısından elverişli bir yargılama usulü sunduğunu tespit etmiştir. Bunu yaparken de AİHM, 6216 sayılı Kanun ve Anayasa Mahkemesi İçtüzüğü'nde bulunan hü-

kümleri kendi içtihatları bağlamında değerlendirmiş ve bu yolun kendisine başvurulmadan önce tüketilmesi gerektiğine karar vermiştir.

Anayasa Mahkemesine bireysel başvuru yolunun AİHS bağlamında yapılan şikâyetleri uygun şekilde değerlendirip ihlali tespit edip sonuçlarını ortadan kaldırmayacağı söyleyebilmek için elinde herhangi bir unsur bulunmadığı kanaatine varan AİHM neticede başvuru- cunun kendisine sunulan bu koruma ile ilgili başvuru yollarını kullanması gerektiğini belirtmiştir.

Bununla birlikte AİHM, kendi içtihadı ile Anayasa Mahkemesi kararlarının uyumlu olup olmadığını inceleme hakkını saklı tuttuğunu, bu yolun teoride olduğu gibi pratikte de etkili olduğunun mevcut iç hukuk yollarını tüketen başvuranlarca sunulan şikâyetler açısından yapacağı değerlendirmelerle ortaya konulabileceğini ifade etmiştir.

115. Başvurucunun aynı konuya ilişkin hem Anayasa Mahkemesine hem de Avrupa İnsan Hakları Mahkemesine başvurmasının ne tür sonuçları olabilir?

Anayasa Mahkemesi başvuru- cularından aynı zamanda AİHM'e başvuruda bulunup bulunmadıklarını bildirmelerini istememektedir. Başvurucunun ayrıca AİHM'e başvurmasının Anayasa Mahkemesine başvurusu üzerinde bir etkisi olmamaktadır. Mahkeme, dava AİHM önünde derdest olsa da kendisine yapılan başvuruyu karara bağlamak durumundadır. Ancak AİHM'in *Hasan Uzun/Türkiye* kararı dikkate alındığında başvuru yapıldığında ulusal hukuk yollarının ve bunlar içinde de son aşamada Anayasa Mahkemesine bireysel başvurunun yapılıp yapılmadığına bakarak kabul edilebilirlik konusunda bir karara varacağını hatırlatmak gerekir.

116. Bireysel başvuru yargılama sürelerini uzatmakta mıdır, yargı kararlarının kesinleşmesinde gecikmelere neden olacak mıdır?

Bireysel başvuru, her şeyden önce olağan yargı yolunun dışında olduğundan, mahkeme kararlarının kesinleşmesine herhangi bir etkisi yoktur. Bu nedenle de bu yolun yargılama sürelerini uzatacağı savı geçerli değildir. Şöyle ki olağan yargı yollarının tüketilmesinin ardından yargı kararı infaz edilebilir bir nitelik kazanacak ve tüm taraflar açısından bağlayıcı hâle gelecektir. İlgililerin bu karar aleyhine bireysel başvuru yapmaları kural olarak kararın infazını engellemeyeceğinden yargılama sürelerinin uzaması söz konusu değildir. Bilindiği üzere Mahkeme bireylerin yaşamı ve maddi ve manevi varlıklarının bütünlüğüne yönelik bir saldırı olması halinde yani çok istisnai hallerde tedbir kararı alabilmektedir. Kaldı ki bu hallerde verilecek kararın diğer kişilerin hakları üzerinde olumsuz bir etkisi olması da söz konusu olmayacaktır. Devletin negatif ya da pozitif yükümlülüklerine aykırı tutumu Mahkemenin bu şekilde tedbir kararı almasına yol açacaktır.

Bireysel başvurunun AİHM'e yapılacak başvuruları geciktirdiği iddiasına gelince, Anayasa Mahkemesinde bireysel başvuruların sonuca bağlanmasının daha hızlı olacağı beklenmelidir. Dolayısıyla kişiler AİHM önündeki yargılama süresini de beklemeksizin daha kısa sürede hak ihlali iddialarının cevabını iç hukukumuzda bulma imkânına kavuşacaklardır. Anayasa Mahkemesince ihlalin tespiti ve sonuçlarının giderilmesine yönelik verilen kararın ardından başvuruçular ayrıca AİHM'e gitmeye gerek görmeyeceklerdir.

117. Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları incelerken Anayasa'yı mı yoksa Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ni mi esas alacaktır?

Anayasa Mahkemesi bireysel başvuruları incelerken kararını Anayasa hükümlerine göre verecektir. AİHSilk önce bireysel başvuru konusu hakların neler olduğunun belir-

lenmesinde kullanılması gereken bir kriterdir.

Anayasa Mahkemesine göre bireysel başvurunun incelenmesi için her şeyden önce kamu gücü tarafından ihlal edildiği iddia edilen hakkın Anayasa'da güvence altına alınmış olmasının yanı sıra Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türkiye'nin taraf olduğu ek protokollerinin kapsamına da girmesi şartı aranmaktadır. *"Bir başka ifadeyle, Anayasa ve AİHS'nin ortak koruma alanı dışında kalan bir hak ihlali iddiasını içeren başvurunun kabul edilebilir olduğuna karar verilmesi mümkün değildir."* (Bkz., B. No: 2012/917, 16/4/2013)

Örneğin Anayasa Mahkemesi birçok kararında Anayasa'nın 36. maddesinde düzenlenen hak arama hürriyetini AİHS'in adil yargılanma hakkı kenar başlıklı 6. maddesi bağlamında değerlendirmiştir. Bu nedenle kişilerin adil yargılanma hakkının ihlal edildiğini sadece medeni hak ve yükümlülüklerle ilgili uyuşmazlıklar ve bir suç isnadı altında bulunmaları hâlinde ileri sürebilecekleri ifade edilmiştir (Bkz., B. No: 2013/1123, 2/10/2013).

Öte yandan idari ve yargısal makamların tamamının AİHS'e uyma zorunluluğu olduğundan Anayasa Mahkemesinin de kararını verirken Anayasa hükümlerini mümkün olduğu ölçüde AİHS'e uygun şekilde yorumlayıp bir sonuca varması gerekmektedir. Anayasa Mahkemesi özellikle kişi özgürlüğü ve güvenliği ile adil yargılanma hakkı gibi AİHM önünde Türkiye açısından sorunlu alanlarda, AİHS hükümleri ve AİHM içtihadının Anayasa ile açıkça bağdaşmaz olduğu hâller haricinde bu yorumu benimsemektedir. AİHM'in insan hakları alanında asgari standartları ortaya koyduğu dikkate alındığında bunun bir zorunluluk olduğu da açıktır. Bu anlamda Mahkeme bir kararında adil yargılanma hakkının bir unsuru olarak makul sürede yargılanma hakkının ihlal edilip edilmediğini değerlendirirken AİHM'in bu konudaki kriterlerini uygulamıştır: Davanın karmaşıklığı, (dava konusu olay ve olgular, davanın taraf sayısı, çözülmesi gerekli hukuki sorunların niteliği vb.), başvuruçunun tutumu, yargısal makamların ve

diğer kamu otoritelerinin tutumu, başvuruçunun davanın hızla sonuçlandırılmasındaki menfaatinin niteliği (B. No: 2012/13, 2/7/2013).

Mahkeme bir başka kararında ise; tutuklulukta makul süre açısından yaptığı değerlendirmede kullandığı kriterlerini de AİHM içtihatları bağlamında ortaya koymuştur: kuvvetli suç şüphesi (suç işlediğine dair gerekli inandırıcı nedenlerin varlığı) tutukluluk süresince devam ediyor olmalıdır. Suçluluğu hakkında “kuvvetli belirti” bulunan kişilerin tutulabilmeleri için ayrıca bu kişilerin kaçmalarını, delillerin yok edilmesini veya değiştirilmesini önlemek amacıyla veya bunlar gibi tutuklamayı zorunlu kılan ve kanunda gösterilen diğer hallerden birinin ya da birkaçının var olması zorunludur. Ayrıca, bu gerekçelerin “ilgili” ve “yeterli” olması hâlinde, ilgili makamlarca yürütülen işlemlerde “gerekli özen”in gösterilip gösterilmediği hususu da değerlendirilmelidir. Anayasa Mahkemesince AİHM’in kullandığı tüm bu unsurlar birlikte ele alınarak makul süre değerlendirilmesi yapılmaktadır. Mahkeme somut olayda ilk derece mahkemesinin kararında belirttiği gerekçeleri, başvuruçunun uzun bir süredir tutuklu bulunmasını haklı çıkaracak, masumiyet karinesine rağmen kişi hürriyeti ve güvenliğinden daha ağır basan gerçek bir kamu yararı bulunduğunu gösterecek nitelikte olup olmadığını değerlendirmişti (B. No: 2012/239, 2/7/2013).

KISA KAYNAKÇA

ALİYEV, Cabir, **Anayasa Şikayeti**, Beta, İstanbul, 2010

DOĞRU, Osman, **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Rehberi**, Legal, İstanbul, 2012

GÖREN, Zafer, **Bireysel Başvuru, Türk Anayasa Yargısında**, Yetkin, Ankara, 2013

GÖZTEPE, Ece, **Anayasa Şikayeti**, AÜHF, Ankara, 1988

İNCEOĞLU, Sibel (Editör), **İnsan Hakları Avrupa Sözleşmesi ve Anayasa**, Avrupa Konseyi, 2013, Ankara

KARAMAN, Ebru, **Karşılaştırmalı Anayasa Yargısında Bireysel Başvuru Hakkı**, On İki Levha, İstanbul, 2013

ÖZBEY, Özcan, **Türk Hukukunda Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru Hakkı**, Adalet Yayınevi, 2.bası, Ankara, 2013

SAĞLAM, Musa (Editör), **Bireysel Başvuru, İnceleme Usulü ve Kabul Edilebilirlik Kriterleri**, 2. Baskı, AYM Yayınları, Ankara, 2013

SAĞLAM, Musa (Editör), **Bireysel Başvuru İncelemeleri**, AYM Yayınları, Ankara, 2014

ŞİRİN, Tolga, **Türkiye’de Anayasa Şikayeti, İnsan Hakları Avrupa Mahkemesi ve Almanya Uygulamasıyla Mukayeseli Bir İnceleme**, On İki Levha, İstanbul, 2013

URAL, Sami Sezai, **Hak ve Özgürlüklerin Korunması Bağlamında Bireysel Başvuru**, Seçkin, Ankara, 2013

YOKUŞ, Sevtap (Editör), **Anayasa Mahkemesine Bireysel Başvuru; Anayasa Şikayeti**, Seçkin, Ankara, 2014

ELEKTRONİK KAYNAKLAR

<http://www.inhak.adalet.gov.tr/tematik/tematik.html>

<http://aihm.anadolu.edu.tr/>

<http://www.anayasa.gov.tr/>

[http://hudoc.echr.coe.int/sites/tur/Pages/search.aspx#{"documentcollectionid2":\["GRANDCHAMBER","CHAMBER"\]](http://hudoc.echr.coe.int/sites/tur/Pages/search.aspx#{)

